

Norges nye vi: Diasporaer som faktor i norsk utenrikspolitikk

Rapport til Utenriksdepartementet

Iver B. Neumann, Jakub M. Godzimirski og Sharam Alghasi

NUPI-rapport

Utgiver: NUPI
Copyright: © Norsk Utenrikspolitisk Institutt 2011
ISBN 978-82-7002-308-0

Alle synspunkter står for forfatterens regning. De må ikke tolkes som uttrykk for oppfatninger som kan tillegges Norsk Utenrikspolitisk Institutt. Artiklene kan ikke reproduseres – helt eller delvis – ved trykking, fotokopiering eller på annen måte uten tillatelse fra forfatterne.

Besøksadresse: C.J. Hambros plass 2d
Postadresse: Postboks 8159 Dep.
NO-0033 Oslo
Internett: www.nupi.no
E-post: info@nupi.no
Fax: 22 36 21 82
Tel: 22 99 40 00

Norges nye vi: Diasporaer som faktor i norsk utenriks- politikk¹

Rapport til Utenriksdepartementet

**Iver B. Neumann, Jakub M. Godzimirski og
Sharam Alghasi**

¹ Takk til Utenriksdepartementet for støtte til prosjektet som denne rapporten springer ut av. Takk også til Jakub Godzimirski og Sharam Alghasi for godt samarbeid og kommentarer til dette innledningskapittelet.

Innhold

Innledning og overblikk: Iver B. Neumann	s. 7
Diasporaer og norsk utenrikspolitikk: Jakub M Godzimirski	s. 15
Irans diaspora og norske utenrikspolitikk: Sharam Alghasi	s. 55
Polsk diaspora og norsk utenrikspolitikk: Jakub M Godzimirski	s. 87
Bionoter	s. 115

Innledning og overblikk

Iver B. Neumann

Da utenriksminister Jonas Gahr Støre i oktober 2007 annonserte at Norge skulle legge ned sitt konsulat i Minneapolis, kom det mange negative og følelsesladde reaksjoner fra både Norge og ikke minst fra en rekke sentrale personer i det norskamerikanske miljø. Mange mente at denne beslutningen ville svekke båndet mellom den norskamerikanske diaspora og det gamle hjemlandet, og ikke minst svekke Norges stilling i USA. Det ble pekt på at det var like mange norsk-amerikanere i USA som jøder og at disse norskamerikanere var like opptatt av sin bakgrunn som USAs jødiske befolkning. Det ble også sagt at den livgivende forbindelsen til Norge er grunnleggende verdifull for millioner av norskamerikanere i Midtvesten og at Midtvesten er et enormt ressursmiljø for alt som er norsk.¹ Støre ble kritisert for sine prioriteringer og særlig for at innsparingene ved å legge ned konsulatet i Minneapolis skulle brukes på å opprette et nytt generalkonsulat i Sør-Spania. Her har ti tusener av nordmenn bosatt seg, først og fremst pensjonister og trygdede, som “tar med seg pengene utbetalt av norske myndigheter og bruker dem i Spania”, som krever service fra norske myndigheter og som har stemmerett hjemme i Norge.² Kritikken mot Støre gikk ut på at behovet for bistand til disse ti tusener av nordmenn i Sør-Spania skulle veie tyngre enn behovet til 757.212 Minnesota-innbyggere med norsk slektsbakgrunn. Nedleggelsen av generalkonsulatet er en påminnelse om, og en illustrasjon av hvordan diasporarelaterte problemstillinger påvirker utformingen av utenrikspolitikk og debatten om samme.

Ikke desto mindre var det liten interesse for problemstillingen i fagmiljøet, og den interessen som kunne spores, var av eksplisitt negativ art. Det er ikke blitt skrevet faglige bidrag på norsk om dette overhodet. Det eneste vi kjenner til om denne spesifikke saken, er to presseptspill – en kronikk som beklaget den samtidige nedleggelsen av generalkonsulatet i Edinburgh og en uttalelse om at det politisk sett var helt uinteressant å være i Minneapolis.³

¹ Om reaksjoner på denne beslutningen se, *Dagbladet* 23. november 2007 og *VG* 23. november 2007.

² Sverre Mørkhagen i *Dagbladet* 3. november 2007.

³ Halvard Leira og Iver B. Neumann, “Hvem trenger vel konsuler?”, *Dagbladet*, 20. november 2007; Janne Haaland Matlary, *Aftenposten*, 29. november 2007.

Fagmiljøet bør kanskje ikke lastes for mye for denne holdningen. Hovedgrunnen for at stater steller spesielt pent med grupper i utlandet, er at de blir sett på som såkalte diaspora-grupper. Om vi legger IP-litteraturens mest siterte definisjon av diaspora til grunn, var norsk-amerikanerne en gang en diaspora-gruppe, men er det ikke lenger. Definisjonen lyder som følger:

We define diaspora as a people with a common origin who reside, more or less on a permanent basis, outside the borders of their ethnic or religious homeland – whether their homeland is real or symbolic, independent or under foreign control. Diaspora members identify themselves, or are identified by others – inside or outside their homeland – as part of the homeland’s national community, and as such are often called upon to participate, or are entangled, in homeland-related affairs.⁴

Selv om enkelte eldre norskamerikanere fortsatt identifiserer seg med Norge, og selv om det utgis norskspråklige aviser i USA, påkalles ikke lenger rike onkler eller andre i nevneverdig grad for å delta i “homeland-related affairs”. Vi har å gjøre med en gruppe som en gang var en diaspora, men som ikke lenger er det. En slik gruppe kan fortsatt være en viktig symbolsk støttespiller for norsk utenrikspolitikk, og som sådan bør den studeres, men noe sentralt tema for utformingen av norsk utenrikspolitikk er det ikke snakk om. Heller ikke norske kveners og finners forhold til den norske staten, som spesielt i mellomkrigstiden da ideen om et stor-Finland sto sterkt, var tema i norsk utenrikspolitikk, er lenger spesielt sentralt.⁵ På slutten av 1800-tallet var den såkalte reinbeite-saken så presserende i norsk utenrikspolitikk at det selvstendige Norge i 1905 valgte den fremste ekspert på sakens juridiske forhold som sin sendemann til Russland. Samiske forhold spiller fortsatt en viktig rolle i norsk utenrikspolitikk, men gitt at det dreier seg om en urbefolknings sak der samer i en rekke land fremmer krav i et samlet område, finnes det i dette tilfellet ikke noen stat som kan regnes som et spesifikt “homeland”. Heller ikke dette er derfor strengt tatt en diaspora-problematikk. Etter å ha vært i en periode samlet i en felles seksjon i Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet⁶ er sakene i dag samlet i Same- og minoritetspolitisk avdeling (SAMI) i Fornyings-, administrasjons- og kirke departement.⁷

⁴ Yossi Shain & Aharon Barth (2003) “Diasporas and International Relations Theory” i *International Organization*, 57 (3): : 449-479, side 452.

⁵ Små grupper av bofaste i Norge har historisk spilt en sporadisk rolle i norsk utenrikspolitikk, men har, med unntak av det jødiske og rom-folket, ikke vært store nok til å kvalifisere som diasporaer. Se likevel Knut Kjeldstadli (red.) (2003) *Innvandringens historie, bind tre* Oslo: Pax.

⁶ Indra Øverland (2003) “regjering av liminalitet: Urfolk, minoriteter og innvandrere pp. 194-211 i Iver B. Neumann & Ole Jacob Sending (red.) *Regjering i Norge* Oslo: Pax.

⁷ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dep/org/avdelinger/same--og-minoritetspolitisk-avdeling.html?id=589401>

De to diaspora-gruppene som har en lang historie i Norge er begge små: jøder og rom-folk.

Uten forkleinelse for de historisk viktige tilfellene kan det slås fast at når diaspora-saker seiler opp som et nytt og stort tema i norsk utenrikspolitikk, er det i noen grad fordi Norge er blitt et “homeland” for nye diasporaer annetsteds – Spania er det viktigste eksempel og allerede nevnt – men først og fremst fordi Norge de siste tiårene har fått et økt antall diasporaer på sitt territorium. Mer enn 10 prosent av Norges befolkning har i dag en annen etnisk bakgrunn enn den norske.⁸ Norges situasjon er, her som i det aller meste annet, en variant over et all-europeisk tema. Massiv immigrasjon fra land utenfor Europa, Nord-Amerika og Australia har ført til konsentrasjon av ulike diasporaer i europeiske land, og annetsteds for den slags skyld. Den generelle forskningen på området er i sterk ekspansjon. PRIO driver en verdifull database som gir god oversikt over litteratur, spesielt anvendt litteratur, omkring diasporaer og fred (<http://www.prio.no/diaspeace/Literature/>). Nummer 1/2011 av IR-tidsskriftet *Global Society* handlet om diasporaer og interstatlige forhold i et arbeidsmarkedsperspektiv. Nå kommer altså *Internasjonal Politikk* med en artikkel om forholdene i Norge. Det er på høy tid. I et område som Soho i London bor mennesker fra nærmere 200 forskjellige land. I Groruddalen bor det mennesker fra 180 forskjellige land. I flere skoler eller borettslag har over 90 % av beboere en annen etnisk, religiøs bakgrunn enn “norske”. Hva slags “vi” kan vi da snakke om, og hva ligger til grunn for felleskap i denne nye virkeligheten? Immigrasjon, og de nye tilstandene har med andre ord, i lengre tid utfordret de etablerte forståelsene om “vi”. Immigrasjon trenger seg gjennom våre liv i dagens Norge, og er en konstant påminnelse om behovet for nye måter å forstå seg selv, hvem vi er, hva vi består av, og hva som kjennetegner et tiltenkt lim i utformingen av et nytt “vi”.

Den nye etniske sammensetningen av det norske samfunn har ført til at man har måttet revurdere måten det historisk konstruerte “vi”-et settes sammen på (Vertovec 1999, Vasta 2009).⁹ Denne diasporiske dimensjonen gjør seg stadig mer gjeldende i ulike samfunnsarenaer og utfordrer de etablerte forestillingene om det norske “vi”. Utenrikspraktikere har begynt å ta tak i dette. Et sentralt eksempel er utenriksministerens initiativ fra 2008, da han inviterte en rekke enkeltpersoner og grupper med ikke-norsk bakgrunn til en samtale om det nye norske “vi”. Han ønsket en diskusjon om hvilken betydning dagens kulturelle og identitetsmessige mangfold kan ha for norsk utenrikspolitikk, og

⁸ I en rekke norske byer er denne andelen atskillig høyere. I Oslo, for eksempel, utgjør innvandrerandelen 26 % av befolkningen. Dette betyr at hver fjerde Oslo-innbygger har bakgrunn fra et annet land.

⁹ S. Vertovec (1999) “Three meanings of ‘Diaspora’, exemplified by South Asian Religions” *Diaspora* 6 (3): 277–300.

hvordan man kunne utnytte innvandrerbefolkningens kompetanse i utformingen og implementeringen av norsk utenrikspolitikk. Igjen konstaterer vi imidlertid at fagmiljøet ikke har vist den samme interesse. Praktikerne ligger foran teoretikerne.

Det diasporiske er én av flere elementer som bryter ned skillet mellom uten- og innenrikspolitikk, et skille som først ble gjennomgående viktig mot slutten av 1700-tallet og som nå igjen relativiseres kraftig.¹⁰ Demonstrasjoner organisert av norske tamiler mot krigen i Sri Lanka i 2009, palestineres protester mot Israels krigsføring i Gaza i 2009, iraneres demonstrasjoner utenfor Stortinget i 2009, det offisielle Norges deltagelse, sammen med den polske diaspora, i markeringer etter den polske presidenten og hans følges tragiske død i flyulykken i Smolensk i april 2010 og de norske egypteres støtte til revolusjon i Egypt i februar 2011 er ferske eksempler på hvordan diasporadimensjon gjør seg stadig mer gjeldende i det norske politiske og sosiokulturelle landskapet.

Personer med bakgrunn fra andre land og kulturer bidrar til å sette den politiske dagsorden i Norge og reise mange viktige spørsmål knyttet til landets innvandrings- og integreringspolitikk. Denne sammensetningen kan også ha konsekvenser for Norges utenrikspolitikk, ikke minst fordi de etniske diasporaer som befinner seg i Norge også har sine egne politiske interesser og agendaer, og kan gjøre forsøk på å påvirke norsk utenrikspolitikk på en bestemt måte. Likevel har studier av fenomenet så langt fokusert nesten utelukkende på innvandrernes politiske betydning og deltakelse på det nasjonale plan.¹¹

I denne rapporten forsøker vi å pløye ny mark i studiet av norsk utenrikspolitikk ved å presentere et oversiktskapittel og to case-studier om de nye problemstillingene. Som med alle første spadestik, er det fugleperspektivet og ikke froskeperspektivet vi er ute etter å trekke opp. Jakub Godzimirski bygger på foreliggende statistikk og migrasjonslitteratur i sitt overblikk.

Dernest følger to artikler der Godzimirski og Sharam Alghasi skriver om henholdsvis den polske og den iranske diaspora i Norge, deres utenrikspolitiske holdninger og deres relevante politiske organisasjonsmønstre. Den geopolitiske bakgrunnen for disse kapitlene er ganske forskjellig. Polakker har en lang historie i Norge og enkelte polsk-klingende navn med ikke-polsk staving, som Gornitzka og Ko-

¹⁰ Se Iver B. Neumann (2005) "Hvor gammel er norsk utenrikspolitikk?" *Internasjonal politikk* 63 (2-3): 161-182.

¹¹ Jon Rogstad, (2009) "What Difference Does it Make? Transnational Networks and Collective Engagement among Ethnic Minorities in Norway", pp: 159-180 i Sharam Alghasi, Thomas Hylland Eriksen & H. Ghorashi (red.) *Paradoxes of Cultural Recognition. Perspectives from Northern Europe* London: Ashgate.

ritzynsky, er blant de språklige minnene om dette. Under den andre verdenskrig ankom det som i litteraturen ofte kalles en offer-diaspora – grupper som av forskjellige grunner (sult, politisk forfølgelse, krig, utskrivning til tvangs- eller slavearbeid) blir sendt ut av landet eller må flykte. Det dreier seg i dette tilfellet om polakker som ble sendt til Norge for å jobbe som tvangsarbeidere under andre verdenskrig og som bestemte seg for å bli i Norge etter at deres hjemland ble underlagt et kommunistisk regime. Så fulgte det en liten, men jevn strøm av polske spesialister (leger, arkitekter, ingeniører etc.) som så en mulighet for å bosette seg i Norge etter å ha utvandret fra det kommunistiske Polen før innvandringsstoppen ble innført i Norge i 1976. Også etter 1976 fantes det dem som brukte de mulighetene for spesialistinnvandring som fantes i det norske regelverket til å innvandre. En tredje gruppe, som kapittelforfatteren selv tilhører, er polske politiske flyktninger som valgte å flytte til Norge under Solidaritetsperioden, og da ganske spesielt etter innføringen av unntakstilstanden i Polen i 1981. En fjerde gruppe begynte så smått å komme på korte opphold for å plukke jordbær og male hus fra begynnelsen av 1990-tallet av, for så å eksplodere i antall da Polen ble medlemsland i den Europeiske Union i 2004. Dermed lå veien åpen for arbeidsinnvandring under EØS-avtalen. Polakkene utgjør i dag den største gruppen av ikke-etnisk norske, med nesten 60.000 registrerte som enten er innvandret fra Polen, eller er født i Norge og har to polske innvandrerforeldre. I tillegg kommer imidlertid et ukjent tusentall med mennesker som oppholder seg i Norge temporært men med jevn frekvens.

Denne diaspora-gruppen er, som dets innvandrerhistorie antyder, svært sammensatt langs alle mulige sosiale variable. Hva angår politisk aktivitet, har dette konsekvenser både for intensitet i engasjementet og politisk orientering. Det var mye politisk aktivitet i denne gruppen i perioden mellom 1980 og 1989, men så avtok denne aktiviteten med demokratisering og normalisering av situasjon i det gamle hjemlandet. Det som en periode bar preg av å være en politisk diaspora som oppfylte formelle krav for å bli betraktet som diaspora – en diaspora som blant annet samarbeidet forholdsvis tett med andre polske diasporaer både i Europa og i USA og var aktiv politisk i Norge (Solidaritet Norge-Polen) – er blitt mindre politisk aktivt. De nyankomne polakker har generelt en mindre politisk og mer økonomisk agenda, noe som betyr at de knapt kan betegnes som en godt organisert diaspora. Det som er av organiseringsbestrebelse tar videre en sosialpolitisk, og ikke en utenrikspolitisk, form. Også sosialpolitikk har selvsagt utenrikspolitiske konsekvenser, men disse er mer diffuse og ikke så presserende for norsk utenrikspolitikk. Merk imidlertid at det eksisterer en institusjon – *Wspolnota Polska* (Det polske fellesskapet)¹² – som sørger for kontakt mellom den såkalte Polonia, altså alle polakker

¹² <http://www.wspolnota-polska.org.pl>

og personer av polsk avstamning som bor i utlandet – og deres gamle hjemland Polen. Gjennom denne kanalen holder en rekke polske nordmenn kontakten med polakker i andre land, og spesielt med hjemlandet Polen. Her ligger det en faktor som norsk utenrikspolitikk ikke kan overse, ikke minst fordi Østersjølandet Polen er en økonomisk ekspanderende kraft med en distinkt utenrikspolitisk agenda som ligger en kjøretur fra norskegrensen.

Den geopolitiske bakgrunnen for Alghasis case er noe annerledes. Den iranske revolusjonen i 1979 bragte et shia-teokrati til makten. 1980-tallets døds-fatwa mot Salman Rushdie og det som fulgte i dets kjølvann, ikke minst i Norge, sprang blant annet ut av dyptgående historiske, kulturelle, politiske og ideologiske spenninger mellom den vestlige verden og den islamske, nå i det iranske presteveldets politiske gevanter. Den iranske diaspora er dermed spesielt utsatt for å komme i skvis mellom det som ofte omtales som en sivilisasjonsstrid. Den mannen som gjorde mest for å formalisere et sivilisasjonsmessig konfliktperspektiv på internasjonal politikk på 1990-tallet, var Samuel Huntington.¹³ Det dreier seg om et perspektiv der religion, nærmere bestemt verdensreligionene, og enda nærmere bestemt islam, fremstår som en drivkraft i verdenspolitikken med mer historisk dybde og mer sosial gjennomslagskraft enn stater. Ifølge Huntington var islams grenser blodige, og Vesten og andre kunne vente seg det verste. Huntingtons bruk av sivilisasjonsbegrepet var ikke det franske 1700-tallets bruk, der sivilisasjon var et fransk begrep som fantes i entall – sivilisasjon (les: fransk sivilisasjon) var det høyeste utviklingsnivå, stedet alle samfunn var på vei til. Det var snarere snakk om Edmund Burkes forståelse av sivilisasjon som et kulturområde i sin helhet, et organisk fellesskap mellom de døde, de levende og de ufødte. Det sentrale i Huntingtons analyse var at disse sivilisasjonene er gitte, nærmest ahistoriske størrelser med klare grenser. I så måte dreide det seg om et forsøk på å redde politisk analyse fra globaliseringens utfordring.

Dette er avgjørende viktig i et diaspora-perspektiv, for mens diasporaer har potensial til og relativere grensen mellom innenriks og utenriks, kan sivilisasjonsperspektivet trekke opp et sett nye, klare grenser. Det er unektelig, også for Huntington, at globaliseringen relativiserer statsgrenser. Mennesker flytter, kulturformer hybridiseres. Huntington forsøkte å redde grensene ved å blåse opp enhetene som har grenser fra territoriell stat til religionsområde. Problemet med en slik tese er imidlertid at kvantitet (størrelse på enhetene som er i konflikt) ikke uten videre fjerner noen av de kvalitative utfordringene tesen er tenkt å imøtegå. Det var en rekke pussigheter ved Huntingtons tese. Religioner er da fenomener med historie; fenomener som opp-

¹³ Se spesielt Samuel P. Huntington (1996) *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, Simon & Schuster.

står, utbres og forandrer seg? Islam er da noe annet i dag enn for 300 år siden, og har en annen utbredelse? Her er det nok igjen snakk om en politisk-moralsk heller enn en analytisk tese – ting bør forbli på sin plass. Globaliseringen var for Huntington uønsket, slik fiendens forsvinning etter Den kalde krigen var det.

Etter 11. september ble det ofte sagt at Huntington hadde “forutsagt” dette “islamske” angrepet på “Vesten”. En bedre lesning er vel at en av mulighetsbetingelsene for at USAs neokonservative ledelse definerte sin reaksjon på dette angrepet som det president Bush kalte et “korstog”, nettopp var at Huntingtons tese og andre som manet til religionskrig fikk en avgjørende betydning for hvordan terrorangrepet skulle tolkes. USAs ledelse kunne ha tolket 11. september som et angrep fra en gruppe væpnede terrorister, punktum. Isteden knyttet man det, på det som delvis skulle vise seg å være grovt feilaktig grunnlag, til allehånde fiender i «en islamsk verden». Og her ble det, som kjent, ikke tatt smålige hensyn; samtidig som man utpekte radikal islam til hovedfiende, valgte man å invadere den kanskje aller mest sekulære staten i den islamske verden, nemlig Irak. Huntington tok, i motsetning til andre konservative professorer i internasjonal politikk som John Mearsheimer, aldri til motmæle mot alt dette.

Her har vi et sett betingelser for at mange av de samme menneskene som i Norge fremsto som “innvandrere” på 1990-tallet, nå fremstår som “muslimer”. For den iranske diaspora kommer det en dobbelt tyngende koloritt i tillegg. Iranere blir, for det første, og til tross for at det store gross iranere utgjør en offer-diaspora som har flyktet fra regimet i hjemlandet, assosiert med shia-teokratiet i hjemlandet. For det andre blir de, til tross for at 9/11 var et sunni-foretagende, assosiert med islamsk terrorisme. Debattene omkring Rushdie-saken og Mohammad-karikaturene har med all mulig tydelighet vist hvordan lange historiske linjer og globale diskurser slår ned i norsk utenrikspolitisk debatt – og i norsk utenrikspolitikk.

Fremtidige forskningstemaer står i kø. En oversikt basert på temaer dekket her følger: For det første er det påvirkningsstrategiene. De rangerer fra innlegg i medier (for eksempel kinesiske organisasjoners protester mot fredsprisen 2010), via demonstrasjoner (en rekke eksempler, inklusive svært små grupper som uigurer), lobbyvirksomhet på Stortinget og mot UD (spesielt viktig i tilfeller der grupper kom til Norge først og fremst i forbindelse med krig; eritreere, srilankere, etc.); partiaktivitet (egen og formidling mellom norske partier og partier fra hjemlandet; hvorfor vet vi så lite om forholdet mellom tyrkere i Norge og Arbeiderpartiet på 1970-tallet, når dette tilsynelatende var en viktig problemstilling i norsk Tyrkia-politikk?) og til direkte voldelig aksjon (sivil ulydighet, sultestreiker, terrorisme). En bieffekt av

denne typen påvirkningsstrategier og kombinasjoner av samme, er at politikere og utenriktjenestemenn vil være opptatt av forventede reaksjoner fra disse gruppene i den generelle politikkutforming. Alt dette er problemstillinger som er godt kjent fra en rekke andre politiske sammenhenger, men som hva diasporaer og norsk utenrikspolitikk angår gjenstår å gjøre.

Et annet felt der vi mangler forskning, er spillet mellom mottakerlandet Norge, diasporaen og tredjeaktører, først og fremst hjemlandet. Statsborgerskapsproblematikk er viktig her, og godt dekket i juridisk forskning, men det politiske står udekket. Hva er de direkte konsekvensene av den iranske praksisen med å behandle mennesker som en gang var iranske borgere, men som nå er norsk, som fortsatt iranske? Hvordan ser diaspora-problematikken ut fra den norske ambassaden i for eksempel Warszawa? Hvordan påvirker det Norges forhold til Russland at en stor del av UD's saksbehandlerkapasitet på dette feltet brukes på utstedelse av visa og annet konsularbeid, blant annet til diasporaen og deres besøkende? Hjemlandet er imidlertid ikke eneste potensielt viktige tredjepart. Internasjonale og supranasjonale organisasjoner, som International Labour Organization (ILO) eller EU kan bli viktige. Før eller senere vil det komme en debatt om hvorfor vi har en rekke internasjonale organisasjoner som dekker flyten av varer, tjenester, arbeid og til og med mennesker, men ingen som drøfter diaspora-relaterte problemstillinger.

Kapitlene nedenfor gir en viss oversikt og en del svar. I og med at både Godzimirski og Alghasi er medlemmer av gruppene de skriver om, er det også innslag av sosial selvbiografi i disse kapitlene. I så måte eksemplifiserer kapitlene den bredere problemstillingen vi er ute etter å introdusere i den norske grenen av disiplinen Internasjonal Politikk: På alle samfunnsfelter, også i studiet av utenrikspolitikken og i litteraturen om samme, har verden ankommet Norge. Dette har konsekvenser som vi med dette håper faget vil begynne å undersøke systematisk. Vi presenterer denne rapporten som et første spadestik og som en oppfordring til fagmiljøet om å ta studiet av disse nye trendene på alvor.

Diasporaer og norsk utenrikspolitikk¹

Jakub M. Godzimirski

Formålet med denne studien er å se på hvordan norsk utenrikspolitikk kan påvirkes av at Norge i løpet av de siste tiårene er blitt et multietnisk og multikulturelt samfunn. Denne studien fokuserer på hva denne utviklingen har hatt å si for norsk utenrikspolitikk og beskjeftiger seg i meget begrenset grad med de problemstillingene som har en sentral plass i den norske debatten om innvandrings- og integreringspolitikk², men som kun har marginal betydning for utenrikspolitikken.

Studien er delt i tre deler. I den første delen gjøres det et relativt kortfattet forsøk på å operasjonalisere de sentrale begrepene brukt i denne studien. I den andre delen ser vi nærmere på diaspora-relaterte problemstillinger i en norsk kontekst med fokus på de spesifikt norske utfordringer. Her skal det blant annet presenteres data om de nyeste migrasjonstrender i Norge, videre ser vi på problemer som har dukket opp i løpet av de siste årene og som har skapt en økt interesse for forholdet mellom innvandring og norsk utenrikspolitikk. I den tredje delen drøfter vi hvordan norsk utenrikspolitikk påvirkes – eller ikke – av det at norske beslutningstakere må ta hensyn til at hver tiende av landets innbyggere har en annen etnisk og kulturell bakgrunn enn den norske.

Diasporaer og utenrikspolitikk: En definitorisk og typologisk oversikt

Diasporaer er altså ikke et nytt fenomen i Norge. Begrepet ble i utgangspunktet brukt for å beskrive den jødiske diaspora. *Bokmålsordboka* (1986) definerer diaspora som “gruppe av et trossamfunn som bor spredt i land med en annen religion, særlig om jøder.” *Norsk Illustrert Ordbok* publisert av Kunnskapsforlaget syv år senere (1993) gir en mer utvidet definisjon, og understreker ikke bare den jødiske historiske erfaringen, og beskriver diasporaer som religiøse eller nasjonale minoriteter i fremmede omgivelser. Også i andre europeiske språk kan man se en slik utvidelse av betydningen av dette begrepet,

¹ Kapitlet bygger på materiale som ble fremskaffet til en rapport til NUPI-prosjektet “Norges nye vi”, finansiert av UD og ledet av Iver B. Neumann. Jeg vil takke Iver og prosjektets tredje medarbeider, Sharam Alghasi, for innspill.

² For mer om denne debatten se Hylland Eriksen 2010, Lysbakken 2010.

fra å omfatte kun den jødiske erfaringen til å omfatte alle liknende situasjoner.

Det er ikke så overraskende at et slikt historisk, sosialt og politisk fenomen har skapt mye interesse og en rask vekst av både forskningsbasert og mer populær litteratur om fenomenet. Det synes som om fenomenet blir stadig mer og mer politisert, ikke minst fordi diskusjonen om diasporaer er en del av et større politikkfelt som omfatter, ikke bare migrasjon og integrering, men også i stadig større grad konfliktstudier, sikkerhetspolitikk og utenrikspolitikk. I tillegg har også diskusjonen om diasporaer forgreninger til debatten om forholdet mellom urbefolkning, innvandrerbefolkning, minoriteter og titulærbefolkning. Den politiske diskusjonen om diasporaer dreier seg også i en viss grad om deres betydning som ressurs for både sender- og mottagerlandet, og ikke minst om deres lojalitet mot forskjellige politiske prosjekter.

Dette skyldes ikke bare rollen de historiske diasporaer har spilt i utformingen av dagens verden (for et interessant eksempel se Mearsheimer & Walt 2007), men også den raske framveksten av de moderne diasporaer og forventet vekst av nye diasporaer. Sheffer (2003) presenterer et sett med data som viser viktigheten av fenomenet i moderne historisk og global sammenheng. Han påstår at den historiske kinesiske diaspora består av 35 millioner mennesker, den indiske av 9 millioner mennesker, den jødiske og romfolkets diaspora har 8 millioner medlemmer hver, den armenske omfatter 5,5 millioner mennesker mens den greske 4 millioner, den tyske 2,5 og den drusiske 1 million. Blant de moderne diasporaer er de viktigste, i følge Sheffer den afro-amerikanske (25 millioner), den kurdiske (14 millioner), den irske (10 millioner), den italienske (8 millioner), den ungarske og den polske (med 4.5 millioner hver), den tyrkiske og iranske (3.5 millioner), den japanske (3 millioner) og den libanesiske (med 2.5 millioner). Sheffers liste over nye diasporaer består av en oversikt over 30 etniske grupper – med albanere (1 million) på toppen og vietnamesere (1 million) på bunnen. De to største gruppene på denne listen over nye diasporaer er russere (25 millioner, først og fremst i SUS-området) og meksikanere (20 millioner i USA og Canada). Fra et norsk perspektiv er det også viktig å peke på at det finnes mellom 4 og 5 millioner norsk-amerikanere som har bidratt til å styrke båndet mellom USA og Norge, og som fortsatt oppfattes som en viktig politisk ressurs for Norge.³

Studier av diaspora regnes i dag som et av de raskest voksende studieområder. Brubaker (2005) ga et godt bilde av utviklingen ved å presentere data om hvor ofte diaspora-problematikken behandles i avlagte

³ http://www.norway.org/News_and_events/Norway-in-the-US/Norwegian-American-Organizations/Norwegian_Americans/

doktorsgradavhandlinger. På begynnelsen av 1970-tallet er den nesten fraværende, mens i 2001 klarte Brubaker å finne 130 avhandlinger som fokuserte på dette temaet. Brubaker pekte på mange praktiske og teoretiske problemer knyttet til den raske utviklingen. Noe av det viktigste han har påpekt er at begrepet brukes og misbrukes i mange forskjellige sammenhenger slik at det etterhvert er blitt vanskelig å bruke det som et egnet analytisk redskap. Noe av det mest sentrale i diskusjon om diasporaer var i følge Brubaker å finne et sett med kriterier som vil gjøre det mulig å kvalifisere en gruppe som diasporisk eller ikke.

Cohen 1997 (2010) mente at for å bli definert som diaspora må en gruppe ha forlatt sitt hjemland, ofte under traumatiske omstendigheter, og bli spredt til minst to andre områder, eller forlatt hjemlandet sitt for å søke arbeid, bedre handelsmuligheter eller for å kolonisere andre områder. I tillegg må en slik gruppe ha en felles myte om hjemlandet sitt, idealisere det og være villig til å støtte, eller til og med skape det. En slik gruppe må også ha planer om å dra tilbake til dette hjemlandet, ha en sterk etnisk identitet, et problematisk forhold til vertsnaasjonen, vise solidaritet med sine medbrødre og medsøstre i diasporaer i andre land og ha mulighet til å utvikle seg på en berikende måte i land med toleranse for kulturell pluralisme.

Sheffer (2003:85) foreslår at følgende kriterier må oppfylles for at en gruppe skal betraktes som diaspora. I følge ham har alle diasporaer blitt til som følge av frivillig eller påtvunget migrasjon; diasporaer blir organisert institusjonelt etter at medlemmer av en slik gruppe har kommet til et nytt land; diasporaer er bestemt på å beholde sin nasjonale identitet, de danner støtteorganisasjoner i sine nye hjemland, de engasjerer seg ikke bare økonomisk i sine nye hjemland, men arbeider også for en politisk og kulturell utveksling mellom sine opprinnelsesland og sine nye hjemland, samt med representanter av samme diasporaer i andre land; de klarer å vedlikeholde sin kontakt med det gamle landet og med grupper med samme etniske opphav i andre land; og i noen tilfeller resulterer fiendtlighet og diskriminering i at individer og grupper slutter seg til eller danner etnonasjonale diasporaorganisasjoner.

Esmans (Esmann 2009:14) definisjon av diaspora likner på Shain og Barths, som vi legger til grunn her. Han mener at diaspora best kan beskrives som hvilken som helst transnasjonal utvandrer /innvandrergruppe som opprettholder materiell eller emosjonell tilknytning til sitt opprinnelsesland (hjemland) og som tilpasser seg begrensninger og muligheter i det landet de velger å bosette seg i (dens nye vertsland). Brubaker selv (2005:5–7) mente at man kunne vurdere å begrense seg til kun tre sentrale kriterier – spredning, orientering mot hjemlandet og

opprettholdelse av grense mellom diasporagruppen og vertsnasjonen. Men til og med disse tre kriteria var vanskelige å forholde seg til i en analytisk sammenheng, fordi det fokuseres mye på diasporaer som atskilte, men vanskelig definerbare enheter eller grupper med mange forskjellige trekk, og med et omfang som er vanskelig å måle. For å takle dette praktiske problemet foreslår Brubaker (Brubaker 2005:12–13) at man ikke burde tenke om diasporaer som avgrensede enheter eller grupper, men snarere som uttrykksformer, holdninger eller krav, eller som praksiser. Det er kun hvis vi velger å forstå diasporaer som praksiskategorier at vi kan bruke begrepet på en fornuftig analytisk måte. Forstått på denne måten dreier diaspora seg om å gjøre krav på, artikulere prosjekter, formulere forventninger, mobilisere energier og appellere til lojaliteter.

Måten diasporaer opererer på er avhengig av mange faktorer. Det kan ha noe å gjøre med måten diasporaer oppstår, med diasporaers selvforståelse, med deres forhold til hjemlandet og vertslandet, med deres relasjoner med andre diasporagrupeer og med andre deler av den samme diaspora. Cohen (1997) deler diasporagrupeer i fem kategorier. Offerdiasporaer blir til som følge av traumatiske erfaringer; handelsdiasporaer oppstår når en gruppe velger å flytte til et annet sted for å drive med handel og satser etter hvert også på andre næringer; arbeidsdiasporaer blir til som følge av forskjellige former for arbeidsmigrasjon; imperiale diasporaer oppstår i forbindelse med gjennomføringen av imperiale prosjekter, mens kulturelle diasporaer bindes sammen av felles kultur. Sheffer (2003) på sin side, fokuserer først og fremst på etniske diasporaer, men nevner også andre typer av diasporagrupeer, som ideologiske diasporaer, pandiasporaer eller religiøse diasporaer. Esman (2009: 16-18) mener at det er riktig å forholde seg til tre typer diasporaer – bosetterdiasporaer, dvs. folk som kommer til et sted for å skaffe seg kontroll over det og slå seg ned for godt (som engelske, spanske og franske bosettere i Amerika, afrikanere i Sør-Afrika, eller kinesere i dagens Tibet); arbeidsdiasporaer, dvs. dårlig kvalifiserte mennesker som flytter på seg for å bedre sine levekår; og entreprenørdiasporaer, dvs. mennesker med kvalifikasjoner som velger å flytte for å drive forretninger og bedre sin livssituasjon i nye omgivelser.

Tabell 1: Forskjellige typer diaspora iht tre forskjellige klassifiseringer.

Cohen 1997	Sheffer 2003	Esman 2009
Offerdiaspora Handelsdiaspora Arbeidsdiaspora Imperial diaspora Kulturell diaspora	Etnonasjonale diasporaer Ideologiske diasporaer Pan-diasporaer Religiøse diasporaer	Entreprenør diaspora Bosetter diaspora Arbeidsdiaspora

Etter vår mening er det Cohens kategorisering som er best egnet for å analysere hvordan forskjellige diasporagrupper kan påvirke politiske beslutninger. Denne kategoriseringen gir en bedre forståelse av hvordan en diaspora-agenda kan se ut og hvordan denne agendaen kan påvirke politikk i både opprinnelsesland og i det nye vertslandet. Det er derfor denne femdelingen som skal brukes i vår analyse av diasporagrupperes situasjon i Norge.

Historisk sett har forholdet mellom stater og diasporaer vært organisert og/eller blitt oppfattet som å være organisert på mange forskjellige måter. På den ene siden kunne man identifisere den tyske eller ungarske tilnærmingen hvor man betrakter alle mennesker av gitt etnisk opprinnelse som medlemmer av diaspora, uansett om de er statsborgere eller ikke i det gitte landet. I noen tilfeller har også disse diasporamedlemmer mer eller mindre automatisk krav på å komme tilbake til mødre-, fedre eller forfedrelandet og få statsborgerskap der. Et spesielt tilfelle i så måte er staten Israel som faktisk ble etablert av den jødiske diaspora etter framveksten av sionistske ideer og som etter sin etablering har garantert retten til retur til alle jøder (det så kalte aliyaprinippet) (Shuval 1998).⁴ Den andre tilnærmingen til diaspora bygger ikke på etnisk tilhørighet, men på formelle kriterier, med statsborgerskap som den viktigste. I tillegg finner man flere mellomløsninger, som for eksempel den polske løsningen hvor man åpner for repatriering av etniske polakker fra det postsovjetiske rom til Polen, samarbeider med myndigheter og representanter av polsk diaspora i land med et stort innslag av innbyggere av polsk avstamning som enten har, eller ikke har, status som etnisk minoritet (Ukraina, Hviterussland, Litauen, Tyskland) og i tillegg har en institusjon – Wspolnota Polska (Det polske fellesskapet)⁵ – som sørger for kontakt mellom den så kalte Polonia – dvs. alle polakker og personer av polsk avstamning som bor i utlandet – og deres gamle hjemland Polen (se Godzimirski 2011).

⁴ <http://www.zionism-israel.com/dic/Aliya.htm>

⁵ <http://www.wspolnota-polska.org.pl>

Disse diasporagruppene må på sin side tilpasse seg de nye omstendighetene. Av og til forholder de seg passivt til sin nye situasjon, men ofte griper de muligheten til å påvirke politiske beslutninger både i sine opprinnelsesland og i sine nye hjemland.

Shain og Barth (2003: 453) mente at for å forstå de diasporagrupperes politiske engasjement må man være klar over at ikke alle medlemmer av diasporaer er politisk aktive – det er kun noen få som tilhører kjernegruppen (core group) og som spiller en aktiv rolle, mens resten forholder seg mer passivt. Shain og Barth (2003) ser på diasporagrupper som enten passive objekter for politiske handlinger eller aktive deltagere i politiske prosesser som kan ha betydning for deres situasjon. En diasporagruppe som befinner seg i det nye vertslandet kan for eksempel ha behov for hjelp utenfra. En diasporagruppe i et vertsland kan også bli betraktet som en del en større etnisk global diaspora av opprinnelseslandets myndigheter uten å bli spurt om det. I tillegg kan en diasporagruppe i utlandet bli påvirket av sitt hjemlands utenrikspolitiske valg uten å delta aktivt i utformingen av dette landets utenrikspolitikk, slik det for eksempel var tilfellet med amerikanere av japansk avstamning under annen verdenskrig. Men diasporaer kan også være aktive i utformingen av utenrikspolitikk, både i hjemlandet og i vertslandet. Særlig i demokratiske land kan diasporagrupper organisere seg og prøve å påvirke utenrikspolitiske valg i sitt vertsland. Disse diasporagruppene kan også spille en aktiv rolle i utformingen av sitt hjemlands utenrikspolitikk.

I tillegg påvirkes diasporaers situasjon i stadig større grad, ikke bare av nasjonale regelverk og lover, men også av internasjonale regimer og avtaler, og av supranasjonale organisasjoner. Gode eksempler på det første er *UN Declaration on the Rights of Persons belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities* fra 18. desember 1992, *Framework Convention for the Protection of National Minorities* adoptert av Europarådet i 1995, kapittel 27 i *International Covenant on Civil and Political Rights* adoptert av FN 16. desember 1966 eller *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families* adoptert av FN i 1990. Man bør heller ikke glemme de reguleringene som fant sted i etterkant av den første verdenskrig og som skulle gi beskyttelse til etniske minoriteter i en rekke nye statsdannelser (for mer om det se Fink 2006). Også EU måtte ta fatt på denne type utfordringer, men for EU sin del dreier det seg om et nokså komplisert politikkkfelt, som på den ene siden omfatter innvandring til EU-området utenfra og fri flyt av arbeidskraft innenfor EUs grenser på den andre siden. Begge disse fe-

nomener har mye å si for framveksten av nye diasporaer i EU (og i EØS), men de reguleres av forskjellige juridiske rammeverk.⁶

Stater har konseptuelle problemer med å forholde seg til diasporaer fordi de er nødt til å ta stilling til minst tre fenomener som hver på sin måte utfordrer statenes suverenitet. Det ene fenomenet er diasporas transnasjonale karakter; det andre er deres overnasjonale trekk; det tredje er måten diasporarelaterte problemstillinger er regulert av internasjonale regimer og noen tilfeller supranasjonale institusjoner.

Milton J. Esman (2009: 120–132) har presentert en nyttig oppsummering av forholdet mellom diasporaer og internasjonal politikk. Han peker på minst ni viktige sammenhenger mellom det ene og det andre fenomenet i sin analyse:

1. Diaspora-gruppene har en transnasjonal karakter ved at de ofte opererer på tvers av grenser. De befinner seg i et eller i flere land utenfor det landet de opprinnelig kommer fra, men forholder seg ikke bare til sine nye hjemland men også til sine opprinnelsesland. I tillegg velger mange av diasporaens medlemmer å reise tilbake til det landet de opprinnelig kom fra slik at båndet mellom det nye og det gamle landet blir enda sterkere.
2. Diasporaer gjør ofte forsøk på å påvirke utviklingen i sine opprinnelsesland ved å støtte forskjellige politiske krefter i dette landet og ved å samle støtte for en eller annen linje i dette landets politikk. Disse forsøkene fra diaspora sin side på å blande seg i det som oppfattes som disse landenes indre anliggender kan ofte føre til økt spenning mellom deres opprinnelsesland og deres nye hjemland.
3. Diasporaer gjør ofte forsøk på å påvirke regjeringer i sine nye hjemland slik at de støtter eller motarbeider regjeringer og makthavere i deres opprinnelsesland. Diasporaer kan også bruke forskjellige internasjonale organisasjoner og institusjoner for å oppnå samme resultater.
4. Regjeringer i opprinnelsesland kan bruke sine diasporaer for å skaffe seg støtte til sine strategiske, politiske eller økonomiske interesser i utlandet.
5. Diasporaer i utlandet kan søke støtte og beskyttelse mot forfølgelse i sine nye vertsland fra sine opprinnelsesland slik at de bruker diplomatiske og andre kanaler for å påvirke beslutninger i diasporaers nye hjemland.

⁶ En god oversikt over EUs nyeste tiltak på feltet migrasjon gis her http://ec.europa.eu/home-affairs/policies/immigration/docs/ga_chronology_en.pdf, mens det som har å gjøre med fri flytt av arbeidskraft å gjøre omtales her http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_15_en.htm

6. Regjeringer i nye hjemland kan bruke diasporaer for å oppnå politiske, strategiske eller økonomiske fordeler i diasporaers opprinnelsesland.
7. Diasporaer kan bidra til politisk, utdanningsmessig eller økonomisk utvikling i sine opprinnelsesland ved å flytte tilbake eller støtte samarbeidet i dette feltet mellom deres nye hjemland og deres opprinnelsesland.
8. Regjeringer i diasporaers opprinnelsesland kan forsøke påvirke regjeringer i nye hjemland for å stoppe diasporaers fiendtlige handlinger rettet mot opprinnelseslandet.
9. Fare for terrorangrep forberedt og gjennomført av internasjonale terroristnettverk bidrar til å mistenkeliggjøre mange diasporagrupper.

Esmans matrise skal brukes i vår analyse av den diasporiske dimensjon i norsk utenrikspolitikk. Før vi kan begi oss dit må vi allikevel se nærmere på diasporaer og Norge.

Diasporaer i Norge

I og med at denne studien dreier seg om hvordan diasporarelaterte problemstillinger påvirker eller kan påvirke utenrikspolitikken i en norsk kontekst er det på sin plass å begynne med en kort presentasjon av relevante data. Det at man i 2011 begynner å snakke om diasporarelaterte problemstillinger i norsk kontekst bør egentlig ikke være så overraskende tatt i betraktning siste tiårs utvikling.

For å forstå betydningen av diasporadimensjonen i norsk politikk er det viktig å begynne kartlegge hvilke grupper som er viktige i denne sammenheng. En slik kartlegging av diasporaer i Norge kan gjøres på flere måter. Vi har valgt å legge et etnisk fokus til grunn, fordi svært mange av de menneskene vi studerer synes å legge en slik forståelse til grunn. Videre er det viktig å se på hvilke av disse gruppene som oppfyller de formelle krav for og defineres som diasporaer.

På grunn av stor nettoutflytting fra landet, særlig på slutten av 1800-tallet var det den norske diaspora i utlandet som opptok norske beslutningstagere mest i de første dekadene av Norges uavhengighet. I perioden mellom 1866 og 1910 var Norge blant de tre største utvandringsland i Europa målt etter utvandring per 1000 innbyggere.⁷ Dette har ført til at det finnes flere millioner personer med norsk etnisk bak-

⁷ I følge den detaljerte oversikten var det bare Irland og i noen år Italia og Skottland som lå høyere enn Norge på denne statistikken i perioden mellom 1866 og 1910 – for mer detaljer se http://www.ssb.no/histstat/nos/nos_vii_025.pdf.

grunn spredt over hele verden, med mesteparten av dem – nesten fire millioner norskamerikanere⁸ – bosatt i USA.

Det var først på 1970-tallet at Norge ble et netto “innvandringsland”, noe som har resultert i en forholdsvis rask økning av antallet innbyggere med et annet statsborgerskap og med en annen etnisk bakgrunn enn den norske. I 1960 hadde kun 0,69 % (ca 25 000) av befolkningen i Norge et annet statsborgerskap enn det norske; i 2009 hadde 6,31 % (i overkant av 300 000) av Norges befolkning som et annet pass enn det norske. I 1960 kom mer enn 80 % av utenlandske statsborgere i Norge enten fra Europa eller fra Nord-Amerika; i 2009 har denne andelen sunket til 68 %. Mens data fra 1960 omfattet kun statsborgere fra sju land, inneholder oversikten fra 2009 data om statsborgere fra 47 land fra alle verdensdeler.⁹

Hvis man ser bort fra statsborgerskap og ser på etnisk bakgrunn – eller fødelandet – så var situasjonen enda mer sammensatt. I 1960 var det kun 1,7 % (62 450) som var født i utlandet, hver annen av disse kom fra et annet nordisk land mens kun 0,1% kom fra en annen verdensdel enn Europa (Øst og Vest), Nord Amerika og Australia og Oseania. I 2009 var situasjonen svært annerledes – utenlandsfødte utgjorde 10,2 % (488 753) av Norges befolkning, kun om lag hver femte av disse kom fra andre nordiske land, og litt mer enn halvparten fra Europa (Øst og Vest), Nord Amerika og Australia og Oseania, mens nesten 50 % av utenlandsfødte (4,7 % av hele befolkningen dvs i overkant av 223 000) kom fra andre verdensdeler.

Ved inngangen til 2010 anslår man at det var nærmere 460 000 innvandrere og 93 000 norskfødte med innvandrerforeldre i Norge. Innvandrerne hadde bakgrunn fra 216 ulike land og selvstyrte regioner.¹⁰ I følge den siste norske SOPEMI-rapporten var 12,2 % av Norges befolkning per 1.01.2010 født i utlandet (SOPEMI 2011).¹¹

Det var særlig to grupper som har vokst raskest i denne perioden: personer med bakgrunn fra Øst-Europa utgjorde i 1960 0,1 % av Norges befolkning (og 6,6 % av utenlandsfødte) og 2,3 % (22,4 % av alle utenlandsfødte) i 2009, mens for personer fra Asia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Tyrkia var denne andelen 0,1 % (4,1 % av alle utenlandsfødte) i 1960 og 4,7 % (45,7 % av utenlandsfødte) i 2009.¹²

⁸ I følge en oppsummering av den amerikanske folketellingen fra 1990 bodde det nesten fire millioner personer med norsk bakgrunn i USA, de fleste av dem i Minnesota, Wisconsin, California, Washington og Nord Dakota med høyest andel av norskamerikanere blant statens innbyggere (NTB Tekst 01. april 1993). Merk at ikke på langt nær alle disse opplever å ha har eksklusiv norsk bakgrunn, slik at det relevante tallet i vår sammenheng er mye lavere.

⁹ <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/3-11.html>

¹⁰ <http://www.ssb.no/innvbef/>

¹¹ SOPEMI Norge 2010

¹² <http://www.ssb.no/histstat/tabeller/3-9.html>

Denne utviklingen har satt et stadig større preg ikke bare på norsk debatt om migrasjon og integrering men også på norsk utenrikspolitikk. Dette skyldes ikke minst at mange av disse som har kommet til Norge i denne perioden har kommet for å søke beskyttelse fra områder preget av konflikter eller som følge av store politiske, sosiale og økonomiske omveltninger i Norges nærområder, omveltninger som ikke bare har forandret Europa men også er i ferd med å forandre Norge, Norges forhold til omverden og til og med Norges selvforståelse.

Den raske framveksten av en ikke etnisk norsk befolkning i Norge har ført til mange debatter om Norges nå- og framtid som et multikulturelt og multietnisk samfunn. I ulike sammenhenger brukes betegnelsene “det nye Norge”, og “det nye norske vi” for å illustrere det mangfoldet som preger dagens Norge. Begrepsparet er også en påminnelse om at Norge, og den historiske og etablerte norske selvforståelsen gjøres gjenstand for revurdering.

I 2008 inviterte den norske utenriksministeren, Jonas Gahr Støre til en debatt om “det norske vi”. Ideen var å reflektere over det nye Norge, og hva denne debatten om det nye norske “vi”-et kan bety for norsk utenrikspolitikk. Utenriksministeren ville diskutere betydningen av nåtidens kulturelle- og religiøse mangfold i norsk utenrikspolitikk, og om innvandrerbefolkningens kulturelle kompetanse kunne eventuelt anvendes i utforming og gjennomføring av norsk utenrikspolitikk.

Dette initiativet illustrerer tidsånden. For det første er initiativet en påminnelse om den pågående debatten om multikulturalismen som vi i de siste årene har hatt både i Norge, og i en rekke andre europeiske land. Immigrasjon trenger seg gjennom våre liv i dagens Norge, innvandring har fremstått som et sentralt politisk tema i Norge og dette tvinger fram en debatt om behovet for nye måter å forstå seg selv på (Brochmann 2007, Alghasi 2009). Denne utviklingen og debatten påvirker ikke bare utviklingen innad i Norge men har også fått økt betydning for norsk utenrikspolitikk.

Globale endringer og teknologisk utvikling; nye medier og kommunikasjon har gjort det mulig for diasporaer å være på to steder (hjemland og vertsland) til en og samme tid. Dette innebærer en verden som er mindre, og grenser som er mer flyttbare. Dette tvinger også fram en revurdering av den norske selvforståelsen og kan også ha en betydning for måten norske interesser blir formulert på, noe som også kan påvirke Norges utenrikspolitiske valg.

Denne utviklingen skaper fortsatt mye usikkerhet, ikke minst på det språklige plan, noe som for eksempel kan illustreres ved å se på debatten om betydningen av ordet “nordmann”, som pågikk i 2006 etter

at Svein Nestor i et innlegg i *Ny Tid* sa at “en pakistaner som bosetter seg i Norge (blir) ikke nordmann, heller ikke om han blir norsk statsborger. Han er uansett pakistaner (...). Nordmannen tilhører sin gruppe, og pakistaneren sin gruppe”.¹³

Debatten om “norskhet” og om hvem som tilhører hvilken kategori i Norge kan være et godt utgangspunkt for vår drøftelse av den norske konteksten for diskusjonen om diasporaers betydning for utformingen av norsk utenrikspolitikk. Denne konseptuelle forvirringen skyldes til en viss grad en sammenblanding av flere prinsipper – *jus sanguinis* og *jus solis*, den essensialistiske og den ikke-essensialistiske forståelse av nasjonsbegrepet, og ikke minst den tyske og den franske tilnærmingen til begrepet “folket” – som det som definerer et menneske i en norsk politisk kontekst. Dette kan også ha betydning for måten man tolker og anvender diasporabegrepet i norsk politikk. Hvis det første prinsippet – *jus sanguinis*, eller blodprinsippet, skulle legges til grunn for definisjonen av “norskhet” ville det også ha konsekvenser for norsk diasporapolitikk. Denne politikken ville da rette seg mot det som har med “de etniske nordmenns” situasjon i utlandet å gjøre, uansett om de fortsatt er norske statsborgere eller ikke. Den ville likne den tyske eller den ungarske politikken overfor de respektive etniske diasporaers situasjon, med store konsekvenser for norsk selvforståelse, for norsk utenrikspolitikk og for Norges forhold til etterkommere etter norske utvandrere over hele verden. En mild essentialistisk variant av nasjonsbegrepet var tungt til stede i debatten om “norskhet” i 2006. Omkvedet var at nordmenn” er de som bor i Norge og tilhører den gruppa nordmenn som har tradisjon for å bo i Norge, historisk og tradisjonelt.” Det legges også til at ikke alle som bor i Norge er etniske nordmenn og at ikke alle som bor her er norske statsborgere.¹⁴

Ut fra et statsperspektiv kan denne snevre etniske forståelsen av “norskhet” by på en del praktiske problemer, ikke minst hvis man skulle gjøre forsøk på å blande seg i andre staters indre anliggender for å beskytte etniske nordmenn som ikke nødvendigvis har norsk statsborgerskap. Ut fra et statlig og praktisk perspektiv er det mye enklere å bruke den juridiske og politiske rammen rundt nasjonsbegrepet – den som beskriver alle statsborgere, uansett deres etniske bakgrunn, som en del av det norske politiske fellesskapet.

For å rydde opp i disse misforståelser vil vi nå presentere vår egen forståelse av diasporaproblematikken i norsk utenrikspolitisk kontekst. Her er det to begrepspar som skal stå sentralt og organisere vår diskusjon. Det første begrepsparet – nasjonalitet versus statsborgerskap – er forholdsvis lett å definere. “Nasjonalitet” refererer til etnisk og kultu-

¹³ <http://www.nm.no/tekst.cfm?path=10197,10201,10289&id=2239>

¹⁴ http://www.nytid.no/arkiv/artikler/20061026/norsk_norskere_nordmann/

rell bakgrunn, mens statsborgerskap er et juridisk begrep som definerer den offisielle statstilhørigheten. Nasjonalitet er på mange måter en stabil variabel, mens statsborgerskap er mer dynamisk fordi man kan få et nytt hvis man ønsker seg det og oppfyller noen formelle krav. Det andre begrepsparet dreier seg grovt sett om å være enten på innsiden eller på utsiden av en stat, både politisk og geografisk. Dette er spesielt viktig i en diaspora-sammenheng fordi det som definerer diaspora er nettopp denne situasjonen av å være både på utsiden av egen stat og på innsiden av en annen stat, eller å være “at home abroad” (Sheffer 2003, Varadarjan 2010).

Det er nettopp disse to begrepsparene som er de viktigste elementene i enhver diskusjon om diasporaer fra et statssentrert perspektiv. Hvis man bruker statsborgerskap som et organiserende prinsipp forholder stater seg til diasporaer på minst to måter. For det første må de ta hensyn til sine egne statsborgere som befinner seg på utsiden av sin egen stat og danner en x-diaspora i andre stater; for det andre må de ta hensyn til andre staters statsborgere – eller tidligere statsborgere – som befinner seg på innsiden av den staten det gjelder og er en del av en y-diaspora som befinner seg utenfor sitt opprinnelseslands grenser.

I tillegg må man ta hensyn til en del andre forhold. Et spesielt tilfelle er personer med dobbeltstatsborgerskap som formelt forholder seg til to stater, noe som kan føre til en del uklarheter og mulige spenninger. I den andre enden av skalaen har man personer som av en eller annen grunn ikke har en stat å forholde seg formelt til fordi de tilhører kategorien “statsløse”. Et siste moment er overgang fra en kategori til en annen, som oppstår for eksempel når man får innvilget et nytt statsborgerskap etter å ha bodd i utlandet i en viss periode. Da tilhører man en litt spesiell liminal kategori nye/tidligere statsborgere som har en fortid fra en “gammel” stat, og nåtid og fremtid i en ny stat, med alle tenkelige praktiske og upraktiske konsekvenser av det.

I Norge har situasjonen på dette feltet utviklet seg slik at i perioden etter den kalde krigens slutt (fra 1992 til 2009) har 179 390 personer fått norsk statsborgerskap. Dette utgjør nesten 80 % av alle som har fått norsk statsborgerskap i perioden 1977-2009.¹⁵ Det som er enda mer interessant er å se hvor disse nye norske statsborgere har kommet fra. De to tabellene nedenfor viser denne fordelingen. Den første viser hvilke verdensdeler de nye norske statsborgerne har kommet fra, den andre er en oversikt over de landene de kommer fra i perioden 1977-2009 og disse landenes andel i denne kategori.

¹⁵ <http://www.ssb.no/emner/02/02/statsborger/tab-2010-05-27-02.html>. For 1992-2009 data generert fra <http://statbank.ssb.no/statistikbanken/>

Tabell 2. Nye norske statsborgere per verdensdel.¹⁶

<i>Verdensdel</i>	<i>Andel 1977-2009</i>	<i>Andel 1977</i>	<i>Andel 1992</i>	<i>Andel 2009</i>	<i>Andel 1992-2009</i>
Europa unntatt Tyrkia	28,83	66,56	18,96	21,19	26,72
Afrika	13,70	2,03	9,86	24,65	15,62
Asia med Tyrkia	49,35	17,53	61,65	48,99	50,58
Nord-Amerika	1,98	5,56	0,95	0,44	0,68
Sør- og Mellom-Amerika	4,78	4,16	8,24	3,33	5,12
Oseania	0,12	0,36	0,14	0,05	0,09
Statsløs	1,24	3,80	0,19	1,33	1,15
Uoppgitt	0,00	0	0,00	0,02	0,04
Total	100	100	100,00	100,00	100,00

Tabell 3. Nye norske statsborgere per tidligere statsborgerskap (1977-2009): antall og andel blant nye statsborgere.

<i>Tidligere statsborger- skap</i>	<i>Antall</i>	<i>Andel</i>	<i>Tidligere stats- borgerskap</i>	<i>Antall</i>	<i>Andel</i>
Pakistan	19 088	8,50	Finland	1 458	0,65
Vietnam	14 460	6,44	Libanon	1 239	0,55
Somalia	13 442	5,98	Nederland	1 228	0,55
Serbia og Montenegro	13 406	5,97	Romania	1 079	0,48
Irak	13 390	5,96	Ghana	1 009	0,45
Iran	11 811	5,26	Brasil	919	0,41
Tyrkia	10 147	4,52	Gambia	860	0,38
Sri Lanka	8 821	3,93	Algerie	815	0,36
Bosnia-Hercegovina	7 960	3,54	Bulgaria	778	0,35
Filippinene	6 890	3,07	Syria	653	0,29
Danmark	6 693	2,98	Tunisia	628	0,28
India	5 807	2,59	Spania	587	0,26
Sverige	5 458	2,43	Ungarn	577	0,26
Chile	5 000	2,23	Island	562	0,25
Polen	4 979	2,22	Frankrike	540	0,24
Sør-Korea	4 942	2,20	Portugal	537	0,24
Marokko	4 804	2,14	Peru	528	0,24
Russland	4 277	1,90	Italia	526	0,23
Thailand	3 989	1,78	Nigeria	511	0,23
Storbritannia	3 619	1,61	Bangladesh	462	0,21
Kina	3 567	1,59	Israel	406	0,18
Etiopia	3 520	1,57	Egypt	328	0,15
Colombia	3 182	1,42	Hellas	321	0,14
Tyskland	3 138	1,40	Ecuador	295	0,13
Afghanistan	3 100	1,38	Kambodsja	259	0,12
Statsløse og uoppgitt	2 782	1,24	Argentina	228	0,10
USA	2 168	0,97	Sveits	216	0,10
Kroatia	1 525	0,68	Australia	180	0,08

¹⁶ Kalkulert med utgangspunktet i <http://www.ssb.no/emner/02/02/statsborger/tab-2010-05-27-02.htm>

Hvis man legger “nasjonalitet” til statsborgerskap får man enda flere variasjoner – man kan da være statsborger i sin egen nasjonalstat, som for eksempel etniske nordmenn i Norge; tilhøre en etnisk gruppe som ikke har sin egen stat men bor spredt i flere nasjonalstater, som for eksempel kurdere eller samer; tilhøre en anerkjent etnisk minoritet med statsborgerskap i en nasjonalstat, som for eksempel kvener i Norge; bli ny statsborger i sin egen nasjonalstat etter å ha innvandret dit fra et annet land, slik det er tilfellet med mange jøder eller tyskere fra tidligere Sovjet som utvandret til Israel eller Tyskland etter 1991; eller få et nytt statsborgerskap i en ny nasjonalstat etter å ha utvandret fra en annen stat som for eksempel ikke anerkjenner ens etniske tilhørighet, som tilfellet er med mange kurdere fra Tyrkia som etablerer seg i Vesten.

For å forstå diasporadynamikken i Norge er det viktig å se hvilke etniske grupper som er representert på det norske diasporakartet, og hvorvidt det har skjedd en overgang fra kategorien “andre lands statsborgere” til kategorien “norske statsborgere”, samt hvilken diasporagruppe de tilhører. Denne oversikten er basert på de nyeste tilgjengelige data om personer med et annet etnisk/statlig opphav som befinner seg i Norge. Tabellen nedenfor viser antallet mennesker født i respektive land som var bosatt i Norge per 1. januar 2010 (SOPEMI 2011) og hvor mange av disse som har fått norsk statsborgerskap.

Tall om overgang fra ikke-norsk til norsk statsborgerskap kan tolkes på mange måter. For det første fordi man i de aller fleste tilfeller, må ha oppholdt seg i Norge i minst syv år for å kunne søke om norsk statsborgerskap. En høy andel av personer med ikke-norsk statsborgerskap i enkelte grupper kan skyldes det at disse diasporaer – som for eksempel den polske – er et forholdsvis nytt fenomen. For det andre kan man regne med at personer som måtte flykte fra sitt opprinnelsesland på grunn av konflikt eller forfølgelse er mer interessert i å få norsk statsborgerskap enn de som flytter til Norge av andre grunner. Norsk statsborgerskap synes å bli sett som et attraktivt sosialt gode av noen og er mindre ettertraktet av andre.

For utformingen av norsk utenrikspolitikk er overgangen til norsk statsborgerskap viktig av mange grunner. For det første, kan personer med innvandrerbakgrunn og med norsk statsborgerskap velge hvem som skal representere dem i den norske lovgivende forsamling og påvirke norsk utenrikspolitikk på denne indirekte måten. For det andre, har personer med norsk statsborgerskap automatisk rett til å få bistand fra norske statsinstitusjoner hvis de skulle havne i problemer mens de oppholder seg i utlandet. For det tredje, må man regne med at en vis andel av disse nye norske statsborgere kan velge å reise tilbake til sine opprinnelsesland eller flytte permanent til et tredje land og at den

norske staten vil fortsette å ha et forhold til dem også etter at de har forlatt “staten Norge.” På denne måten kan de bli en del av den nye norske diaspora i utlandet bestående av alle norske statsborgere som har valgt å forlate Norge, enten for godt eller bare for en kortere periode.

Tabellen nedenfor viser også hvilken av Cohens fem diasporakategorier som disse grupper tilhører. Alle medlemmer av de diasporagruppene som har fått flyktningstatus i Norge betraktes gjennomgående som tilhørende offerdiaspora-kategorien (O). Bokstav “f” i tabellen står for flyktningstatus og viser antall personer med denne statusen i hver av gruppene.¹⁷ A står for arbeidsdiaspora, K – for kulturdiaspora, H – for handelsdiaspora, Ad – for adopsjon, FG – for familiejenforening, også gjennom ekteskap, S – for folk som kommer for å studere i Norge. Man må imidlertid være klar over at disse kategoriene er grove og lite nøyaktige, og brukes kun for å øke forståelsen av hva som var hovedmotivasjon for å flytte til Norge. Kategoriseringen tar for eksempel ikke hensyn til familiejenforening som er en av viktige årsaker for innvandring til Norge. Her må man også være klar over at den norske statistikken legger en del begrensninger. Av helt forståelige årsaker opererer denne statistikken med statsborgerskap og ikke nasjonalitet som hovedkategori. Dette kan by på en del problemer, særlig når innvandrere kommer fra multietniske stater eller som følge av interetniske konflikter – slik det er tilfellet med konflikten mellom tsjetsjenere og den russiske staten, mellom tamiler og den singalesiske majoriteten i Sri Lanka, eller tibetanere eller uigurer og den kinesiske majoriteten.

For å gi en bedre oversikt – og takket være god statistikk over dette – kan man også vise hvor mange av etniske diasporaenes medlemmer som har kommet til Norge gjennom adopsjon. I perioden 1970-2009 dreier det seg om alt i alt 18 843 personer med bakgrunn fra nesten alle verdensdeler, men med mesteparten fra Asia, med Sør-Korea og Kina som de to viktigste adopsjonsland. Personer som er adoptert fra utlandet til Norge kan knapt betraktes som medlemmer av etniske diasporaer her til lands fordi mesteparten av disse blir sosialisert i norske familier og har egentlig lite med sine etniske landsmenn i Norge å gjøre, selv om de kan vise en spesiell interesse for sine opprinnelsesland senere i livet. Bokstavene Ad i tabellen står derfor for antall medlemmer av gruppen som kom til Norge gjennom adopsjon i perioden 1997-2009 og er basert på data fra SSB Norge.¹⁸

¹⁷ <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/tab-2010-10-28-04.html>

¹⁸ <http://www.ssb.no/emner/02/02/10/adopsjon/arkiv/>

Tabell 4. De største etniske grupper i Norge 2010¹⁹

<i>Født i:</i>	<i>Antall I.I. 2010</i>	<i>Andel med ikke norsk statsborger- skap</i>	<i>Type</i>	<i>Født i:</i>	<i>Antall I.I. 2010</i>	<i>Andel med ikke norsk statsbor- gerskap</i>	<i>Type</i>
Polen	49 518	94,32	A, O (1 285f)	Afghanistan	8 912	70,05	O (8 912f)
Sverige	41 781	85,65	A, K	Kina	8 852	41,15	A,H Ad597
Tyskland	24 853	83,80	A	Sri Lanka	8 751	22,87	O (7 159f)
Danmark	22 651	91,20	A, K	India	8 243	44,30	A,H, FG Ad386
Irak	20 604	53,03	O (19 768f)	Nederland	7 271	93,52	A,K
Somalia	18 002	60,02	O (1 665f)	Sør Korea	7 082	6,02	A, H Ad529
Pakistan	17 220	32,08	A, O, FG (1 883f),H	Chile	6 336	32,31	O (4 830f)
Storbritannia	16 868	78,69	A	Etiopia	5 170	46,9	O(3 426f) Ad519
USA	16 046	53,07	A, K	Eritrea	4 839	78,65	O (4 460f)
Rusland	13 813	76,96	A, O, S, FG (4 833f)	Marokko	4 881	21,74	A
Filippinene	13 458	50,29	A	Colombia	4 823	10,45	O, Ad520
Thailand	13 089	65,57	A, H, FG	Frankrike	4 635	85,52	A,K
Iran	13 086	25,24	O (12 067f)	Romania	4 390	78,31	A,O
Bosnia- Herzegovina	12 989	30,95	O (12 166f), FG	Canada	2 800	60,5	A
Viet Nam	12 958	12,05	O (11 609f)	Burma	2 641	97,65	O (26 41f)
Serbia	11 485	33,19	O (760f), A	Ukraina	2 463	71,30	A
Tyrkia	10 475	33,83	A, O (2 669f)	Det pales- tinske områ- det	2 438	95,96	O (2 438f)
Kosovo	9 190	11,31	O	Ungarn	2 153	47,5	A,O(597f) Ad315

Medlemmer av utenlandske diasporaer i Norge tilhører forskjellige kategorier og deres forhold til den norske staten avhenger av mange faktorer. Sett fra et statsrettrett perspektiv er det viktigste hvorvidt de har planer om og mulighet til å skaffe seg norsk statsborgerskap. Men også andre faktorer spiller en rolle her, som for eksempel deres lojalitet til myndighetene i det gamle hjemlandet, ikke bare når de har dette landets statsborgerskap men også etter å ha blitt norske statsborgere. En god illustrasjon av denne problemstillingen kan være måten deler den kinesiske diaspora i Norge reagerte på tildelingen av Nobels fredspris til den kinesiske dissidenten Liu Xiaobo i 2010. En rekke personer med kinesisk bakgrunn og flere kinesiske organisasjoner i Norge har valgt å kritisere Nobel-komiteens beslutning (Hai Lee Yang 2010) og organiserte demonstrasjoner mot til-

¹⁹ Data om antall personer med bakgrunn fra enkelte land fra SOPEMI 2011, vedlegg A tabell 18 (for antall født i landet) og tabell 15 for antall med ikke norsk statsborgerskap. Data om flyktninger (f) fra <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flyktninger/tab-2010-10-28-04.html>

delingen.²⁰ Det er antydnet at dette ble både inspirert og støttet av den kinesiske ambassaden i Norge og at representanter av den kinesiske diaspora i Norge ikke hadde noe annet valg enn å vise sin lojalitet til det gamle landet, sannsynligvis av hensyn til sine egne interesser eller familie i Kina.²¹ En slik handling oppfyller alle kriterier fra punkt 4 på Esmans liste, dvs. er et godt eksempel på hvordan regjeringer i opprinnelsesland bruker sine diasporaer for å fremme sine egne interesser i utlandet.

Situasjonen rundt tildelingen av Nobels fredspris til den kinesiske dissidenten og den kinesiske diasporas reaksjon på det, er en god illustrasjon av hvor komplisert forholdet mellom diaspora, vertslandet og opprinnelseslandet kan være. Men dette illustrerer også måten diasporagrupper opererer på, eller med andre ord hvordan diasporaer gjør krav på, artikulere prosjekter, formulerer forventninger, mobiliserer energier og appellerer til lojaliteter.

For å bli betraktet som en diaspora må migranter være i stand til å handle på en organisert og målrettet måte, og ha et aktivt forhold til både opprinnelseslandet og til den nye vertsnasjon (Predelli 2006, Predelli 2008). Uten denne evnen til å organisere seg selv og handle, og uten dette aktive forholdet til både gamle og nye hjemlandet kan migrantgrupper knapt betegnes som en diaspora. De kan tilhøre en etnisk eller en religiøs gruppe, men de oppfyller ikke det minimum av de formelle kravene for å bli betraktet som en diaspora. For å forstå hvilke av de mange innvandrergruppene som oppfyller disse formelle kravene for å bli betraktet som diaspora vil vi nå se på hvor organiserte og aktive enkelte av disse gruppene har vært i sine forsøk på å påvirke norsk utenrikspolitikk og situasjonen i sitt gamle hjemland.

²⁰ www.dagbladet.no/2010/11/29/nyheter/utenriks/nobelkomiteen/nobels_fredspris/liu_xiaobo/14499092

²¹ <http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/kinesere-i-norge-klare-for-nobelprotester-3361517.html>

Figur 1: Utlendinger i Norge – forskjellige kategorier fra et statsborgerskap-perspektiv²²

Norske statsborgere	Norsk statsborgerskap ikke aktuelt men teoretisk mulig	Turister	
		Arbeidere som utfører kortvarig arbeide i Norge	
		Studenter	
Dobbelt statsborgerskap	Mulighet til å få norsk statsborgerskap etter x-år	Arbeidsinnvandrere	
Statsborgere i andre land		EØS	Spesialistordning
		Familiegjenforening inkl adopsjon	
Statsløse	Ingen mulighet til å søke om norsk statsborgerskap	Asylsøkere og kvoteflyktninger	
		Papirløse	
		Uretturnerbare	
		Uregistrerte innvandrere	

Norsk utenrikspolitikk og diasporaer: Temaer

Norsk utenrikspolitikk dreier seg om å ivareta norske interesser. En interesseorientert utenrikspolitikk er ifølge offisielle uttalelser “en politikk som systematisk søker å fremme det norske samfunnets velferd, sikkerhet og de politiske verdiene som ligger til grunn for samfunnet” (*Meld. St. 15: 85*). Norske interesser er omtalt utførlig i *Meld. St. 15 (2008-2009)*. Imidlertid nevnes diasporaer kun fire ganger i det 178 sideres dokumentet. Når det gjelder forholdet til den nye voksende norske diaspora i utlandet satser den norske stat, i motsetning til den tyske eller ungarske, på en formell statsborgerskap-basert tilnærming og ikke på det etniske prinsippet. Forstått slik er alle norske statsborgere nordmenn, uansett hvor i verden de måtte befinne seg og uansett deres tidligere statsborgerskap og nasjonalitet. I tillegg til å måtte forholde seg til den nye voksende norske diaspora i utlandet må norske myndigheter forholde seg til flere diasporiske grupper i Norge, grupper som av og til viser ambisjoner om å spille en mer aktiv rolle i utformingen av norsk utenrikspolitikk. Hvorvidt disse gruppene kommer til å lykkes med sine ambisjoner vil avhenge av en rekke faktorer. For det første må disse grupper vise evne og vilje til å organisere seg og bruke forskjellige typer kanaler for å påvirke norske politiske beslutninger. For det andre må disse gruppers interesser helst sammenfalle med norske interesser; altså at den kulturelle og politiske kompetansen disse grupper representerer kan være av interesse for norske politiske beslutningstakere, og på den måten oppnås viktige synergieffekter. For det tredje må disse grupper finne en riktig balanse mellom sine lojaliteter mot respektive opprinnelsesland og Norge slik at deres mulige bidrag kommer helst begge land til gode.

²² For mer detaljer om størrelsen på enkelte grupper og forskjellige avgrensninger se <http://www.ssb.no/innvbef/tab-2010-04-29-02.html>

Polen

Historien om den polske innvandring til Norge er meget spennende. Temaet omtales mer inngående i en annen kapittel i Godzimirski (2011)– i denne sammenheng er det viktig å peke på at gruppen er mer sammensatt en mange andre etniske grupper i Norge. De fleste polakker har kommet til Norge for å arbeide etter åpningen av det norske arbeidsmarkedet for EØS statsborgere fra 1.mai 2004 og framveksten av denne nye diasporaen skyldes en kombinasjon av en rekke samfunnsmessige og politiske faktorer. Den viktigste av disse er uten tvil den europeiske integrasjonsprosessen som har bidratt til både EU og NATO utvidelse til Øst-Europa og skapt et juridisk og politisk ramme som “åpnet” Norge for blant annet polsk innvandring. Men denne innvandringen hadde ikke blitt så omfattende hadde det ikke vært for en del økonomiske og sosiale forhold både i Polen og i Norge som har fått så mange polakker til å flytte på seg.

Det at de fleste av polakker har kommet til Norge etter 2004 har også konsekvenser for måten denne gruppen opererer på i den norske konteksten. De nyankomne polakker har sannsynligvis en annen, mindre politisk og mer økonomisk agenda, noe som betyr at de knapt kan betegnes som en godt organisert politisk diaspora. Den manglende organiseringen avspeiles blant annet i at det bare finnes en polsk organisasjon som er registrert i Oslo kommunes register over innvandrersorganisasjoner. Til sammenligning har andre langt flere organisasjoner; pakistanske (48), somaliske (37), indiske (18), tyrkiske (17), iranske (15), tamilske (13), eritreiske (11), kurdiske (10), etiopiske (7) og kinesiske (6) av de i overkant av 280 innvandrersorganisasjoner som er registrert.²³ Det finnes riktig nok flere polske diasporaorganisasjoner som er registrert i en oversikt over polske organisasjoner i verden laget av *Wspolnota Polska*, men mange av disse, med unntak av polske lørdagsskoler og Art Polonia, synes å være lite aktive.²⁴

Mye tyder likevel på at denne arbeidsdiasporaen på et tidspunkt vil få en viss politisk tyngde, i det minste på grunn av dens størrelse (for mer om den type prosesser se Weiner 1986). Et godt eksempel på hvordan en diasporagruppe kan organisere seg og sette seg selv og sitt hjemland på den norske politiske agenda er norske pakistanere. Man kan derfor litt spissformulert si at dagens polakker er gårsdagens pakistanere, og at dagens pakistanere kan bli en modell for morgendagens polakker i Norge, i hvert fall når det gjelder organiseringen av denne gruppen og dens evne til å sette sine hjertesaker på den norske politiske dagsorden. To andre muligheter er at polakker kan assimile-

²³ http://www.bydelgrunerlokka.oslo.kommune.no/enhet_for_mangfold_og_integrering/innvandrersorganisasjoner/organisasjoner_i_oslo/

²⁴ Oversikten er tilgjengelig på denne adressen: http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=w_pbd3&typ=1&strona=0&kraj=Norwegia.

res i Norge uten å danne en diasporalignende gruppe – en slags “Jan Garbarek modell” for integrering; eller at denne gruppen skal beholde sine spesielle trekk og vil utvikle seg på samme linje som norske kvenner, med fortsatt sterk tilknytning til det gamle hjemlandet og katolisisme som viktig identitetsmarkør.

Pakistan

Et forhold som har nylig kommet høyt opp på den norske utenrikspolitiske dagsorden er forholdet til Pakistan,²⁵ og mer generelt til det som i dagens politiske språk betegnes som AfPak. Det at både Pakistan og Afghanistan har inntatt en viktig plass på det norske interessekartet skyldes først og fremst norsk direkte deltagelse i konflikten i Afghanistan. Men forholdet til Pakistan var faktisk blitt viktig før krigen i Afghanistan brøt ut, og noe av grunnen til det er den pakistanske diaspora i Norge. Fram til polakkenes ankomst etter EU og EØS utvidelse i 2004 var pakistanere den største ikke-nordiske diaspora i Norge. Per 1. januar 2010 bodde det i overkant av 31 000 personer med bakgrunn fra Pakistan i Norge – av disse litt over 17 000 var født i Pakistan, mens resten, ca 14 000, er født og oppvokst i Norge.²⁶ Etter å ha bodd i Norge i nesten fire tiår er norskpakistanere den gruppen som oppfyller nesten alle de formelle krav for å bli betraktet som en fullblods diaspora.

For det første, utgjør de en viss politisk tyngde, særlig i Oslo, med nesten 4 % av befolkningen og nesten 75 % av alle pakistanere i Norge. Grunnen til det, er at en høy andel av norskpakistanere har norsk statsborgerskap og er aktive i norsk politikk både på det lokale og på det sentrale plan. Første- og annengenerasjons pakistanere er synlige ikke bare i gatebildet i østlige bydeler av Oslo, men også i norsk lokal og sentral politikk og samfunnsdebatt, med nå avdøde Rubina Rana, og Hadia Tajik, Abid Raja, Khalid Mahmood, Aslam Ahsan, Akhtar Chaudhry, Afshan Rafiq, Mohammad Usman Rana, Laila Bokhari, Noman Mubashir og Shabana Rehman som de mest kjente av dem.

Den pakistanske diaspora har med andre ord klart å etablere seg på den politiske og samfunnsmessige arena, og har fått adgang til viktige institusjoner som former både opinion og politikk i Norge. Norskpakistanere spiller dermed en viktig rolle ikke bare i Norge men også som brobyggere mellom Norge og Pakistan, noe som er spesielt viktig i dagens situasjon når Pakistan er satt på det norske interessekartet på en måte som var helt umulig å forutsi for bare ti år siden. Måten den pakistanske diaspora i Norge opererer og påvirker norsk politikk er en god illustrasjon på hvordan diasporagrupper kan gjøre seg gjeldende både i vertslandet og i hjemlandet, og hvordan dette kan påvirke rela-

²⁵ <http://www.norway.org.pk/Norsk/pakistan/fakta/bilaterale/>

²⁶ <http://www.ssb.no/innvbef/tab-2010-04-29-04.html>

sjoner mellom deres vertsland og deres opprinnelsesland. Den pakistanske oppskriften har vært en blanding av riktig organisering, innpass på viktige samfunnsarenaer hvor politikken diskuteres og formes, politisk engasjement og deltagelse i institusjonalisert og uformelt samarbeid med norske myndigheter og norske politiske partier. Dette er kombinert med hyppig og god kontakt med politiske miljøer i hjemlandet, og ved behov bruk av hjemlandets ressurser for styrke sin posisjon i Norge samt bruk av Norges kompetanse for å styrke sin sosiale og økonomiske posisjon i hjemlandet.

Det faktum at 9 000 av 31 000 norskpakistanere har Pakistan Origin Card, som gir dem rett til eiendom og opphold i Pakistan viser at den norskpakistanske diaspora har et ben trygt plassert i Norge og det andre benet plassert i Pakistan. En slik "diasporisk spagat" kan by på utfordringer og dette kan være noe av bakgrunnen for etableringen av et norsk-pakistansk råd i 2006. Det norsk-pakistanske rådet som holder årlige møter drøfter viktige saker, som tvangsekteskap, familie-gjenforening, proforma-ekteskap, æresdrap, trafficking, problemer med å få besøksvisum til Norge, samt utsikter for import av faglært arbeidskraft til Norge.²⁷ Det at kong Harald har valgt å avlegge besøk hos representanter av den muslimske og pakistanske diaspora i Norge, at norske toppolitikere, med statsminister og utenriksminister i spissen, foretar reiser til Pakistan og at pakistanske toppolitikere besøker Norge, skyldes ikke bare et behov for tett samarbeid for å finne en løsning på konflikten i Afghanistan. Det skyldes også i stor grad det faktum at den pakistanske diaspora i Norge har klart å sette Pakistan, og landets og regionens, problemer på den norske politiske dagsorden. Hadde det ikke vært for den pakistanske diaspora – og etter 2001 Al-Qaida og Taliban – hadde Pakistan neppe klart å få en så sentral plass på det norske interessekartet.

Nord-kaukasiere, kurdere, tamiler

Det norske engasjementet i Pakistan viser at en diaspora lykkes best i å bidra til å sette den utenrikspolitiske dagsorden først og fremst i situasjoner der dens egen interesse i å bygge bruer mellom det nye og det gamle landet overlapper med norske statlige interesser. Det skjer allikevel ikke alltid. For å illustrere det skal vi nå se på tre andre diasporaer i Norge som har hatt mye større problemer med å få plassert sine saker på den norske politiske dagsorden. Disse tre diasporaer er den tsjetsjenske, den kurdiske og den tamilske. Alle tre kan betegnes som statsløse diasporaer, ikke fordi de ikke har en stat å relatere til, men fordi den staten de helst hadde hatt et forhold til ikke eksisterer som et uavhengig politisk subjekt. I alle tre tilfeller er det også vanskelig å anslå størrelsen på gruppene fordi den norske statistikken ikke skiller mellom opprinnelsesland og etnisk tilhørighet.

²⁷ <http://www.norway.org.pk/Norsk/pakistan/fakta/bilaterale/>

Man kan anslå at det bor ca. 5 000 personer med bakgrunn fra Tsjetsjenia og andre deler av Nord-Kaukasus i Norge. Dette anslaget stemmer godt med data om russiske statsborgere som fikk flyktningsstatus i Norge (ca. 5 000) på grunn av den pågående konflikten i og rundt Tsjetsjenia. Formelt sett utgjør de en del av den russiske diaspora i Norge men de har lite til felles med de øvrige medlemmer av denne gruppen. Den ikke-tsjetsjenske russiske diaspora i Norge består av flere hundre russiske studenter, flere tusen russiske kvinner som har giftet seg med norske menn, flere hundre (kanskje tusen) russiske spesialister som arbeider i Norge og på et tidspunkt av en original og skremmende russisk nazist Vjatseslav Datsik,²⁸ med sterke forbindelser til det internasjonale nazimiljø som ble heldigvis sendt tilbake til Russland og en russiskfødt kvinnelig forfatter som skapte masse hodebry for norske myndigheter som valgte å sende henne tilbake til Russland for å statuere et skrekkeksempel og så ga henne lov til å komme tilbake etter å ha tilpasset det norske regelverket.²⁹ De fleste av de tsjetsjenske flyktninger kom til Norge etter utbruddet av den andre Tsjetsjenia-krigen i 1999. Etter en relativt kort periode klarte denne diaspora å organisere seg i Norge og skaffe seg viktige støttepillere blant representanter for den norske politiske og kulturelle eliten. De to viktigste organisasjonene som støtter den tsjetsjenske diasporas sin sak i Norge er Den tsjetsjenske diaspora i Norge³⁰ og Den norske Støttekomiteen for Tsjetsjenia.³¹ Den tsjetsjenske diasporaen i Norge er en del av den internasjonale tsjetsjenske diaspora i Europa og andre deler av verden, blant annet i Midtøsten. Denne diaspora vokste forholdsvis raskt som en følge av en stor bølge med asylsøkere fra Russland nådde Europa etter 2000. I perioden mellom 2000 og 2010 var russiske statsborgere – mesteparten av dem fra Nord-Kaukasus – en av de største gruppene av asylsøkere i hele Europa og mange av dem fikk innvilget enten asyl eller opphold på humanitært grunnlag.³² Mange tsjetsjenske diaspora-grupper støtter Tsjetsjenias kamp mot Russland, men siden 2007 har diasporaen blitt splittet – og deler av den støtter den mer radikale fløyen ledet av Doku Umarov, mens andre samarbeider med Tsjetsjenias regjering i eksil ledet av Akhmed Zakajev som for tiden befinner seg i London.

Begge gruppene betraktes som fiender av Russland og man antar at russiske myndigheter – og pro-russiske myndigheter i Tsjetsjenia –

²⁸ <http://lenta.ru/articles/2011/02/17/dacik/> og <http://lenta.ru/news/2011/03/19/dacyk/>

²⁹ For den russiske vinklingen på det se <http://rg.ru/2011/01/17/amel.html>; for den norske dekningen er det best å bruke strengen “amelie-saken” i Google for å se at det er umulig å oppgi kun en kilde. Et godt utgangspunkt kan være http://no.wikipedia.org/wiki/Maria_Amelie

³⁰ www.diaspora.no

³¹ <http://www.tsjetsjenia.no/>

³² http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-18062010-AP/EN/3-18062010-AP-EN.PDF, [http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-027-EN.PDF](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-10-027/EN/KS-SF-10-027-EN.PDF) og http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-09-092/EN/KS-SF-09-092-EN.PDF

driver med overvåking av den tsjetsjenske diaspora i utlandet, også i Norge. Dette kan skyldes at Norge har gitt beskyttelse til noen av frontfigurene; som sønnen til den siste valgte presidenten i Tsjetsjenia Aslan Maskhadov, familien til Elza Kungaeva som ble brutalt drept av en russisk offiser og ikke minst til Sharpuddi Israilov, faren til Umar Israilov som ble drept av en tsjetsjensk dødskvadron i Wien i januar 2009, og som vitner mot sittende president i Tsjetsjenia Ramzan Kadyrov i en viktig rettssak som pågår i Den europeiske menneskerettsdomstol i Strasbourg.

Tatt i betraktning at relasjonene til Russland er definert som en av de tre viktigste utenrikspolitiske relasjoner Norge har i dag, samtidig som man på norsk side er opptatt av rettsstatsprinsipper og internasjonale regimer som regulerer staters oppførsel både på internt og internasjonalt, kan den tsjetsjenske diaspora i Norge by på en del utenrikspolitiske utfordringer. For det første må man regne med at russiske myndigheter vil forsøke å få Norge til å legge press på diasporagruppen slik at den begrenser sin anti-russiske aktivitet (punkt 8 på Esmans liste). For det andre kan russiske myndigheter forsøke å overvåke denne gruppen i Norge, for å skaffe seg et bedre bilde av dens hensikter og muligheter til å skade russiske interesser, eller til og med satse på noen aktive tiltak mot denne diasporaen. Dette kan undergrave norsk suverenitet, forsure forholdet mellom Norge og Russland, og tvinge fram norske reaksjoner som kan skade det bilaterale forholdet. For det tredje kan dette legge en del begrensninger på det norsk-russiske samarbeidet i bekjempelse av internasjonal terror, både bilateralt, men også innen NATO og i andre internasjonale organisasjoner. For det fjerde er situasjonen i og rundt Tsjetsjenia en del av et større politikkfelt hvor russiske og norske interesser ikke sammenfaller, men snarere er på kollisjonskurs.

Det at russiske myndigheter nekter en stor gruppe av norske aktivister fra NHC adgang til Russland, blant annet på grunn av deres kritikk av Russlands fremgangsmåte i Nord-Kaukasus, viser at Russland er villig til å vise sin misnøye med det som betraktes som Norges innblanding i indre anliggender. Man må regne med at russiske myndigheter kan bli mer aktive her hvis den tsjetsjenske diaspora i Norge skulle klare å sette Tsjetsjenia-saken høyere på den norske politiske dagsorden. Foreløpig ser det ut at den tsjetsjenske diaspora i Norge kan bruke alle mulige anledninger til å markere sin avsky mot russisk politikk i Nord-Kaukasus³³ uten at det skader Norges relasjoner med Russland, men på lang sikt kan det vise seg å bli en belastning for det bilaterale forholdet, særlig hvis man skulle se voksende støtte til de mest ytter-

³³ <http://www.dagbladet.no/nyheter/2002/11/12/353681.html> og <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3624314.ece>

liggående krefter i konflikten i Nord-Kaukasus blant de norske tsjetsjenere.

Kurdisk diaspora i Norge er et annet spesielt tilfelle.³⁴ Mange kurdere i Norge er synlige både i den politiske debatten i Norge og har stått bak en rekke viktige markeringer. Man antar at det finnes mer enn 6 000 personer med opphav fra forskjellige deler av Kurdistan, men det er vanskelig å finne eksakte tall fordi man ikke skiller mellom kurdere og andre personer fra de land kurderne opprinnelig kommer fra.³⁵ Det norske rådet for Kurdistans rettigheter (RKR) er den viktigste kurdiske organisasjon i Norge og ble stiftet i 1994. RKR er en politisk nøytral menneskerettighetsorganisasjon som har som hovedformål å spre informasjon om kurdernes situasjon. Rådet arbeider for å sikre kurdernes rettigheter, er partipolitisk uavhengig og samarbeider i inn- og utland med andre organisasjoner som har lignende formål. I tillegg til RKR finnes det en rekke andre kurdiske organisasjoner som representerer forskjellige politiske strømninger og kurdiske samfunn fra en rekke land.³⁶ Nettstedet til den kurdiske diaspora i Norge vitner om en høy grad av organisering av denne etniske diaspora og bevisst valg av internett som den beste kanalen til å formidle informasjon om deres sak.³⁷ Norske kurdere utgjør en del av den globale kurdiske diaspora og de har spilt en vis rolle i utformingen av norsk utenrikspolitikk. Den kanskje mest kjente i den norske offentligheten er mulla Krekar. Men den kurdiske diaspora har også fungert som brobygger mellom Norge og særlig Nord-Irak hvor kurderne har en stor grad av autonomi. Det mest kjente eksemplet på norske involvering i Kurdistan, en involvering der den kurdiske diaspora i Norge spilte en viss rolle, er DNOs aktiviteter i denne delen av Irak.³⁸

Den tamilske diaspora krever også spesiell oppmerksomhet fordi den er blant de best organiserte, mest aktive og best assimilerte diasporaer i Norge. I tillegg har Norge gjennom årene engasjert seg i å finne en løsning på konflikten i Sri Lanka. "Norway" er et politisk ladet ord og på mange måter et symbol for en tapt fred etter at hæren på Sri Lanka knuste den væpnede motstand på øya i 2009.³⁹ Norge har investert mye politisk prestisje i fredsmegling, noe som resulterte i fredsavtalen mellom landets regjering og LTTE i 2002. Også etter at denne avtalen ble brutt i 2006 forsøkte Norge å redde den, men uten hell. Da militære styrker gikk til angrep på tamilske posisjoner og tvang dem på retrett for å så bekjempe den væpnede motstanden, spilte den norske politikken fallitt. Norske tamiler reagerte med vantro og krevde en

³⁴ <http://www.kurdistan.no>

³⁵ <http://www.kurdistan.no/1006606628>

³⁶ <http://www.kurdistan.no/1006606628/1069415316>

³⁷ <http://www.kurdistan.no/Lenker>

³⁸ <http://www.dno.no/Press--Media/Press-Releases/3737/DNO-signs-agreement-for-Kurdistan/>

³⁹ <http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article3061106.ece#xtor%3DRSS-3>

rettferdig løsning på konflikten, men Norge hadde tilsynelatende allerede utspilt sin rolle i denne konflikten.⁴⁰

Den viktigste tamilske diasporaorganisasjon er uten tvil Landsrådet for Eelam Tamiler i Norge.⁴¹ Rådet fokuserer på tre områder: den tamilske diasporas situasjon i Norge, med fokus på bevaring og styrking av tamilsk identitet; internasjonalt samarbeid for å fremme tamilenes sak på den internasjonale arena gjennom samarbeid med andre tamilske organisasjoner; arbeide for uavhengighet, suverenitet og utvikling for Eelam tamiler i deres hjemland. Det overordnede målet er opprettelsen av en uavhengig stat i nordlige og østlige deler av Sri Lanka med utgangspunktet i tamilenes rett til selvbestemmelse.⁴² Deler av det tamilske miljø, både i Norge og i utlandet satset på væpnet kamp som en måte å oppnå målet om uavhengig Eelam. Men den tamilske diaspora i Norge har også arbeidet politisk for å få norske myndigheter til å støtte deres sak. Som tamilene selv anslår, bor det om lag 8 000 tamiler med stemmerett i Norge og de er villig til å bruke stemmen for å fremme sin egen sak gjennom å gi sin støtte til politiske partier som deler deres syn på løsningen av konflikten.

Under den siste fasen av konflikten og i forbindelse med de militære operasjoner på Sri Lanka mobiliserte norske tamiler seg og flagget sin sak ved flere anledninger. Etter at den tamilske motstanden på øya ble knust satset de på en politisk løsning, men de har også kritisert norske myndigheter for at de har gjenopptatt dialogen med Sri Lankas myndigheter uten å stille krav til granskning av påståtte overgrep mot den tamilske befolkningen. En viktig norsk stemme i debatten om tamilenes fremtid var Bjørnar Moxnes fra Rødt, som med en viss riktighet kan betegnes som en honorær tamil og som har engasjert seg – og sitt parti – i deres sak. Som en anerkjennelse for hans rolle i denne prosessen ble Moxnes i november 2009 valgt til styret i Landsrådet for Eelam Tamiler i Norge med flest stemmer – 1864 av de 2 767 frammøtte tamiler stemte på ham.⁴³ I sin kommentar til dette sa han at dette må være uttrykk for at tamiler i Norge sterkt ønsker samarbeid og kontakt med norske organisasjoner og miljøer. Han tilføyde også at han var villig til å påta seg denne rollen fordi han hadde inngående kjennskap til konflikten og mente at Norge fortsatt hadde en rolle å spille.⁴⁴ Rollen Moxness spiller i tamilenes kamp i Norge er en god illustrasjon på en vellykket strategi som kan betegnes som en koopteringsstrategi. Denne strategien går ut på at man søker kontakt med politiske miljøer som kan påvirke opinionen og reise en offentlig debatt. Dette viser

⁴⁰ <http://www.aftenposten.no/mening/sid/article3101088.ece>

⁴¹ <http://www.ncet.no/norsk/>

⁴² http://www.ncet.no/norsk/index.php?option=com_content&view=article&id=50Itemid=55

⁴³ http://www.ncet.no/norsk/index.php?option=com_content&view=article&id=78:historisk-tamil-valg-gjennomfort-i-norge&catid=40:appeler&Itemid=79

⁴⁴ <http://www.lokalavisen.no/nyheter/valg-i-det-stille-14801129>

allikevel også en del begrensninger. Gruppen klarte midlertid ikke å påvirke norske myndigheters beslutning om å anmode begge parter i striden til å satse på samarbeid for å finne en rettferdig løsning i etterkant av blodbadet i 2009. Dette vakte stor oppsikt blant tamiler i Norge. De beskyldte norske politikere for å trekke forhastede konklusjoner og for å fatte gale beslutninger. Mange norske tamiler mente at Norge ikke skulle satse på samarbeid med myndigheter i Colombo og man krevde en uavhengig gransking av hvilken rolle norske fredsmeklere, med Erik Solheim i spissen, spilte i den siste fasen av konflikten.⁴⁵

Papirløse

Den siste gruppen som skal nevnes spesielt er den som kanskje ligger lavest i det norske samfunnshierarki, men som også er en del av den norske diaspora agenda. Her skal det fokuseres på en spesiell gruppe som består av de ureturnerbare, de papirløse og de uregistrerte innvandrere i Norge. På midten av 2000-tallet ble det anslått at det fantes ca. 600 mennesker i Norge som var ureturnerbare.⁴⁶ Siden har tallet på mennesker som faller under denne kategorien økt ytterligere. I tillegg regner man med at det finnes mellom 1 000 til 18 000 såkalte papirløse flyktninger i Norge. Disse to grupper ligger dårligst an når det gjelder muligheter for å påvirke egen situasjon, men de har en viss betydning for norsk utenrikspolitikk.

Når det gjelder ureturnerbare så er det mange grunner til at disse personene ikke kan returneres til sine respektive opprinnelsesland. Den kanskje viktigste årsaken er situasjonen i hjemlandet som gjør at myndighetene der nekter å ta imot dem når de forsøkes sendt tilbake fra. Norske myndigheter kvier seg også med å sende dem tilbake på grunn av konflikter eller andre praktiske problemer som gjør deres utsendelse umulig eller ikke forsvarlig. Etiopia, for eksempel, tar i mot sine egne borgere som kommer tilbake frivillig, men nekter å ta i mot de som blir sendt mot sin vilje.⁴⁷

Å finne en løsning på denne situasjonen ved å arbeide direkte med de land det gjelder (Cuba, Eritrea, Etiopia, Iran, Somalia, Irak), og helst i koalisjon med andre vestlige land som står overfor liknende utfordringer, er en viktig oppgave for norske utenrikspolitiske beslutningstakere som kan bruke enten bilaterale eller multilaterale rammer for å få løst dette humanitære problemet. I og med at det i mange tilfeller dreier det seg om land som mottar norsk bistand, vurderer man blant annet hvordan dette kan brukes for å få fortgang i disse prosessene.⁴⁸

⁴⁵ <http://www.tamilnet.com/art.html?catid=79&artid=32673>

⁴⁶ <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article835705.ece>

⁴⁷ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article4022618.ece>

⁴⁸ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3399475.ece>

Situasjonen til flere hundre ureturnerbare etiopiere i Norge.⁴⁹ har fått UD til å bruke mer ressurser for å få etiopiske myndigheter til å inngå en returavtale med Norge.⁵⁰

Også uregistrerte innvandrere byr på en del problemer hvor norsk bistand kan være et viktig virkemiddel. Her er det imidlertid ikke den norske utenrikstjenesten som står overfor den vanskeligste oppgaven, men sektor myndigheter. Norsk utenrikstjeneste kan bistå kun i den siste fasen av en prosess, når man skal iverksette tiltak, for eksempel ved å organisere utsendelse av uregistrerte innvandrere til deres hjemland i et tett samarbeid med myndighetene der.

Avsluttende kommentarer

Hvis man vil forstå hvilken betydning diasporagrupper kan få for utformingen av norsk utenrikspolitikk bør man se på en rekke forhold. De viktigste forholdene er: diasporagruppens størrelse, dens opphav, dens evne til å organisere seg og mobilisere støtte både blant ikke aktive diasporamedlemmer, men også i den norske offentligheten, dens tilknytting til hjemlandet, hjemlandets betydning for Norge og dets plass på det norske politiske og økonomiske interessekartet, måten norsk utenrikspolitikk debatteres og formes både i det offentlige rom og innenfor gitte institusjonelle rammer og ikke minst det faktum at Norge er et åpent demokratisk samfunn med frie medier hvor mange stemmer kan være med på å sette den politiske agenda.

Et annet viktig moment er forholdene i hjemlandet, som for eksempel hvilken type regime det er snakk om, dette regimets holdning til diaspora og potensiell interesse for å bruke sin diaspora i politisk øyemed, politiske skillelinjer i hjemlandet og hvorvidt disse avspeiles blant diasporamedlemmer, og ikke minst hjemlandets syn på Norge og det bilaterale forholdet mellom Norge og hjemlandet.

Det tredje viktige elementet i dette diaspora-puslespillet er hvilke saker som defineres som viktige av både diasporaen, den norske offentligheten og hjemlandets publikum. Sagt med andre ord dreier det seg om hva som står på spill. Man bør også være klar over at situasjonen kan forandre seg avhengig av den politiske dynamikken i hjemlandet, i Norge og i forholdet mellom Norge og hjemlandet. For eksempel innebar slutten på den kalde krigen, påfølgende demokratisering av Øst-Europa og utvidelse av NATO og EU, at Norges forhold til en rekke land i denne delen av verden har forandret seg – fra å bli sett på som medlemmer i en fiendtlig allianse er de nå Norges allierte og sammen med Norge medlemmer av det samme sikkerhetspolitiske fel-

⁴⁹ <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article4027554.ece>

⁵⁰ <http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/presser-paa-for-retur-til-etiopia-3415319.html>

lesskapet tuftet på liberale vestlige verdier. Det betyr veldig mye ikke bare for forholdet mellom Norge og disse landene, men også for situasjonen til de respektive etniske diasporaer i Norge og deres aktuelle og potensielle interesse i utformingen av norsk utenrikspolitikk.

En god pekepinn på hvor interesserte enkelte diasporagrupper er i å påvirke norsk politikk, er deres ønske om å få norsk statsborgerskap som gir dem alle politiske rettigheter i Norge. Det påfallende er at innvandrere med bakgrunn fra land det er naturlig å sammenlikne Norge med – for eksempel Sverige, Tyskland, Danmark, Frankrike og Storbritannia – ser ut til å beholde sitt opprinnelige statsborgerskap i mye større grad enn de som kommer fra konfliktområder og har bodd i Norge lenge nok til å kunne søke om norsk statsborgerskap. Dette gjelder for eksempel innvandrere fra Kosovo, Bosnia-Hercegovina, Serbia, Sri Lanka, Chile, Colombia, Vietnam og Pakistan. I noen tilfeller, som det pakistanske, omsettes dette også til en mer aktiv deltagelse i den norske debatten og politikken, noe som gir bedre muligheter til å påvirke norsk utenrikspolitikk.

Et foreløpig ubesvart spørsmål her er hva de nye innvandrere fra Øst Europa kommer til å velge – skal de velge den “vestlige” veien og beholde sitt opprinnelige statsborgerskap eller vil de satse på å skaffe seg det norske? Dette er ikke bare et teoretisk spørsmål, men i høyeste grad også praktisk sett fra et norsk utenrikspolitisk perspektiv. Man må for eksempel regne med at mange medlemmer av disse diasporaer med norsk statsborgerskap på et tidspunkt skal dra tilbake til sine opprinnelsesland og vil kunne gjøre krav på hjelp fra den norske utenrikstjenesten. Dette kan på lang sikt bety at den norske utenrikstjenesten ville måtte omstruktureres og tilpasses nye realiteter.

Når det gjelder forholdet mellom diasporagrupper, hjemlandet og Norge er det også mye som kan forandre seg. For eksempel hadde de fleste polakker i Norge fram til 1989 og den norske stat en negativ holdning til det kommunistiske regimet i Polen, men dette har forandret seg etter at regimet kollapset og Polen blir sett i dag som en viktig samarbeidspartner. Det samme kan sikkert sies om andre diasporaer som må forholde seg til ikke demokratiske regimer i sine hjemland. Tatt i betraktning at Norge støtter demokratisering og menneskerettigheter kan det åpne for et tettere samarbeid mellom diasporagrupper som har samme agenda og norske institusjoner.

Et annet moment som er viktig er også det gamle hjemlandets forhold til sin diaspora i utlandet, noe som i stor grad bestemmes av hvilket regime man har. Forholdet til diaspora pleier å være godt i land med demokratisk styresett og ikke nødvendigvis så bra i land med totalitære, autoritære eller semiautoritære regimer som kan føle seg truet av

diasporaer, særlig hvis disse hadde oppstått som følge av en politisk konflikt. Man kan også merke seg at noen av de ikke-demokratiske regimer driver med flyktning-spionasje i Norge gjennom å overvåke eller kontrollere sine diasporaer i Norge, noe som må nødvendigvis vekke bekymring hos norske myndigheter som ser på det som en klar krenkelse av norsk suverenitet (PST 2010).

Hvorvidt etniske diasporaer i Norge engasjerer seg i politikk er også avhengig av hvilke saker som står på dagsorden. I sitt allerede klassiske kapittel om diasporas rolle i amerikansk utenrikspolitikk skriver Shain (1994:813) blant annet at man må forvente at diasporaer mobiliseres først og fremst i saker som har med integritet, suverenitet og sikkerhet å gjøre, og i mye mindre grad i den politiske kampen på hjemmebanen. Mye tyder på at det er saker som har med de overordnede nasjonale interesser i hjemlandet å gjøre, som engasjerer diasporaer mest – man må regne med at det samme mønsteret gjelder i Norge. Det som gjør den norske situasjonen annerledes er imidlertid det faktum at Norge – i motsetning til USA – tilhører kategorien “små stater” og har dermed mye mindre muligheter til å påvirke utfallet av “store saker”. Norge har allikevel spesialisert seg på noen felt, og man bør derfor forvente at diasporagrupper kan ha – eller kan kreve å ha – en rolle å spille her.

Hvilken rolle de kan spille er avhengig av plasseringen av diasporaens hjemland på det norske politiske og økonomiske interessekartet. Dette kan best måles ved å se på faktorer som er definert som viktige i norsk interessebasert utenrikspolitikk, dvs. sikkerhet, ansvar gjennom engasjement, økonomiske forhold, norske energiinteresser, norske miljø-, klima- og ressursinteresser og sist men ikke minst, norsk bidrag til global organisering innrettet mot nåtidens og fremtidens utfordringer. Generelt sett kan et land bli viktig enten som en partner Norge kan samarbeide med for å få taklet egne – og andres – utfordringer; eller som en mulig kilde til problemer som kan ramme norske interesser lokalt og globalt.

Norges engasjementspolitikk realiseres først og fremst gjennom kanalisering av bistandsmidler og Norges forsøk på å spille en aktiv rolle som fredsmekler (Utenriksdepartementet 2008). Det å være mottaker av norsk bistand og “gjenstand” for Norges fredsmegling er derfor viktige faktorer som setter enkelte land på det som kan kanskje betegnes som vårt mentale engasjement- og ansvarskart.⁵¹ Også norske EØS-midler kan betraktes som bistand til nye og gamle EU/EØS medlemmer og det kan se ut at diasporaer allerede har engasjert seg i diskusjonen om hvordan disse midlene skal disponeres. En spesiell form for bistand fra Norge er hjelp til styrking av sikkerhetssektoren i en-

⁵¹ Data om norsk bistand fra <http://www.norad.no/Norskbistanditall/Statistikkvisning>

kelte land – blant de viktigste mottagere her er Bosnia-Herzegovina, Afghanistan, Kosovo, Irak og Somalia,⁵² men også andre land har mottatt norsk hjelp til sikkerhetssektorreform.

Når det gjelder norsk involvering i fredsprosesser så var Norge i 2007 involvert i ikke mindre enn 13 fredsprosesser – på Filippinene og Sri Lanka, men også i Haiti, Somalia, Colombia, Nepal, Afghanistan, Sudan, Uganda, Øst-Timor, Etiopia/Eritrea og Burundi (Utenriksdepartementet 2008: 151). Det kan bety at diasporaer som kommer fra disse områder kan ha en spesiell interesse i hvordan denne politikken utformes og realiseres. Diasporaer kan også spille en viktig rolle i det norske freds- og bistandsarbeidet ved å stille sin kulturelle, område- og språklige kompetanse til rådighet for norske beslutningstakere og organisasjoner (Horst, Ezatti et al. 2010).

Når det gjelder hjemlandets betydning for norsk utenrikspolitikk er landskapet her i stadig endring. Et godt eksempel på det er debatten rundt piratvirksomhet og Norges rolle i dette som har pågått i flere år, med bidrag både fra det offisielle Norge, fra forretningsmessige interesser der og ikke minst fra den somaliske diaspora i Norge. Norske myndigheter er tydelig under press fra både allierte og næringsdrivende, og har vært nødt til å aktivisere sin politikk i denne vanskelige regionen.⁵³ Norske næringsdrivende kom med en del til dels ukloke utspill – som skipsreder Stolt Nielsens uttalelser om pirater⁵⁴ – noe som fikk blant annet den somaliske diaspora til å reagere og varsle om uheldige konsekvenser.⁵⁵

I sin beskrivelse av innflytelsen diasporiske grupper har hatt på utformingen av amerikansk utenrikspolitikk skriver Shain (1994) at den viktigste grunnen til at de klarte å oppnå så mye er oppbyggingen av det amerikanske politiske systemet. Det norske politiske systemet er bygget på en helt annen måte enn det amerikanske, men er tuftet på et liknende sett med liberale og demokratiske verdier. Det er nettopp dette demokratiske rammeverket som sikrer at også diasporiske stemmer når til det norske publikum og kan ha en viss innvirkning på politiske beslutninger; men det betyr ikke at diasporagrupperes interesser nødvendigvis tas til følge. Det ligger i demokratiets natur at minoriteter får en stemme, men de viktigste beslutninger fattes som oftest av flertallet.

52 http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2009/somalia_sikkerhet.html?id=560662

53 http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2011/somaliland_haap.html?id=633914 og <http://somaliland247.wordpress.com/2011/02/19>

54 <http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2082445.ece>

55 <http://www.dn.no/forsiden/naringsliv/article2084343.ece>

Litteratur

- Alghasi, Sharam (2009) Representing of the Other in Norwegian debate programmes 1989-1997, In Sharam Alghasi, Halleh Ghorashi og Thomas Hyland Eriksen, (red.), *Paradoxes of cultural recognition: Perspectives from Northern Europe*, Aldershot: Ashgate, 265 – 282.
- Bolzman, Claudio, Rositta Fibbi, et al. (2006) "What To Do After Retirement? Elderly Migrants and the Question of Return." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32(8): 1359-1375.
- Božić, Sasa (2006) "The Achievement and Potential of International Retirement Migration Research: the Need for Disciplinary Exchange." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32(8): 1415-1427.
- Brauer, Birgit (2002) "Chechens and the survival of their cultural identity in exile." *Journal of Genocide Research* 4(3): 387-400.
- Brekke, Jan-Paul Og Monica F. Aarset (2009) *Why Norway. Understanding Asylum Destinations*. Oslo, Institutt for samfunnsforskning.
- Brochmann, Grete (2006) *Hva er innvandring?* Oslo: Universitetsforlaget
- Brochmann, Grete og Anniken Hagelund (2010) "Hvem sin velferdsstat? Innvandringspolitikk i Skandinavia 1945-2010" *Samtiden* (2): 98-114.
- Brubaker, Rogers (2005) "The 'diaspora' diaspora." *Ethnic and Racial Studies* 28(1): 1-19. Merasheimer John J and Stephen Walt (2007). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Byman, Daniel, Peter Chalk, et al. (2001) *Trends in Outside Support for Insurgent Movements*. Santa Monica, CA, Rand.
- Carrera, Sergio, Anaïs Faure Atger, Elspeth Guild, and Dora Kostakopoulou (2011) Labour Immigration Policy in the EU: A Renewed Agenda for Europe 2020. *CEPS Policy Brief* (240, 15 April).
- Carter, S. (2005) "The geopolitics of diaspora." *Area* 37(1): 54-63.
- Casado-Díaz, Maria Angeles (2006) "Retiring to Spain: An Analysis of Differences among North European Nationals" *Journal of Ethnic and Migration Studies* 32(8): 1321-1339.
- Çelikpala, Mitat (2006) "From immigrants to diaspora: Influence of the North Caucasian diaspora in Turkey" *Middle Eastern Studies* 42(3): 423-446.
- Conner, Walker (1986) The Impact of Homelands Upon Diasporas i G. Sheffer (eds). *Modern Diasporas in International Politics*. Beckenham, Croom Helm: 16-46.
- Currie, Samantha (2008). *Migration, Work and Citizenship in the Enlarged European Union*. Farnham, Burlington VT, Ashgate.

- Esman, Milton J. (2009) *Diasporas in the Contemporary World*. Malden, M.A., Polity.
- Fair, Christine (2007). The Sri Lankan Tamil Diaspora, i H. Smith and P. Stares (eds). *Diasporas and Conflict*,. Tokyo, UN University Press: 172-195.
- Fink, Carole (2006) *Defending the Rights of Others: The Great Powers, the Jews, and International Minority Protection, 1878-1938*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Gahr Støre, Jonas (2010) Utenrikspolitikk i forandringenes tid, *Samtiden*, 4:4–19.
- Gahr Støre, Jonas (2011) Svar på interpellasjon om romfolket, Stortinget, 18.januar, på http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/taler_artikler/utenriksministeren/2011/interpellasjon_rom.html?id=630891
- Godzimirski, Jakub M. (2011) Polsk diaspora og norsk utenrikspolitikk, *Internasjonal Politikk* 69(?):??-??
- Hai Lee Yang, Henning (2010) Respektløs tildeling, Aftenposten 9 desember på <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3941208.ece>
- Heraclides, Alexis (1990) "Secessionist minorities and external involvement." *International Organization* 44(3): 341-378.
- Horst, C., R. Ezzati, et al. (2010) *Participation of Diasporas in Peacebuilding and Development. A Handbook for Practitioners and Policymakers*. Oslo, Peace Research Institute in Oslo PRIO
- Hylland Eriksen, Thomas (2010) "Minoritetsdebatt på tomgang", *Samtiden*, 2:86–97.
- IMF (2010) *Directions of Trade Statistics*, Washington DC: International Monetary Fund.
- Jaimoukha, Amjad (2005). *The Chechens A Handbook*. London, Routledge.
- Jørgensen, Sten Inge (2007) "Norges globale nedtur", *Samtiden*, 2:
- Justis- og politidepartement (2005) *Flodbølgekatastrofen i Sør-Asia og sentral krisehåndtering*, St.meld. nr. 37, Oslo: Justis- og politidepartement
- Juul, Kristine (2011) "From Danish Yugoslavs to Danish Serbs: National Affiliation Caught Between Visibility and Invisibility." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 37(2): 237-255.
- King, Charles and Neil J. Melvin (1999/2000) "Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia." *International Security* 24(3): 108-138.
- Kleist, Nauja (2008) "Mobilising 'The Diaspora': Somali Transnational Political Engagement." *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34(2): 307-323.
- Klímová-Alexander, Ilona (2005) *The Romani Voice in World Politics. The United Nations and Non-State Actors*. Farnham, Burlington VT, Ashgate.

- Koinova, Maria (2010) "Diasporas and secessionist conflicts: the mobilization of the Armenian, Albanian and Chechen diasporas." *Ethnic and Racial Studies* 34(2): 333-356.
- Kolstø, Pål (1996) "The new Russian diaspora - an identity of its own? Possible identity trajectories for Russians in the former Soviet republic." *Ethnic and Racial Studies* 19(3): 609-639.
- Kopperud, Øivind & Irene Levin (2010) Da norske jøder ikke fantes, *Nytt Norsk Tidsskrift*, 3: 292-301.
- Kosmarskaya, Natalya (2004) Post-Soviet Russian Diaspora In M. Ember, C. R. Ember and I. Skoggard (eds). *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee Cultures Around the World*, Springer: 264-272.
- Larsen, Alexandra Irene (2009) "Krigen på Sri Lanka og stormaktsinteresser i Det indiske hav", *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 4: Lunde, Leiv, Henrik Thune et al (eds) (2009) *National Interest. Foreign Policy for a Globalised World. The Case of Norway*, Oslo: MFA
- Lysbakken, Audun (2010) "Et tredje standpunkt i integreringspolitikken", *Samtiden*, 3:120-133.
- Navon, Emmanuel (2004) "Sionisme et vérité Plaidoyer pour l'État juif." *Outre Terre*(4): 19-40.
- Niemi, Einar (2003). Del I. 1814-1860, i K. Kjeldstadli (eds). *Norsk innvandringshistorie. I nasjonalstatens tid 1814-1940*. Oslo, Pax Forlag. Bind 2, 11-174.
- NOU (2008) *Samstemt for utvikling? Hvordan en helhetlig norsk politikk kan bidra til utvikling i fattige land*, Oslo: NOU 14
- Orjuela, Camilla (2008) "Distant warriors, distant peace workers? Multiple diaspora roles in Sri Lanka's violent conflict." *Global Networks* 8(4): 436-452.
- Popescu, Gabriel (2005) "Diaspora Geopolitics: Romanian-Americans and NATO Expansion" *Geopolitics*, 10(3): 455 – 481.
- Predelli, Lina Nyhagen (2006) *Innvandrerorganisasjoner i Norge Utforming, aktiviteter og politisk deltakelse*. Oslo, NIBR.
- Predelli, Line Nyhagen (2008) "Political and Cultural Ethnic Mobilisation: The Role of Immigrant Associations in Norway" *Journal of Ethnic and Migration Studies* 34 (6):935-954.
- Prévelakis, Georges (2000) "The Hellenic Diaspora and the Greek State: A spatial approach" *Geopolitics*, 5(2): 171-185.
- PST (2010) *PSTs åpne trusselvurdering*, Oslo: PST på http://www.pst.politiet.no/PST/Templates/Article_872.aspx
- Ram, Melanie H. (2010) "Interests, Norms and Advocacy: Explaining the Emergence of the Roma onto the EU's Agenda" *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics* 9(2): 197 - 217.
- Rigoni, Isabelle (2005) "Migrants de Turquie: un demi-siècle de présence en Europe occidentale." *Outre Terre* (1): 325-337.

- Sandberg Meløy, Sigri (2002) "Norsk, norskere, nordmann", *Ny Tid*, 27.oktober på http://www.nytid.no/arkiv/artikler/20061026/norsk_norskere_nordmann/
- Scalbert Yücel, C. (2005) "Kurdes sans Kurdistan" *Outre Terre*(3): 93-104.
- Seyfarth Gulbrandsen, Adelheid E. (2004) "Det nye minoritetshierarkiet", *Samtiden*, 4: 37–46.
- Shain, Yossi (1994) "Ethnic Diasporas and U.S. Foreign Policy." *Political Science Quarterly* 109(5): 811-841
- Shain, Yossi og Aharon Barth (2003) "Diasporas in International Relations Theory." *International Organization* 57(2): 449-479
- Shain, Yossi og Barry Bristman (2002) "Diaspora, kinship and loyalty: the renewal of Jewish national security." *International Affairs* 78(1): 69-96.
- Sheffer, G. (2003). *Diaspora Politics: At Home Abroad*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Shuval, Judith T. (1998) "Migration To Israel: The Mythology of "Uniqueness". *International Migration*, 36(1): 3–26.
- Shuval, Judith T. (2000) "Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm" *International Migration*, 38 (5): 41–56.
- Smith, Graham (2001) "Transnational politics and the politics of the Russian diaspora." *Ethnic and Racial Studies* 22(3): 500-523.
- SOPEMI (2011) International Migration 2009-2010 – Sopemi report for Norway at <http://www.regjeringen.no/pages/15245488/IntMigration2009-2010.pdf>
- Sriskandarajah, Dhananjayan (2004) Tamil Diaspora Politics, i M. Ember, C. R. Ember and I. Skoggard (eds). *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee Cultures Around the World*, Springer: 492-499
- St.melding nr 15 (2008-2009) Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk (Interests, responsibility and opportunities. Main lines in Norwegian foreign policy) på www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM200820090015000DDDPDFS.pdf
- Tatla, Darsham Singh (1998) *The Sikh Diaspora. The Search For Statehood*. London, Routledge.
- Toje, Hege og Cecilie Vindal Ødegaard (2010) Migrasjon, stat og territorialisering, *Norsk antropologisk tidsskrift*, 04: 223–235.
- Tsuda, Takeuyi (2010) "Ethnic return migration and the nation-state: encouraging the diaspora to return "home"." *Nations and Nationalism* 16(4): 616-636.
- Utenriksdepartementet (2008) *Samstemt for utvikling? Hvordan en helhetlig norsk politikk kan bidra til utvikling i fattige land*, NOU 2008:14, Oslo: Utenriksdepartementet.

Varadarajan, Latha (2010) *The Domestic Abroad: Diasporas in International Relations*. Oxford, Oxford University Press.

Weiner, Myron (1986) Labor Migrants as Incipient Diasporas, i G. Sheffer (red.). *Modern Diasporas in International Politics*. Beckenham, Croom Helm: 47-74.

Appendix 1.
 Oversikt over de viktigste innvandergrupper i Norge (sortert etter antall medlemmer født i respektive land per 1.januar 2010)⁵⁶ og deres betydning for norsk utenrikspolitikk

<i>Født i:</i>	<i>Antall 1.1. 2010</i>	<i>Andel med ikke norsk statsborgerskap</i>	<i>Type</i>	<i>Global diaspora</i>	<i>Spesielle diaspora forhold</i>	<i>Forholdet til opp.land</i>	<i>Opp.land regime og forhold til diaspora</i>	<i>Norsk diaspora i landet</i>	<i>Landets rolle i norsk UP</i>	<i>Landets økonomiske betydning for Norge Eksport til i 2009</i>	<i>Landets økonomiske betydning for Norge Import fra 2009</i>
Polen	49 518	94,32	A, O (1285f)	Europa, USA, S Amerika	Flere bølger	+ -	D +	1300 NS	EU, EØS, SF, NATO, BM(EØS midler – 115 millioner €), VNP, ES	1,556	1,868
Sverige	41 781	85,65	A, K	Finland, nordiske land, USA		+	D +	35000 NS	EU, EØS, SF, NATO, MVNP, NF, FH, N, ES	6,952	9,494
Tyskland	24 853	83,80	A	Europa, N og S Amerika		+	D +	7500 NS	EU, EØS, SF, NATO, MVNP, FH, SM, ES	16,173	8,829

⁵⁶ Data om antall personer med bakgrunn fra enkelte land fra SOPEMI 2011, vedlegg A tabell 18 (for antall født i landet) og tabell 15 for antall med ikke norsk statsborgerskap + SSB statistikk (<http://www.ssb.no/aarbok/tab/tab-092.html>). Data om flykninger (f) fra <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/flykninger/tab-2010-10-28-01.html>
 Data om antall nordmenn i respektive land fra oversikten på http://no.wikipedia.org/wiki/Liste_over_antall_nordmenn_bosatt_i_utlandet_og_fra_oversikt_over_norske_studenter_i_utlandet. Data om norsk bistand fra <http://www.norad.no/NorskBistand/Statistikkvisning>. Data om samhandel (i USD milliard) mellom Norge og de respektive land stammer fra IMF 2010.

Danmark	22 651	91,20	A, K	Norden, Europa, USA		+	D +	14000, NS	EU, EØS, SF, NATO, MVNP, NF, FH, N, ES	4,161	4,644
Irak	20 604	53,03	O (19768f)	MØ, Europa, USA, Umma	Krig, Kurdisk Shia vs sunni, fundamentalisme	-	SA +--	0	BM (73), SSR, ES	0,014	0
Somalia	18 002	60,02	O (17665f)	Afrika, Europa, USA, Umma	Fundamentalisme, pirater	+--	A ?	0	BM (209), NFM, SSR, pirater	0	0
Pakistan	17 220	32,08	A, O (1883f), H	Europa, Asia, USA, Umma	Fundamentalisme	+	SA +	390	BM (292)	0,013	0,078
Storbritannia	16 868	78,69	A	Commonwealth, USA		+	D +	6000, NS	EU, EØS, ES, SM, SF, NATO, MVNP	29,313	4,114
USA	16 046	53,07	A, K	Europa		+	D +	32000 (4,5 millioner etniske nordmenn) NS	SF, NATO, SM, MVNP	5,820	4,222
Russland	13 813	76,96	A, O (4833f), S	Europa, Israel, USA	giftemål, Tsjetsjenia, studenter	+--	SA + -- overtv.	124	BM, VNP, N, SM	0,912	1,123
Filippinene	13 458	50,29	A, O (361f)	Europa, MØ, USA	au pair	+ -	D +	0	BM(1,5), NFM	0,033	0,035

Thailand	13 089	65,57	A, H, O(406f)	Asia, USA, Europa	giftenäil	+	D ?	1000	BM (4,4)	0,137	0,313
Iran	13 086	25,24	O (12067f)	Global	Revolusjon, kurdisk	-	A --, overv	75	ES, BM(5)	0,035	0,011
Bosnia-Herzegovina	12 989	30,95	O (12166f)	Europa, Australia	Krig 1992-95	+ -	D +	0	BM(99,5)	0,003	0,008
Viet Nam	12 958	12,05	O (11609f)	Europa, USA, Asia	Boatpeople	-	A --, overv.	55	BM(99,8)	0,099	0,167
Serbia	11 485	33,19	O (760f), A	Europa, Australia, USA	Kriger	+	D +	0	BM(124,8), SSR	0,010	0,004
Tyrkia	10 475	33,83	A O (2669f)	Europa, MØ, Pantyrkisme, Umma	Kurdisk	+	D +	0	SF, NATO, BM(1)	0,691	0,531
Kosovo	9 190	11,31	O (8538f)	Umma,	Krig 1999		D +		BM(132,9), SSR	-	-
Afghanistan	8 912	70,05	O (8912f)	Global, Pakistan, Iran, Umma	Krig, Taliban	--	SD	Ca 500 norske soldater	BM (727,8), SSR, NFM	0,007	0,001
Kina	8 852	41,15	A,H, O(710f)	Global	Uighur. Adopsjon	+ --	SA + --, overv.	380	BM(136,1), MVNP	2,434	5,345
Sri Lanka	8 751	22,87	O (7159f)	Europa, India, Asia	Tamiler	--	SD --	0	BM(221,4), NFM	0,005	0,025
India	8 243	44,30	A,H, O(540f)	Global		+	D +	57	BM(100,9)	0,542	0,536
Nederland	7 271	93,52	A,K	Europa, USA, Afrikaans		+	D +	2132 NS	EU, EØS, SF, NATO, MVNP, ES	13,120	2,673

Sør Korea	7 082	6,02	A, H	Global, Japan	Adopsjon	+	D +	223	MVNP	2,324	1,322
Chile	6 336	32,31	O (4830f)	Latin Amerika, Europa, USA		+	D +	100	BM(83,4)	0,048	0,137
Etiopia	5 170	46,9	O(3426f)	Europa, USA, Afrika		-	A	0	BM(237,4)	0,002	0,006
Eritrea	4 839	78,65	O (4460f)	Afrika, UK, Italy, Umma			A --, over.		BM(60,5), NFM	0	0
Marokko	4 881	21,74	A, O(415f)	Europa, MØ		+	SA +	0	BM(0,1)	0,046	0,073
Colombia	4 823	10,45	O	Latin Amerika, USA, Europa		--	D ?	0	BM(72,8), NFM	0,026	0,057
Frankrike	4 635	85,52	A,K	Global, Francophone		+	D +	2000 NS	EU, EØS, MVNP, SF, NATO, ES	10,315	2,501
Romania	4 390	78,31	A,O (358f)	Europa	Rom	+ --	D +	45	EU, EØS, SF, NATO, BM, (EØS midler 61 millioner €)	0,177	0,502
Canada	2 800	60,5	A			+	D+	3000	SF, NATO, VNP	2,593	1,516
Burma	2 641	97,65	O (2641f)	Thailand, Malaysia, Japan			A--	0	BM(118,5)		
Ukraina	2 463	71,30	A	Europa, Canada,		--	SD ?	25	BM(19,5)	0,224	0,171
Det palestinske området	2 438	95,96	O (2438f)	Middøsten			SD	260 (i Israel)	BM(628,8), NFM	-	-

Ungarn	2 153	47,5	A, O (597f)	Europa, USA	Rom	+	D	NIS	EU, EØS, SF, NATO, BM (EØS midler 30 millioner €)	0,081	0,355
Bulgaria	2 055	70,46	A	Europa		?	SD	0	EU, EØS, SF, NATO, BM (EØS midler 25 millioner €)	0,021	0,041

Diaspora- type basert på Cohen 1997: O – Offerdiaspora; H – Handelsdiaspora; A – Arbeidsdiaspora; I – Imperial diaspora; K – Kulturdiaspora

Diasporaens forhold til landet (per 2010): + - positivt; -- negativt

Opprinnelsesland: Type regime: D – demokrati; SD – semidemokratiske; A – autoritært; SA – semiautoritært.

Landets forhold til diaspora (per 2010): + positivt; -- negativt, overv. – mulig overvåking av diaspora i Norge

Norsk diaspora – NS – norske studenter

Landets rolle i norsk UP: EU – medlem i EU; EØS – medlem i EØS; SF – sikkerhetspolitisk fellesskap; NATO – medlem i NATO; NF – Nordisk fellesskap; VNP – viktig næringspartner; MVNP – meget viktig næringspartner; ES – Energisamarbeid; BM – mottaker av bistand fra Norge (millioner NOK) EØS midler – millioner € 2009-14; SSR – mottaker av midler til sikkerhetssektorreform; NFM – norsk fredsmegling; N – nabo; SM – stormakt eller supermakt; FH – felles historie.

Irans diaspora og norsk utenrikspolitikk

Sharam Alghasi

Innledning: Støres 2008-initiativ

Norge har i de senere årene vært vitne til betydelige endringer med hensyn til landets etniske, kulturelle og religiøse sammensetning.¹ Det er snakk om en transformasjon som kan spores i ulike deler av det offentlige rom, i det sosiokulturelle så vel som det politiske. I ulike sammenhenger brukes betegnelsene “det nye Norge” og “det nye norske vi” for å illustrere mangfoldet som preger dagens Norge. Begrepsparet er også en påminnelse om at den norske historisketablerte selvforståelsen bør gjøres til gjenstand for vurdering og nytenkning. Norge er ikke lenger et land bestående av hvite kristne, født med ski på beina. Derimot representerer dagens Norge et mangfold innen ulike deler av samfunnet og hverdagslivet.

I 2008 inviterte utenriksminister Jonas Gahr Støre en rekke offentlig kjente personer og grupper med ikke-norsk bakgrunn til meningsutveksling rundt “det norske vi”. Ideen var å reflektere over det nye Norge, og hvordan de nye virkelighetene representert ved det nye norske “vi”-et får betydning i norsk utenrikspolitikk. Utenriksministeren ville diskutere betydningen av nåtidens kulturelle- og religiøse mangfold, og om innvandrerbefolkningens kompetanse eventuelt kunne anvendes i utforming og gjennomføring av norsk utenrikspolitikk.

Dette initiativet illustrerer tidsånden. For det første er initiativet en påminnelse om den inngående debatten om multikulturalismen i Norge og i en rekke andre europeiske land. Norges historie vitner om stadige folkeflyttinger. Mennesker har funnet veien til oss i nord, mens vi i nord har flyttet videre til andre verdensdeler. Innvandring i seg selv er ikke et nytt fenomen i Norges historie. Det er derimot omfanget av innvandringen, den globale immigrasjonen som kan karakteriseres som nytt (Kjeldstadli 2003). Massiv immigrasjon fra land utenfor Europa, Nord-Amerika og Australia har ført til konsentrasjon av ulike diasporer, både av individer og kollektiver i ulike europeiske land. I et område som Soho i London for eksempel, bor mennesker fra nærmere to hundre forskjellige land. Hvilke vilkår ligger til grunn for felle-

¹ I dagens Norge, har ca 10 % av befolkningen innvandrer bakgrunn. Andelen i en rekke norske byer er betydelig høyere. I Oslo, for eksempel, er innvandrerandelen på 26 % av befolkningen. Dette betyr at hver fjerde innbygger i Oslo har sin bakgrunn i et annet land.

skapsdannelsen i dette samfunnet? Hva er “limet” i dette landskapet som holder menneskene sammen i et kollektiv? Den norske situasjonen er en variant over et europeisk tema. I Groruddalen bor det for eksempel mennesker fra 180 forskjellige land. I flere skoler eller borettslag har over 90 % av elevene eller beboerne en annen etnisk, religiøs bakgrunn enn “den norske”. Hva slags “vi” kan vi da snakke om, og hva ligger til grunn for fellesskapet i denne nye virkeligheten? Disse spørsmålene knyttet til immigrasjon og dagens Norge illustrerer de nye tilstandene som i lengre tid har utfordret de etablerte forståelsene om “vi”. Immigrasjon trenger seg gjennom våre liv i dagens Norge, og er en konstant påminnelse om behovet for nye måter å forstå seg selv, om hvem vi er, hva vi består av, og hva som kjennetegner et tiltenkt “lim” i utforming av et nytt “vi”. Immigrasjon viser seg å ha signifikante politiske, sosiokulturelle og sosioøkonomiske implikasjoner; immigrantenes politiske og kulturelle deltakelse, deres politiske eller kulturelle integrasjon, eksisterende kulturelle grenser og forskjeller, tilhørighet, og prosesser om inkludering og ekskludering har vært noen av de sentrale temaene i det norske sosiokulturelle og politiske landskapet i de siste årene (Brochmann 2006, Fuglerud 2007, Alghasi 2009a). Innvandring har dermed blitt et sentralt politisk tema i Norge, og har hatt signifikant betydning i den norske politiske dynamikken (Alghasi 1999, 2009b).

For det andre er Støres initiativ en påminnelse om behovet for revurdering av vedtatte forestillinger om forholdet mellom det nasjonale og det globale. Globale spørsmål gjør seg stadig mer gjeldende i de lokale, nasjonale kontekstene. I denne forbindelse kan tamilenes demonstrasjoner mot krigen på Sri Lanka i 2008, palestineres protester mot Israels angrep på Gaza i 2009 eller iraneres demonstrasjoner utenfor Stortinget samme år, nevnes som noen eksempler. Disse eksemplene bekrefter nye tilstander og nye relasjoner i vårt samfunn: globale endringer og teknologisk utvikling, som globale medier og kommunikasjon, har gjort det mulig for innvandrere og diasporaer av individer og grupper å være på to steder (hjemme og vertsland) på samme tid (Appadurai og Breckendrige 1989). Dette innebærer en verden som blir mindre, og grenser som er mer flyttbare enn noensinne, og slik sett vil immigrasjon til vårt samfunn også være en påminnelse om at våre selvforståelser av det norske “vi”-et står i relasjon til verden utenfor. Støres initiativ kan da forstås som en påminnelse om nåtidens uklare skille mellom det globale og det lokale, og at immigrasjon og dens implikasjoner i det norske sosiokulturelle og politiske landskapet ikke skal undervurderes.

Støres påminnelser som beskrevet ovenfor er utgangspunktet for utformingen av denne kapittelets fokus. Spørsmålet som stilles er hvordan diasporiske grupperinger og individer kan ha betydning for den norske

politiske dynamikken. Dette spørsmålet kan relateres både til norske forhold, verden utenfor i Norge, og den kompleksiteten vår verden i dag er preget av. Sant nok, illustrerte 80-tallets døds-fatwa mot Salman Rushdi, og dens implikasjoner, dyptgående historiske, politiske og kulturelle spenninger mellom den vestlige verden, og islam som en politisk ideologi. Samuel Huntingtons “sivilisasjonenes sammenstøt”, fra begynnelsen av 90-tallet gav innspill til forståelsen av den nye globale maktdiskursen hvori det var religionene, kulturene og sivilisasjonene som utgjorde fronter (Huntington 1996). Likevel er det med terrorhandlingene mot amerikanske mål i 11. september 2001 at en ny tidsepoke oppstår, da en ny global maktdiskurs erstattet den gamle. I denne nye diskursen fremsto islam som en opplagt markør. Politisk, radikal og voldelig islam ble skyvet i sentrum, og radikale, fanatiske muslimer ble til nye skyteskiver. Eriksen (2005) snakker om et paradigmeskift i det norske offentlige rom hvori “innvandrerene” erstattes av “muslimene”. Mohammad-karikaturene illustrerte med all tydelighet dyptgående spor av den nye globale maktdiskursen i det offentlige rom i flere land, deriblant i Norge (Eide 2007). I kjølvannet 11. september har vi også vært vitne til terrorhandlinger begått av “muslimer”: Mennesker med pakistansk bakgrunn, født og oppvokst i England begår terrorhandlinger i London, og en “godt integrert” innvandrer sprenger seg selv i lufta i Stockholm. De nye tilstandene tyder på at de etablerte spørsmålene om inkludering, ekskludering, sosiokulturell, økonomisk eller politisk integrasjon av immigranter (og særlig muslimer) i de ulike europeiske landene, og ikke minst i Norge, har fått en ny dimensjon.

Inspirert av tankene presentert ovenfor, tar dette kapitlet for seg det sentrale spørsmålet om hvordan *vi*, med våre ulike religiøse, etniske og kulturelle bakgrunn, skaper våre subjektive og kollektive selvforståelser. Med utgangspunkt i den iranske diasporaen i Norge, vil dette kapitlet drøfte denne diasporaens betydning i den norske sosiokulturelle og politiske dynamikken. Kapitlet vil se nærmere på norsk-iraneres politiske orienteringer – og organisering i Norge, samt gjøre en vurdering av iranere som en diasporisk gruppe i Norge når det gjelder deres tilstedeværelse i det norske sosiokulturelle, så vel som det politiske landskapet.

Hvorfor diaspora?

Bruken av begrepet diaspora innen samfunnsfagene kan knyttes til nasjonalstater, og deres historiske og kontinuerlige jakt etter et samlende “vi”. Dette er et “vi” som staten står, eller hevder å stå som representant for (Glick Schiller 2003). Begrepet “vi” har gang på gang vært gjenstand for spørsmål innenfor samfunnsfagene (Hall 1992, Glick Schiller 1992, Sreberny 2000). Eriksen (2009:289) inviterer for ek-

sempel til en revidering av forutsetningene for “vi” og “vår” i den kollektive identitet. I tillegg har betydelige bevegelser og innvandringsprosesser i løpet av de siste årene, kombinert med globalisering og teknologiske fremskritt som globale medier og kommunikasjon, gjort det mulig for folk, ikke minst immigranter, å være to steder på en gang. Følgelig har nyere studier understreket denne dualiteten, betydningen av *hjemlandet* og *vertslandet* i konstruksjon av det “nye” (Gillespie 1995, Sreberny 2005, Tsagarousianou 2004). En diaspora er foreslått å være et fellesskap som sprer seg fra et hjemland til andre land. Gruppen antas å opprettholde sterke bånd og en sterk følelse av tilhørighet mot hjemlandet (Safran 1991). En retning innen diasporastudier definerer diaspora som:

et folk med en felles opprinnelse som er bosatt, mer eller mindre på permanent basis, utenfor grensene av deres etniske eller religiøse hjemland, enten om hjemlandet er reell eller symbolsk, uavhengig eller under utenlandsk kontroll. Diasporamedlemmer identifiserer seg, eller er identifisert av andre - innenfor og utenfor sine hjemland – som en del av hjemlandet nasjonale fellesskap, og som sådan blir ofte oppfordret til å delta, eller er viklet inn i hjemland-relaterte saker. (Shain & Barth 2003: 452).

Denne type definisjon av diaspora kan plasseres i en tradisjon av diasporastudier der spørsmålet om hjemlandet er betydelig understreket. Her er skillet mellom hjemlandet og vertslandet sett på som viktig i konstruksjonen av identitet, samt prosesser for posisjonering – tilpassning eller motstand / marginalisering i verts-samfunn. Følgelig kan man identifisere en rekke studier der diasporaens politiske og sosio-kulturelle aktiviteter i vertslandet er direkte knyttet til pågående politiske og sosiokulturelle forhold i hjemlandet, og effekten av diasporaen i hjemlandets politikk og kultur blir ofte understreket. En diaspora er anerkjent for å støtte hjemlandets 'kamper mot nabostater (Al-Ali 2001), samt å være instrumentell i nasjonsbyggingsprosesser i hjemlandet (Woodward 2000). Shain og Barth (2003) belyser for eksempel den armenske diaspora og dens innvirkning på landets politikk, samt dannelsen av den nye nasjonale identiteten i Armenia etter 1991. Et annet eksempel er et bredt spekter av studier som fokuserer på virkningen av tamilenes diaspora på hjemlandets politikk (Fuglerud 2001, Sriskandarajah 2002). Et annet eksempel er åpenbart den amerikanske jødisk-israelske forbindelse, og virkningen av det jødiske samfunnet på israelsk politikk (Shain & Bristman 2002). Det er også flere studier som understreker betydningen av diasporiske kulturproduksjoner i vertslandet blant annet Gillespies banebrytende arbeid om medievaner blant sørasiater i England (1995), der hun blant annet har funnet at mediebruken faktisk kan føre til styrket nasjonalfølelse knyttet til “hjemlandet”.

Denne todelingen av hjemlandet vs vertsamfunnet innen diasporastudier har vært gjenstand for kritikk (Aksoy & Robins 2006, Alghasi

2011). Aksoy og Robins (2006) mener for eksempel at en vektlegging av hjemlandet vil innebære en reproduksjon av immigranten som et evig fremmedelement. Migrasjon er da bare et spørsmål om “diskontinuitet mellom fortid og nåtid” (Aksoy og Robins 2006:4) og at immigrantens liv kan forstås som en kontinuerlig prosess for å bekrefte og idealisere kulturen i hjemlandet. Følgelig ville den sosiokulturelle og politiske praksis av immigranter sees som avledet og fordrevet fra sitt opprinnelige hjemland og kultur. Denne posisjonen vil følgelig inneha to sentrale implikasjoner: for det første kan todelingen av hjemlandet vs. vertsamfunnet reproduseres og føre våre studier til primært å fokusere på diasporaens innvirkning på hjemlandet. For det andre kan reproduksjon av dikotomien av hjemlandet – vertsamfunnet føre til reproduksjon av “oss og dem”, et skille som kan indikere en ontologisk forskjell mellom de innfødte medlemmer av samfunnet og *de andre*, hvorav den siste ofte er historisk tilskrevet en underliggende plass (Said 1979).

I en annen retning innen diasporastudier er hjemlandet og dens innvirkning mindre vektlagt. Diasporaen, ifølge denne tilnærmingen, er illustrerende for en ny tilstand der massiv migrasjon vil føre til tilbakegang for nasjonalstaten og i sin tur til konstruksjon av nye forbindelser mellom folk i den globaliserte verden (Cohen 1997). Denne tilnærmingen til diaspora er nært knyttet til ideen om immigrantenes “in-betweenness”, og er også knyttet til globalisering og kulturelle blandinger, samt hybride konstruksjoner av identiteter (Anthias 1998:566). Diaspora er da involvert i konstruksjon av *det nye* og dermed utfordrer fastsatte, statiske grenser for etnisitet og nasjonsdannelser (1996 Brah, Tsagarousianou 2004). For å oppsummere så vil den første retningen innen diasporastudier vektlegge *hjemland* og den andre retningen vil fokusere på hybride, ofte individbaserte diasporiske konstruksjoner. Likevel, har den sistnevnte retningen også egne implikasjoner: Som Anthias har bemerket, kan diasporiske bevegelser “ha funnet sted i ulike historiske perioder av ulike grunner, og ulike sosiale forhold, muligheter og unntakene i ulike land” (Anthias 1998:564). For eksempel viser Anthias (1998) at den greske diasporaen fra 1922 – “kastet ut av lille Asia” – i forhold til den greske diasporaen av de senere år – “hovedsakelig studenter, fagfolk eller redere” – gjenspeiler store forskjeller med hensyn til nasjonale og etniske bevisstheter og selvforståelser (Anthias 1998:564). Ghorashi (2003) påviser tydelige forskjeller mellom iransk diaspora i Europa og USA. I USA beveger diasporaen seg mer mot feiring av den persiske storhetstiden, mens iranere i Europa lever med ganske komplekse relasjoner i sine samfunn. Disse eksemplene bekrefter samspillet mellom fortid og nåtid, og mellom engasjement og innflytelse i den sosiokulturelle og politiske dynamikken i vertssamfunn og hjemland. Videre er diasporiske studier ofte kritisert for sin tendens til overdrivelse av diasporisk suk-

sess (Anthias 1998:562). For eksempel, rapporterer Assad (1993) om en økende etnisk fundamentalisme blant nykommerne i ulike europeiske samfunn.

Disse refleksjoner rundt ulike diasporastudier har visse implikasjoner for utformingen av dette kapitlet og forståelsen av den iranske diasporaens funksjon og virke i den norske konteksten. Dette kapitlet hviler på ideen om at norsk-iranere verken bedriver en kollektiv reproduksjon av egen kultur og tradisjon, eller er preget av subjektive hybride konstruksjoner. Derimot har norsk-iranere høyst subjektive identitetsstrategier og relasjoner til det norske samfunnet, og samtidig er de bærere av visse strukturelle føringer fra hjemlandet.

Iranere på utvandring

Iranere utenfor Iran representerer en interessant gruppe. Ved siden av å være iranere, er de også immigranter i Norge, og de fleste av dem har islam som sin opprinnelige religion. Slik sett er iranere ganske berørt av de gjeldende geopolitiske og geokulturelle strømningene, som igjen er lett å oppspore i det norske sosiokulturelle og politiske landskapet. Iranere er på den ene siden berørt av demoniseringen av Iran som vi er vitne til på den globale scene (Alghasi 2009), og på den andre siden representerer de en opposisjon til de herskende politiske og kulturelle orienteringene i sitt hjemland siden de fleste av dem kom til Norge som politiske flyktninger. Slik sett vil denne gruppa, som jeg behandler i dette kapitlet, representere et meget tankevekkende og sammensatt relasjon til hjemlandet, Iran, og vertslandet, Norge.

For det andre, representerer iranere en interessant og kompleks historie. Over flere tusen år flyttet halvnomader fra India og Sentral-Asia til Iran. Den geografiske enheten vi kjenner som Iran og dens befolkning har vært styrt av persere, arabere, mongoler, turkmener, afghaner og andre mindre kjente etniske grupper (Van Gorder 2003). Landet selv er et historisk hybrid konsept som rommer mange forskjellige folkegrupper, kulturer og trosoppfatninger, et mangfold som igjen gjenspeiler seg i den iranske diasporaens liv og historie (Alghasi 2009). Slik sett, vil man med utgangspunkt i denne diasporiske gruppen utfordre ideen om "oss og dem" med fastlagte, statiske definisjoner av kulturer og væremåter (Gullestad 2003, Eriksen 2009).

Inntil 1979 var det begrenset iransk utvandring til andre deler av verden, men etter revolusjonen endret dette bildet seg dramatisk. Tabell 1 angir antall iranere som utvandret til flere sentrale migrasjonsdestinasjoner, og Norge.

Tabell 1: Iranske immigrasjon til USA, Canada, Tyskland, Storbritannia, Sverige og Norge i tidsrommet 1961 to 2005 (Hakimzadeh 2006, SSB 2007)

	1961-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2005
USA	10 291	46 152	154 857	112 597	55 098
Tyskland	7 298	14 173	67 022	24 131	6 024
Canada	620	3 455	20 700	41 329	25 350
Sverige	384	3 249	38 167	16 804	6 086
Storbritannia	---	---	---	12 665	8 640
Norge	---	135	5 246	4 973	3 629

Tabellen indikerer en betydelig økning i antall iranere på utvandring etter den iranske revolusjonen. Det er estimert å være rundt to til fire millioner mennesker som har utvandret. (Hakimzadeh 2006). Utvandringen av disse har gått i tre sentrale bølger. Den første skjedde under og like etter revolusjonen i 1979, da den iranske sjahan ble styrtet. De fleste av de som utvandret i denne perioden, var knyttet til monarkiet. Denne bølgen markerte også utvandring av religiøse minoriteter, slik som bahá'iene.² Den andre bølgen av utvandring som kom på 80-tallet inkluderte politiske motstandere av regimet – sosialister, liberale og andre medlemmer av samfunnet – som enten var tvunget til å forlate landet eller valgte å forlate på grunn av nye sosiokulturelle omveltninger. Den hittil siste bevegelsen, siden 90-tallet, har omfattet svært dyktige enkeltpersoner, arbeiderklassen, arbeidsinnvandrere og økonomiske flyktninger (Hakimzadeh 2006). Iranerne som har flyttet til Vesten (Europa, Nord Amerika, Australia og New Zealand) siden revolusjonen har i hovedsak vært flyktninger og asylsøkere. I 2004 var Iran rangert som et av de største opprinnelseslandene for asylsøkere i hele Europa (Hakimzadeh 2006). I Norge har ni av ti iranere kommet som flyktninger eller asylsøkere (Henriksen 2007).

De fleste utvandrede iranerne er høyt utdannet. I USA er iranerne blant de mest utdannede etniske gruppene: mer enn én av fire iransk-amerikanere over 25 år har en høyere grad eller over, den høyeste andelen blant 67 etniske grupper (Mostashari&Khodamhosseini 2004). I tillegg har iransk-amerikanere også økonomisk suksess: gjennomsnittlig inntekt for iransk-amerikanere er 50 prosent høyere enn den samlede amerikanske befolkningen.. I Europa er situasjonen noe annerledes, blant annet i Sverige og Norge, hvor iranere tross høy utdanning og urban bakgrunn, lider av en relativt høy arbeidsledighet (SoS-rapport 1999:9, Henriksen 2007). I følge SSB bodde det ved inng-

² Bahá'ie troen oppsto i Iran (Persia) tidlig i 1800 tallet. Troen er på mange måter utledet av islam (Hatcher, W. S. & Martin, J. D. 2002). Fram til den iranske revolusjonen i 1979, kunne Bahá'iene praktisere sin religion i Iran, men siden er regnet som *kafer*, altså gudløse, og følgelig utsatt for omfattende forfølgelse (Ghanea 2002).

angen til 2008 15134 personer med iransk bakgrunn i Norge.³ Iranere er bosatt i 238 av landets 430 kommuner. Tabell 2 illustrerer den demografiske spredningen av iranskfødte (og norskfødte med iranske foreldre) i 20 kommuner.

Tabell 2: Innvandrere og norskfødte med foreldre fra Iran, etter kommune, 1.1.2008 (Pedersen 2009)

Kommune	Befolkningen i alt	Totalt antall iranere	Andel av	Andel iranere %
Hele landet	4 737 199	15 134	0,3	100
Oslo	560 123	4975	0,9	32,9
Bærum	108 109	822	0,8	5,4
Trondheim	165 182	632	0,4	4,2
Bergen	247 732	628	0,3	4,1
Skedsmo	46 140	566	1,2	3,7
Stavanger	119 576	488	0,4	3,2
Drammen	60 138	402	0,7	2,7
Fredrikstad	71 974	366	0,5	2,4
Lørenskog	31 846	354	1,1	2,3
Kristiansand	78 908	316	0,4	2,1
Asker	52 906	262	0,5	1,7
Skien	50 862	224	0,4	1,5
Rælingen	15 101	222	1,5	1,5
Sarpsborg	51 050	192	0,4	1,3
Sandnes	62 023	181	0,3	1,2
Gjøvik	28 296	167	0,6	1,1
Moss	29 066	154	0,5	1,0
Ski	27 473	139	0,5	0,9
Hamar	27 974	126	0,5	0,8
Arendal	40 693	125	0,3	0,8

Som tabell 2 illustrerer, bor om lag 75 % av norsk-iranere i 20 norske kommuner. De aller fleste bor i store byer og kommuner, og Oslo alene huser nesten 1/3 deler av norsk-iranere. Denne tendensen viser seg å være gjeldene også for andre etniske, diasporiske grupper i Norge (Pedersen 2009).

Politisk og kulturell organisering blant iranere i Norge⁴

Som tidligere nevnt er diaspora-grupper blant annet interessante for utenrikspolitikken på grunn av sin generelle støtte til hjemlandets politikk. Denne antagelsen lå for eksempel til grunn da USA og Canada i 1941 internerte japansk-amerikanere og japansk-canadiere i egne leire og lot dem sitte der under hele andre verdenskrig. Et norsk eksempel som nevnes i innledningskapittelet er norske kineseres generelle støtte til hjemlandet i kjølvannet av fredsprisutdelingen 2010. Det iranske

³ Av total 15 134 med iranske bakgrunn i Norge, er 2 508 er født i Norge, av iranske foreldre.

⁴ Denne delen tar utgangspunkt i intervjuer med 6 sentrale personer i den iranske diasporaen i Norge, tilgjengelig forskning om den iranske diasporaen i Norge (Alghasi 2009), samt foreliggende data om iranske politiske organisasjoner, særlig i tiden før og etter den iranske revolusjonen i 1979.

eksempelet derimot, er en påminnelse om at situasjonen også kan være motsatt. Det overveldende flertallet i diasporaen kan være *mot* regimet i det opprinnelige hjemlandet. De alle fleste iranere i Norge flyktet fra sitt land fordi de var opposisjonelle til de herskende politiske og sosiokulturelle orienteringene i landet sitt. Mange av iranere i diaspora var enten aktive medlemmer eller sympatisører av de opposisjonelle grupperingene som hadde rømt landet, eller at de hadde klare anti-regimeorienteringer. Denne særegenheten kan sies å ha viktige implikasjoner for den iranske diasporaen generelt, men også for den iranske diasporaen i Norge slik det er fokusert i dette kapittelet.

Den største iranske innvandringen til Norge fant sted i andre halvdel av 1980-årene. For å forstå den iranske politiske og kulturelle tilstedeværelsen i Norge, er det nokså essensielt å ta utgangspunkt i den iranske revolusjonen og det iranske politiske landskapet i denne perioden. Målet er å se hvordan den politiske og kulturelle arven har gjort seg gjeldende i den iranske diasporaens kulturelle og politiske organisering og deltakelse i Norge. Denne presentasjonen begrenser seg naturlig nok til opposisjonelle grupper, de som har vært nødt til å reorganisere seg utenfor Iran.

Folkets Mojahedin (MEK)⁵

En sentral politisk organisasjon i Iran er folkets Mojahedin (MEK). I dag er organisasjonen på lista til det amerikanske utenriksdepartementet som en terrororganisasjon. Organisasjonen ble stiftet på 60-tallet og hadde som mål å styrte regimet til Sjahan av Iran. Medlemmene trodde på en væpnet revolusjon, og var blant annet ansvarlige for drapene på flere amerikanske militære og sivile i Iran på 1970-tallet. Under Sjahan ble de kalt for marxistiske islamister nettopp for deres blanding av islam og andre ideologier (Abrahamian 1989). Organisasjonen var en viktig politisk aktør under revolusjonen, og etter revolusjonen vokste den seg til en sentral politisk makt med betydelig folkelig oppslutning. I 1981 erklærte organisasjonen krig mot det sittende regimet, men etter flere måneder med intense kamphandlinger ble de jaget ut av landet.⁶ De etablerte seg derfor i eksil først med hovedbase i Frankrike, og etter å ha blitt utvist derfra i 1986, i Irak hvor de fikk økonomisk støtte og opplæring. I løpet av 80-tallet hadde organisasjonen mange militære operasjoner i Iran, men samtlige ble nedkjempet av regimets styrker. Etter invasjonen av Irak ble organisasjonen avvæpnet. Hovedbasen er nå Camp Ashraf i Irak og den har en styrke

⁵ <http://www.mojahedin.org/pagesen/index.aspx>

⁶ MEK gjennomførte uttalelige bombeaksjoner i 1981-1984, blant annet angrepene mot hovedkontoret til den islamske republikkens parti, og statsministerens kontor, som resulterte i drapet på over 70 høytstående iranske tjenestemenn, justisminister Ayatollah Mohammad Beheshti, president Mohammad-Ali Rajaei, og statsminister Mohammad-Javad Bahonar.

som er anslått til 3 500 personer. Organisasjonen har i dag omfattende aktiviteter i Europa (US Department of State 2008).

Organisasjonen av iranske folkets Fedai geriljaen (OIPFG)⁷

Organisasjonen var en radikal marxist-leninistisk bevegelse som ble stiftet på slutten av 60- og begynnelsen av 70-tallet, og som valgte væpnet kamp som strategi mot sjahen. I løpet av 70-tallet, og i likhet med MEK, mistet organisasjonen mange av sine medlemmer, men var likevel en viktig aktør under og rett etter revolusjonen. Ved siden av MEK, var OIPFG den organisasjonen med størst oppslutning blant iranere. Likevel, mens MEK vokste seg sterkere i det post-revolusjonære Iran, gjennomgikk OIPFG dype kriser som førte til flere interne splittelser. I 1980 ble OIPFG delt i en flertallsgruppe, Organisasjonen av den iranske folkets fedaian (OIPF) og et mindretall som beholdt den gamle betegnelsen (OIPFG). Mens mindretallet ville fortsette å være radikale, gikk OIPFG inn for å anvende politiske kanaler i datidens Iran. De støttet regimets anti-imperialistiske linje i krigen mot Irak. De var aktive i Iran helt til begynnelsen av 80-tallet, men snart, i likhet med andre opposisjonelle, måtte de forlate landet. Siden 80-tallet har organisasjonen gjennomgått ytterligere splittelser⁸, og i dag finns det flere varianter av organisasjonen. Likevel fremstår OIPF som den mest velorganiserte av disse, og kan fortsatt sies å utgjøre en viktig del av den iranske opposisjonen i diaspora.

Den iranske nasjonale fronten⁹

Den iranske nasjonale fronten, *Jebhe Melli*, har siden 40-tallet, da partiet ble stiftet, vært en sentral politisk maktfaktor i Iran. Partiet representerte nasjonalister, liberalister og sosialdemokrater, samt den legendariske statsministeren, Mohammad Mossadegh, som var partiets leder helt til 1953 da hans regjering ble styrtet av et CIA-ledet statskupp. Partiet hadde en sentral rolle i begivenhetene rundt og etter den iranske revolusjonen, og overgangsregjeringen etter revolusjonen besto hovedsakelig av dette partiets ledere, og medlemmer av *Nehzat-e Azadi* (Den Iranske bevegelsen for frihet).¹⁰ Kort tid etter revolusjonen falt partiet i unåde og organisasjonen ble erklært ulovlig i Iran.

⁷ <http://www.fadai.org/english.htm>

⁸ *Organisasjonen for revolusjonære arbeidere, og Foreningen av folkets Fedaian i Iran* er blant disse.

⁹ <http://www.jebhemelli.net/>

¹⁰ Nehzat-e Azadi ble stiftet tidlig i 60 tallet. Mehdi Bazargan var leder for bevegelsen som også ble Irans første statsminister etter revolusjonen. Bevegelsen tapte gradvis makten og allerede i 1981 hadde begrenset innflytelse i landet. I 2001 ble bevegelsen totalt forbudt i Iran. Mange iranske politikere og intellektuelle i diaspora har kontakt med både Jebhe Melli og Nehzat-e Azadi. Kilde: *Iran: Freedom Movement of Iran (Nehzat-e Azadi-e Iran), including its mandate, organization, activities and status in Iran and abroad*, 12 March 2003, IRN41202.E, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f7d4db00.html> [accessed 1 March 2011]

Det iranske kurdiske demokratiske partiet¹¹

Det demokratiske partiet av iranske Kurdistan er et politisk parti med lange historiske røtter og som søker kurdernes nasjonale rettigheter innen den iranske nasjonalstatens grenser. Partiet ble stiftet i 1945. Siden stiftelsen og frem til 1979 var partiet en sterk motstander av det iranske regimet. Partiet var veldig aktivt i revolusjonsdagene i 1979, men ble kort tid etter revolusjonen tvunget først til fjellene i det iranske og kurdiske Kurdistan, og deretter etablerte det seg hovedsakelig i Irak og Europa.

Tross alle forskjellene og ulikhetene hadde MEK, Fedaiian, Den nasjonale fronten og de Kurdiske demokratene to ting til felles; at de alle bekjempet sjahens regime, og at alle kom i unåde i den bitre maktkampen i Iran etter 1979 da mange av deres medlemmer og sympatisører enten ble arrestert og drept, eller valgte å forlate Iran. I tillegg til disse organisasjonene var det flere andre sentrale organisasjoner som Todehpartiet¹² og Rahe Kargar.¹³ Til sist må også monarkistene nevnes, altså sjahens tilhengere som oppholder seg i eksil, særlig i USA med blant annet Kronprinsen i spissen. Det finns i dag en rekke monarkistorganisasjoner i diaspora blant annet *Darafshe Kaviani* og *konstitusjonspartiet* som begge ble stiftet i diaspora. De ovennevnte organisasjonene utgjør et utgangspunkt for en gjennomgang av sentrale, strukturelle egenskaper ved den iranske diasporaen i Norge.

Den iranske diasporaen: den fragmenterte diasporaen

Iranske opposisjonelle grupperinger har til felles å være motstandere av det sittende regimet, men samtidig representerer de tre sentrale politiske ideologier i den moderne iranske historien, nemlig islam, nasjonalismen og sosialismen (Dabashi 2007, Alghasi 2009). De har sitt opphav enten i en islamsk (MEK), nasjonalistisk (Den nasjonale fronten, og monarkistene), eller sosialistisk tenking (Fedaiian, kurdiske demokratene, Todeh partiet). Den iranske historien siden konstitusjonsbevegelsene i 1906 vitner om en inngående kamp mellom disse ideologiene om maktovertakelse, og om definisjonen av den sanne, riktige versjonen av Iran og iranskhet (Dabashi 2007, Alghasi 2009). Historisk har disse ideologiene vært virksomme i iranernes selvforståelse, og i følge Dabashi (2007) har det iranske samfunnet ikke vært i stand til å komme til en enighet som rommer disse ideologiene. Tvert

¹¹ <http://pdki.org/english/>

¹² Todeh partiet er et gammelt marxistisk parti med historisk nære bånd til Sovjet regimet. Etter revolusjonen spilte de rollen som støttespiller for dagens regime, men i begynnelsen av 80 årene, ble de erklært ulovlig. I dag, har Partiet sin hovedkvarter i Tyskland, men er meget svekket er meget svekket.

¹³ Organisasjonen for revolusjonære arbeidere i Iran er en marxistisk gruppe som støtter en revolusjon i Iran. Egentlig var organisasjonen stiftet av flere ex-fedaiian som gikk egne veier rett etter revolusjonen i 1979. Etter flykt fra Iran, reorganiserte organisasjonen seg på nytt, og igjen ble de splittet de til to nye partier etter lange interne stridigheter.

om har bitter kamp mellom disse ideologiene satt sitt preg på den iranske historien. Konstitusjonsbevegelsen i Iran i 1906 illustrerer nettopp denne ideologiske krigføringen da nasjonalistene forsøkte å utrydde islamistene. I ettertiden, kom også sosialistene på banen og ble utsatt for samme skjebne som nasjonalistene.¹⁴ Denne prosessen for å undertrykke islam og sosialismen varte frem til 1979 da islamistene endelig kunne ta over, og med det utsette de to andre ideologiene for fordervelse og forfølgelse (Dabashi 2007). Iransk historie handler dermed også om en konstant tilstand av å være feil-identifisert og feilplassert. Kanskje skyldes dette at iranere ikke helt har akseptert sin egen hybride essens, at de består av mange bestanddeler, at de er iranere, de er preget av islam, de er preget av Midtøstens historie?

Denne gjennomgangen av den iranske kulturelle og politiske historien er viktig for å analysere norsk-iranernes rolle og virke i det norske samfunnet, og i relasjon til Iran. Begynnelsen av den iranske tiden i Norge, midt på 80-tallet, var preget av eksiltilværelsen mer enn noe annet; mange organisasjoner snakket om snarlig tilbakevending. Noen sympatisører hadde bevart idealene, mens de fleste iranere virket temmelig resignerte, og fortsatt forvirret i forhold til en revolusjon med utfall så fjern fra deres idealer.

Denne perioden var på mange måter preget av usikkerhet, om blant annet hvem – hvilke personer og organisasjoner – man kunne stole på. Samtalene med flere sentrale norsk-iranske kilder tyder på at mange iranere på 80-tallet var svært forsiktige med å velge sine venner og bekjente siden de mente at det iranske regimet hadde sine spioner i eksilmiljøene. I flere tilfeller kunne man navngi personer som man mente sto på lønningslista til den iranske ambassaden i Oslo. Mistenksomheten ble styrket av at flere sentrale opposisjonsledere og andre regimekritikere ble drept utenfor Iran, noe som ansporet til større forsiktighet blant iranere.¹⁵ Selv om denne mistenksomheten og forsiktigheten har avtatt noe med årene, er den fortsatt tilstede blant norsk-iranere.

¹⁴ Den kalde krigen og den amerikansk-britisk vennlige posisjonen til sjahen la også til grunn for at sosialister ble betegnet som en hovedfiende og ble kraftig slått ned.

¹⁵ I desember 1979, prins Shahriar Shafiq, shahens nevø, ble drept på åpen gate i Paris. I 1980 Ali Akbar Tabatabai en sentral kritiker av regimet ble skudd og drept i USA. I 1984 ble General Oveissi, en høytstående general under shahen, sammen med sin bor ble tatt av dagen i Paris. Sønnen til regimekritikeren og komikeren Reza Fazelli, Bijan Fazelli, ble drept av en bilbombe i London i 1986. I juli 1989 Abdul Rahman Ghassemlou, general sekretær for det iranske kurdiske demokratiske paritet og to av hans kolleger ble drept på en restaurant i Wien i Østerrike. Hans etterfølger [Sadeq Sharafkandi](#), var også drept i september 1992 i Berlin. I 1991 ble Shapour Bakhtiar, den siste statsministeren under shahen, og for øvrige en sentral figur i Nasjonal Fronten, ble drept av iranske regimets agenter i Paris. I april 1990 ble Kazem Rajavi, broren til lederen for Folkets Mojahedin, Masoud Rajavi ble assasinert i Geneva. Fereydoun Farrokhzad, kjent sanger og dikter ble drept i Bonn, Tyskland i 1992. I 1996 ble Reza Mazlouman, iransk forlegger og aktivist drept i sitt hjem i Creteil i Frankrike. Denne tendensen fortsatte helt til Khatami i 1996 ble president.

Den iranske resignasjonen som hersket i denne perioden kunne lett avdekkes i måter man forholdt seg til de opposisjonelle organisasjonene. For mange iranere var monarkistene ikke reelle alternativer. De var i eksil nettopp for dét monarkiet hadde fått til; monarkiet var utprøvd og ikke verdt å prøve igjen. Tross dette var det flere monarkitilhengere som hadde sine samlinger og organisasjoner, men disse ble aldri til omfattende bevegelser for eksil-iranere. Nasjonalister var ansett som handlingslammede; de hadde makten i begynnelsen av revolusjonen, men maktet ikke å vinne kampen mot islamistene. I tillegg var mange av toppledere i Den nasjonale fronten fortsatt i Iran, og i tillegg manglet de en reell organisasjon i utlandet. Sosialistene på sin side hadde sine tidligere sympatisører, men kunne heller ikke fungere som samlende for den iranske diasporaen. Begivenhetene i Øst-Europa gjorde også noe med organisasjonenes legitimitetsgrunnlag blant iranere. Spørsmålet mange stilte seg var: hvis sosialismen var så bra, hvorfor gikk det så katastrofalt feil i de kommunistiske landene? Og til slutt var det MEK: organisasjonen var den best organiserte av alle de iranske organisasjonene i eksil. De utviklet sine baser for rekruttering og innsamling av penger i flere vestlige byer. De utviklet en sofistikert lobbyvirksomhet i mange lands politiske institusjoner, og i tillegg hadde de meget gode økonomiske ressurser. Likevel sank deres oppslutning ganske dramatisk blant iranere.¹⁶ Resignasjon var den riktige betegnelsen for den iranske diasporaen, fordi det ikke var noen vei som kunne føre til de endringene de ønsket.

I 1986-87 etableres de første organisasjonene i Norge, de fleste i Oslo, men også i Trondheim, Stavanger, Drammen, Hamar og Haugesund. Tross betegnelsene man valgte for disse organisasjonene (Den iranske foreningen...), hadde de sine politiske agendaer, og samtlige hadde i sine vedtekter et vedtak om å bekjempe det sittende regimet i Iran. Initiativtakerne for disse organisasjonene var hovedsakelig enten iranske venstreorienterte individer (eventuelt med sterke partitilknytninger i Iran) eller tilhengere av monarkiet i Iran. På 80-tallet var det kommunene som sto for finansieringen av organisasjonene. Midlene ble hovedsakelig brukt til politiske møter, samt feiring av iransk nyttår (Norouz) og vintersolverv (shabe-Yalda) som er to av Irans viktigste markeringer. Den mest kjente iranske organisasjonen i denne perioden

¹⁶ Det er flere grunner til MEKs synkende oppslutning blant iranere i Iran og i diaspora. Kanskje den viktigste grunnen er iranernes forhold til islam. At MEK ønsker å kjempe for et "islamsk demokratisk republikk" er muligens lite attraktivt blant iranere. En annen grunn er muligens MEKs baser i Irak og rollen de spilte i Irak under Iran-Irak krigen. I 1991, den gruppen angivelig bisto den irakiske republikanske gardens blodige aksjon mot irakiske shia -og kurdere som reiste seg mot Saddam Husseins regime. Ifølge bevis som ble tilgjengelig etter fallet av Saddam Hussein, fikk MEK millioner av dollar i Olje-format program subsidier fra Saddam Hussein fra 1999 til 2003 (US Department of State 2008). Og for det tredje, beveget organisasjonen seg mer og mer mot person dyrkelse og fremviste også kult-lignende egenskaper (Abrahamian 1989). Og for det fjerde, så organisasjonen på seg selv som den sanne og legitime alternativet til Khomeinis regimet og stemplet en hver kritikk som støtteerklæring for det iranske regimet. Dette førte til at organisasjonen faktisk isolerte seg selv i det iranske politiske landskapet.

er *Den iranske foreningen i Norge* som hadde 300 medlemmer, og var aktiv i tidsrommet 1987 til 1990. I 1990 ble *Bevegelsen for frihet og demokratiet i Iran* stiftet. Organisasjonen har hatt sporadiske politiske møter. De var også aktive under jordskjelvet i Bam i 2003, da de organiserte samlinger og minnestund for jordskjelvrammede. Tross disse aktivitetene virket et sterkt iransk kollektiv ganske fraværende.¹⁷ Til dette var de politiske forskjellene alt for store, og viljen til å komme frem til nye sammenslutninger virket meget vanskelig. I tillegg var iranere i utgangspunktet en heterogen gruppe, som representerte ulike etniske, religiøse og språklige grupperinger.

At iranere i diaspora ikke har et sterkt kollektiv virket å være tendensen i flere europeiske land, også i Norge. Ghorashi (2003) viser for eksempel til fellesskapsmangel blant iranere i Nederland. Hun mener at den iranske diasporaen mangler et kollektivt samhold, og diasporiske medlemmer konstruerer individuelle strategier om identitet og posisjon i det nederlandske samfunnet. Sreberny (2000, 2005) understreker også iranerens mangel på fellesskap i London, der det, i følge henne, er "små lommer av iranske samlinger" som er konstruert på grunnlag av geografisk beliggenhet, altså hvor i London man er bosatt i, eller deres etniske, politiske eller religiøse tilhørighet.

I Norge startet iranere tidlig med sine foreninger. Ofte var initiativtakerne til slike foreninger selv sympatisører av bestemte iranske politiske organisasjoner, og dette kunne lett føre til konflikt og uenighet med andre aktive i foreningen. Ganske tidlig forsvant de fra organisasjonskartet. De gjenværende var små fellesskap som bygget på ulike fundamenter: iranere fra samme by for eksempel kunne finne til hverandre, eller at iranere kunne komme i relasjon med hverandre fordi de bodde på Furuset eller Lambertseter. I Drammen samlet mange av iranere med bakgrunn fra Lorestan fylke seg. I denne perioden er vi også vitne til fremveksten av en slags etnisk bevissthet blant iranere. Denne tendensen var markant blant iranere med bakgrunn i Aserbajdsjan fylke, som brukte mye krefter på å etablere sin forening. I denne foreningen snakket man kun aserbajdsjansk, og medlemmene fremviste tydelige "anti-persiske" emosjoner.

På denne bakgrunn kan det for det første konkluderes med at den iranske diaspora i Norge historisk sett er lite samlet. Samtidig registreres det grupper av iranere som har dannet seg sine små fellesskap i Norge. Disse fellesskapene kan ha ganske ulike grunnlag, med ulike relasjoner, verdier og orienteringer. Denne tilstanden har vært gjeldende gjennom årene. Et eksempel på denne tilstanden er demonstra-

¹⁷ Flere kilder sammenlikner det iranske diasporaen med det pakistanske, og mener at sammenliknet med den pakistanske diasporaen, fremstår den iranske diasporaen i Norge som splittet og fragmentert.

sjonene ved Eidsvoll's plass etter det iranske presidentvalget i 2009. Da var det ikke mer enn 200 iranere i demonstrasjonene, og det var gjerne flere politiske organisasjoner som hadde søkt om tillatelse for demonstrasjon på ulike tidspunkter på samme dag slik at de kunne slippe å demonstrere sammen. For det andre virker de iranske opposisjonelle å ha liten oppslutning blant iranere. Iranske opposisjonelle har i mange tilfeller sine gamle medlemmer og sympatisører, men har aldri i den korte iranske historien i Norge har hatt en samlende rolle blant norsk-iranere. Det er også verdt å merke at det som ble kjent som *Den Grønne Bevegelsen* i Iran etter presidentvalget i 2009, hadde sitt utspring i Iran, og veldig lite tyder på at iranske opposisjonelle i diaspora har vært viktige med hensyn til de politiske omveltningene i Iran i de siste årene.

Den iranske diasporaens formelle politiske deltakelse i Norge

Når det gjelder norsk-iranernes politiske deltakelse i Norge, er bildet relativt komplekst. Denne kompleksiteten kan ses i sammenheng med tre faktorer: 1) norsk-iraneres faktiske stemmegivning under Stortings- og kommunevalgene, 2) deres faktiske partipolitiske virksomhet og 3) deres politiske orienteringer, forstått som deres interesse for politiske partier og deres partipreferanse. Når det gjelder det første punktet, viser det seg nemlig at tatt i betraktning det høye utdannelsesnivået, har iranere en slående lav stemmegivning ved Stortings- og kommunevalgene i Norge. Ved Stortingsvalget i 2009, var det 52,4 prosent av norsk-iranere som stemte. Ved samme valget stemte 81 prosent med svensk (høyest), 62 prosent med polsk, 42 prosent med tyrkisk, og 57 prosent med pakistansk bakgrunn (Henriksen 2010).¹⁸ Når det gjelder kommunevalget, viser det seg at i 2007 lå valgdeltaelsen blant etnisk norske på ca. 62 prosent, og for "ikke-vestlige norske borgere" på 47 prosent. Det var imidlertid kun 24 prosent av norsk-iranere som stemte ved dette kommunevalget (Aalandslid 2008). Når det gjelder norsk-iranernes parti-politiske virksomhet, er tendensene det motsatte, nemlig at blant kandidatene med innvandrerbakgrunn i 2007-valget, var iranerne representert med hele 100 kandidater på partilistene. Dette var om lag 10 prosent av alle kandidater med innvandrerbakgrunn (Aalandslid 2008). Av disse kandidatene i 2007, ble 20 valgt inn i kommunalstyrene. På neste plass kommer innvandrer kandidater med pakistansk bakgrunn (18). Det er også verdt å merke seg at det er tre ganger flere med pakistansk bakgrunn i Norge sammenliknet med iranere. Slik sett, vil den posisjonen iranere har i denne undersøkelsen virke enda mer interessant. Når det gjelder det

¹⁸ Undersøkelsen inkluderte borgere med bakgrunn fra 26 forskjellige land. Iran blir nr 15 på denne lista. Laveste oppslutning finner vi blant borgere med Kosovo med 23 prosent stemmegivning.

siste punktet, altså partiinteresse, tyder tidligere undersøkelser om stemmevaner til borgere med immigrantbakgrunn på at de i all hovedsak stemmer på partiene på venstresiden i Norge (Bjørklund og Kval 2001). Denne tendensen ser vi også når vi gjennomgår kandidatlistene til norske politiske partier under Stortings- og kommunevalgene (Aalandslid 2008).¹⁹ Samme tendens er også gjeldende når det gjelder norsk-iranere. Av de 100 kandidatene på partilistene med iransk bakgrunn, sto 12 på lista til RV, 41 på SV, 25 på AP, 0 på SP, 4 på Venstre, 4 på Høyre og 3 på FrP. Når man ser på de 140 med innvandrerbakgrunn som faktisk kom inn i kommunestyrene som kom inn, hadde 14 prosent (20 representanter) iransk bakgrunn. Fordelingen var for øvrig var slik: RV 1, SV 5, AP 12, SP 0, KrF 0, V 0, H 0, FrP 1.²⁰

For å oppsummere så virker norsk-iranere å være flittige deltakere i partipolitisk virksomhet i Norge, men samtidig er de ikke gode stemmegivere. Dette misforholdet, at de er aktive deltakere, og passive stemmegivere, kan ha ulike forklaringer. En mulig forklaring kan ligge nettopp i deres politiske fortid. Faktum er at iranere i Norge kommer fra politisk engasjerte miljøer, og de ofte enten selv har vært aktive politiske aktører i hjemlandet, eller blitt preget av en politisk turbulent. Mange av iranerne med sin høye utdanning, og sin klassetilhørighet (ofte middelklasse iranere) gjør at de ønsker å delta i det politiske livet i Norge. Samtidig er det verdt å understreke at iranere som forlot Iran på 80-tallet var preget av en tilstand av resignasjon. De har vært med på og gjennomført en revolusjon, en revolusjon viss utfall og implikasjoner ble noe helt annet enn de hadde sett for seg. De ville ha frihet og likhet, men isteden fikk de et teokratisk styre. Å komme seg ut av Iran ble en måte å starte på nytt, men denne starten var også preget av en bitterhet og resignasjon. Deres apati i forhold til stemmegivning kan kanskje forklares ut ifra deres faktiske skepsis og mistillit til det politiske systemet.

Den iranske diasporaens forhold til islam

En gjennomgang av de iranske diasporiske organisasjoner tyder på at det ikke finnes noen iranske organisasjoner i Norge med muslimsk orientering.²¹ Denne mangelen på muslimsk orientering er også bekreftet av tilgjengelige undersøkelser (Blom 2008, Alghasi 2009). I

¹⁹ Av total 1026 kandidater med innvandrerbakgrunn i kommunal valget i 2007, hadde SV flest kandidater med 266, fulgt av Arbeiderpartiet med 232. Totalt sto 57 prosent på venstre sidens lister, 20 prosent på mellom partier (KrF, V og SP), og 13 prosent på Høyre og FrP.

²⁰ Det er også verdt å understreke at av de totalt 140 som kom inn sto 107 på venstre siden (RV, SV og AP), 8 på mellompartiene (SP; KrF, V), og 17 på høyre siden (10 Høyre, og 7 FrP). (Aalandslid 2008).

²¹ Unntaket er vel en sufi-gruppe hovedsakelig bestående av iranere i Buskerud. Gruppen har omfattende utveksling med sufi-organisasjoner i Sverige og Danmark. Likevel er gruppa nokså liten, og at sufi troen er litt vanskelig å karakterisere som en muslimsk organisasjon.

tillegg peker intervjuer med flere sentrale norsk-iranere i samme retning; at iranere fremstår som nokså sekulære og til tider anti-muslimske. Data fra SSB (Blom 2008) viser at mens 97 prosent av somaliere, 93 prosent av pakistanere, og 40 prosent av nordmenn oppgir å ha et forhold til sin religion. Kun 36 prosent av iranerne mener at "religion spiller en rolle i deres hverdag". De er altså den minst religiøse gruppen av samtlige borgere i Norge. I følge en kilde (norsk-iransk pastor), finns det 5 store "kirke-stasjoner" i Norge. Disse "stasjonene" befinner seg i Hamar, Råde, Fredrikstad, Råde, Askim. Denne kilden kunne bekrefte at bare i 2005 har 256 norsk-iranere konvertert til kristendom. Han kunne fortelle også om iranere som konverterer til zoroastrianismen og Bahá'i-troen. En mulig forklaring på at flere iranske asylsøkere har konvertert til kristendommen kan være for å stryke sine asylsøknader. Dette kan nok stemme, likevel reiser det spørsmålet om hvorfor denne tendensen gjelder for iranske asylsøkere og ikke andre asylsøkere med muslimsk bakgrunn? Det er kanskje rimelig å anta at norsk-iraneres særegne posisjon til islam har sitt opphav i deres fortid, og deres politiske og sosiokulturelle erfaringer. Iranske diasporiske medlemmer vedkjenner seg ikke dagens politiske og sosiokulturelle orienteringer i Iran særlig sammenliknet med det landet de en gang ble født og oppvokst i. Dette vil si at norsk-iranere ganske ofte mangler de referansepunktene som kan holde dem fast til deres hjemland slik landet er organisert og hersket over i dag.

Likevel er det noe forenkende å redusere den iranske sekulære og noe anti-muslimske posisjonen til fortidige forhold fra Iran. Tvert om, kan denne tilstanden best forstås når man betrakter disse fortidige kontekstene i samspill med nåtidige kontekster i det norske samfunnet. I det norske samfunnet besitter norsk-iranere tre vitale identitetsmarkører; for det første er de en stor "innvandrings-gruppe" i Norge. I tillegg er de en stor gruppe i andre land særlig europeiske land og Nord-Amerika. Siden den iranske revolusjonen i 1979, av ulike politiske og / eller sosiokulturelle grunner, har iranerne stadig forlatt sitt hjemland og bosatt seg i nye samfunn. Dette gjør at de kan betraktes som en betydelig diasporisk gruppe. Dette henger også sammen med at iranere representerer et land, Iran, som har vært i sentrum for global oppmerksomhet i mange år. Den politiske uroen i Iran, kombinert med regional og global uro har ofte gjort Iran til et land med betydelig tilstedeværelse på den globale scenen, både i forhold til internasjonale relasjoner og mediedekning. For det tredje er de fleste iranere muslimer, ikke minst iranere i diaspora, og følgelig, kan de sies å være involvert i den pågående globale kampen der islam er forbundet med vold, terror og global uro. Iranere er dermed ikke bare iranere, men også immigranter og muslimer, tre vitale egenskaper. Siden norsk-iranere i utgangspunktet har en sekulær posisjon, og med bakgrunn i de eksisterende globale og norske diskurs om migrasjon, Iran og islam, føler

mange seg presset til å innta en posisjon i sine nye kontekster. Denne nye posisjonen virker ganske ofte å være en posisjon som motsetter seg og utfordrer det (de verdiene og orienteringene) som man i den norske konteksten vil distansere seg fra.

Denne nye posisjonen vil inneholde nokså interessante implikasjoner med hensyn til den politiske dynamikken i de landende iranere bosetter seg, og gjør seg gjeldede. I dagens norske offentlige romer det for eksempel flere markante figurer som insisterer på å distansere seg fra det iranske regimet nettopp på grunn av den type religiøs/muslimsk orientering dette regimet representerer. Både Maziar Keshvari og Lily Bandehy representerer denne bestemte posisjonen. Det er også verdt å bemerke seg at denne posisjonen på ingen måte er et særnorsk fenomen. Tvert om, ser vi de samme tendensene blant iranere i andre land; Soudabeh Ardavan i Sverige, Firoozeh Bazrafkan i Danmark, Afshin Elian i Nederland, eller Shirin Neshat og Azar Nafisi i USA, er alle eksempler på iranere som stiller seg veldig kritiske til islam og dens implikasjoner i samfunnsstyringen. Disse drar ofte på egne erfaringer; de kommer med advarsler om hvordan livene deres er snudd på hodet, og hvordan Europa kan vente seg samme skjebne. Denne posisjonen har veldig interessante implikasjoner i det norske samfunnet som jeg skal komme tilbake til.

Iranere i Norge, og den norske politikken overfor Iran: 3 epoker

Så langt har dette kapittelet omhandlet sider ved den iranske diasporaen som har holdt seg ganske stabil siden deres ankomst til Norge; iransk diaspora viser seg å være fragmentert, de har en markert politisk orientering, og de representerer en sekulær, og til tider anti-religiøs/islamisk posisjon. Denne delen av kapittelet vil belyse iransk diaspora og norsk politikk overfor Iran i et historisk perspektiv. Det er to grunner til dette; for det første vil kapittelet foreta en mer detaljert beskrivelse av iransk diaspora i Norge, og for det andre vil kapittelet belyse samspillet som menes å eksistere i den iranske diasporiske organiseringen, den geopolitiske diskursen, og den norske utenrikspolitikken.

1. epoke: Eksiltilværelsen

De som gikk langs Karl Johan på slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet, har sikkert sett en "bokstand" på lørdagene. Denne standen var lenge et viktig politisk samlingspunkt for iranere i Norge. Denne standen samlet mange opposisjonelle, særlig venstreorienterte. Hver lørdag, fant om lag 100 iranere veien til denne standen for å treffe sine meningsfeller. I en tid uten internett-tilgang eller mobil, mens det kos-

tet 22 kroner per minutt å ringe til Iran, og mens Deichmanske bibliotek var eneste plassen i hele Oslo med begrenset tilgang til litteratur og aviser – gjerne flere uker eller måneder gamle, fremsto denne Karl Johan samlingen ganske sentral for iranere ønsket å orientere og oppdatere seg med hensyn til hjemlandet. Siden de fleste iranere var i en tidlig etableringsfase i Norge, var de ganske opptatt med spørsmål relatert til utdanning, arbeidstrening og liknende. De som fant veien til standen var de som allerede hadde lang politisk fartstid, og som nå, i eksil, ville holde sin lidenskap og aktivitet ved like. Ved denne standen hadde man tilgang til mye sosialistisk litteratur på persisk, de siste politiske analysene som fantes, og viktigste av alt, kunne man komme i kontakt med de andre med samme type politiske interesser, orienteringer, og fortid. I denne perioden startet også flere ildsjeler, ofte igjen med bakgrunn i iransk venstreside, det iranske biblioteket i Torggata.²²

Denne eksil-epoken var preget av usikkerhet i forhold til fortiden. Det var en lammende tilstand da man var preget av å finne ut hva som hadde gått feil i Iran, og samtidig forsøkte man å komme seg videre i det nye livet. Sosialister og nasjonalister hadde sine interne refleksjoner og splittelser. I 1990 organiserte Fedaiian sin første kongress i utlandet hvor målet var “å revurdere organisasjonenes program, politiske posisjoneringer og interne relasjoner”.²³ Todeh partiet som i sin tid, i 1940- og 1950-årene, var en av de mest sentrale politiske partiene i Iran, var i dyp krise. Dette skyldtes omveltningene i kommunistblokken som partiet sto så nær. De hadde “mistet” Sovjetregimet som det ideale samfunnet, og historisk sett hadde de gjort seg mindre og mindre gjeldende i det iranske samfunnet. Når det gjaldt MEK, var de sterkt preget av tunge nederlag fra slagmarka. I følge amerikansk UD var de også aktive med å hjelpe Saddams’ hær under den første Gulfkrigen (US Department of State 2008).²⁴

For Norge var Iran landet som hadde lagt en mangeårig krig bak seg og håpet var å få etablert tilnærmet normale relasjoner med den iranske regjeringen. Forholdet mellom Iran og Norge gjennom hele 1990-tallet var imidlertid ganske spent på grunn av attentatet mot forlagsmannen William Nygaard i februar 1989. Nygaard ledet Aschehoug forlag, som hadde gitt ut Salman Rushdies bok *The Satanic Verses* i

²² Fram til 1995 var dette biblioteket, og de iranske bibliotekene i Stavanger og Haugesund delfinansiert av kommunene, men siden har kommunale støtten stagnert ganske kraftig slik at siden medlemmene av disse organisasjonene selv finansierer aktivitetene.

²³ I 1990 årene tok organisasjonen avstand fra sin gamle posisjon om ideologisk liketenkning i organisasjonen, og isteden vedtok å jobbe for å fremme demokratiske verdier innen organisasjonen og i sin kamp i Iran. <http://www.reocities.com/CapitolHill/7185/n5.html>

²⁴ I 1988, med støtte fra den irakiske hæren, forsøkte MEK seg på en invasjon av landet. Resultatet var nærmest en militær og organisasjonsmessig fiasko. Operasjonen som ble kalt *Forough-e Javidan* (Det evige lyset), førte til at MEK mistet over 1500 krigere (av total 5000). Rett etter dette nederlaget forlot store grupper av medlemmene organisasjonen (US Department of State 2008).

norsk oversettelse. Irans daværende leder ayatollah Khomeini hadde utstedt en fatwa mot Rushdie og de som hjalp til å spre boken og dens innhold. Irans chargé d'affaires, Ali Akbar Rahmani, ble innkalt til Utenriksdepartementet og meddelt at Regjeringen har besluttet å kalle hjem Norges ambassadør i Teheran, Jan Nærby, for informasjon og konsultasjoner. 11. oktober 1993 ble Nygaard truffet av tre kuler utenfor sitt hjem. Etter påtrykk fra Rushdie-komiteen, en aksjonskomité for Nygaards sak som ble ledet av en av hans kolleger og venner, fattet Stortinget 29. oktober vedtak om å kalle til internasjonalt press på Iran (Neumann & Leira 2005). I sin pressemelding i juli 1995 informerte norsk UD om planene for å avmelde ambassadøren til Teheran. I pressemeldingen ga man også uttrykk om planene for å “avstå fra alle handelsfremmende tiltak overfor Iran”, og at Norge ville motsette seg nye lån fra Verdensbanken til Iran. Til slutt ville man benytte seg av internasjonale organisasjoner for å få Iran til å oppheve fatwaen.²⁵ Rett etter dette, hjemkalte Norge sin ambassadør fra Iran. I desember 1996 beskrev norsk utenriksminister Bjørn Tore Godal, Norges forhold til Iran på følgende måte:

Norge kan ikke opprettholde normale forbindelser med Iran så lenge iranske myndigheter ikke distansere seg, både i ord og gjerning, fra fatwa og den helt uakseptable brudd på allment anerkjente menneskerettigheter prinsipper og de mest elementære normer i folkeretten som regulerer internasjonale relasjoner.²⁶

Epoken var preget av passivitet, resignasjon og forvirring. Iranere med sin fortid, sine ulike politiske orienteringer, og ulik grad av partipolitisk tilknytning strebet etter å definere den nye tilværelse i eksil. På den utenrikspolitiske agendaen spilte Rushdie- og Nygaard-saken stor rolle for utformingen av norske politikken overfor Iran. Det er lite som tyder på aktiviteter blant iransk diaspora i Norge i tilknytning til Rushdie- og Nygaard-saken. Et relevant eksempel som kan trekkes frem her er brevet fra den islamske forening i Bergen til utenriksministeren, til Aschehoug og til oversetterne (av Sataniske verser) Kjell og Kari Risvik, der de bad UD “stansse dette prosjektet og med dette unngå de diplomatiske problemer som saken medfører” (Neumann & Leira 2005). Neppe noen medlemmer av denne foreningen hadde iransk bakgrunn, og slik iransk diaspora er beskrevet i dette kapittelet er dette en naturlig posisjon siden iranere i utgangspunktet stilte seg ganske kritiske til det iranske regimet.

²⁵ http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/regjeringen-brundtland-iii/ud/Nyheter-og-pressemeldinger/1995/norge_vil_avmelde_teheran-ambassadoren.html?id=235225

²⁶ <http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv.html?querystring=Iran&navigators=dco-governmentperiod-taxonomy,S,%5E%22Regjeringen+Brundtland+III%22,S,Government+Period+Taxonomy,S,Regjeringen+Brundtland+III&offset=0&sortby=default&filters=+showforlanguages,nb,,%3C%3Edcdate,min,2011-03-08T10:36:50Z,,+dctypesstatus,arkivert,,+dctypename,!underside,,+dctypename,!kalenderhendelse&hits=20&searchview=governmentnbsppublished&solution=archive&lang=nb&id=115322>

2. epoke: Håp om reform

Den iranske eksiltilværelsen i Norge, var gjeldende helt til 1997, da Muhammad Khatami, med et program om større politisk og sosial frihet ble valgt til president i Iran. Med dette startet en ny epoke både for medlemmer av den iranske diasporaen, og organisasjonene, og ikke minst, relasjonene til Norge. Mens det tidligere var helt utenkelig å kontakte den iranske ambassaden, kunne man nå oppsøke ambassaden for å søke om iransk pass. Dermed reiste flere "hjem" på besøk. Når man kom tilbake fra ferie i hjemlandet, snakket man om et mer åpent samfunn med større frihet. Når det gjaldt iranske politiske organisasjoner, var dette et viktig vendepunkt i iransk politikk som de måtte forholde seg til. Den iranske nasjonalfronten og andre nasjonalister øynet håp for et friere Iran, og Fedaians majoritet så på valget av Khatamis i Iran som en sosial bevegelse, nærmest en revolusjon i det iranske samfunnet. Krisen ble imidlertid enda dypere for MEK som hadde satset alt på total krig mot det iranske regimet. De måtte nå befinne seg på irakisk jord og i full isolasjon, mens Khatami møtet paven i 1999, og lanserte sin dialog mellom sivilisasjonene i Unesco i september 2000. Khatami 1998 forsikret om at Iran ikke ville jobbe aktivt med å drepe Rushdie, og i 1999 gjenopprettet Norge og Iran fulle diplomatiske forbindelser. I mai 2000, beskrev statsråd Anne Kristin Sydnes, i Stoltenbergs første regjering, Norges posisjon til Iran på følgende måte:

Den overveldende valgseieren til reformvennlige politikere under årets parlamentsvalg bekrefter det iranske folkets ønske om politiske reformer. Den kontakt som nå finner sted mellom Norge og Iran, skjer ut fra vårt ønske om å støtte denne positive utviklingen i det iranske samfunnet.²⁷

Norge, i likhet med mange andre land, startet et omfattende næringslivssamarbeid med Iran, og selskaper som Veritas, Norsk Hydro og Statoil etablerte seg i landet. Denne "våren" i Norge-Iran-relasjonene nådde et nytt høydepunkt da miljøvernministeren i Stoltenbergs første regjering besøkte Iran i januar 2001 og hadde møter med "fremstående politikere".²⁸ NRK og TV2 begynte å sende vennlige, positive reportasjer, og generelt var dette en periode da det var morsomt å være iranere i Norge.²⁹ Det var en vind av optimisme som begynte å blåse over Iran. 11. september og begivenhetene etter, markerte imidlertid et epokeskifte da Iran ble identifisert og plassert i ondskapens akse.

²⁷ http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Stoltenberg-I/ud/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/2000/brudd_pa_menneskerettighetene_i.html?id=264313

²⁸ http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Stoltenberg-I/md/nyheter-og-pressemeldinger/2001/siri_bjerke_pa_offisielt_besok.html?id=233280

²⁹ NRK hadde i denne perioden en reportasje om ski anlegg i Nord-Teheran, og "Gutta på tur" befant seg i Iran på oppdrag fra TV2. Disse fremstillingene sto i sterk kontrast i forhold til "ikke uten min datter" fra 80 tallet, en meget viktig referanse for iranere. De generelt så på denne filmen som meget rasistisk og usant representasjon av sitt land.

3. epoke: I verden etter 11. september

11. september 2001 markerer på mange måter slutten på det geopolitiske klimaskifte i forhold til Iran som hadde startet med Khatami som president. 11. september markerte en overgang til en tredje epoke med dyptgående implikasjoner for iransk diaspora. Denne epoken nådde en ny høyde med valget av Ahmadinejad til president i 2005, og ble ytterligere markert med hans andre valgperiode i 2009. Iran var nå ikke bare et diktaturregime, men også en stat som bidro med sterk støtte til terrororganisasjoner som Hizbollah og Hamas. Iran er i denne perioden også under fokus på grunn av sitt forsøk på å fremskaffe atomteknologi, samt Ahmadinejads gjentatte kontroversielle uttalelser om Holocaust gjorde Iran til en skyteskive: Iran var en fare og landet måtte stoppes før det var for seint, utalte flere deriblant Israels statsminister, Benjamin Netanyahu. FNs sikkerhetsråd har vedtatt flere resolusjoner mot Iran, og vi er i dag vitne til en demonisering av Iran på den globale scene (Alghasi 2007). I tillegg vedtok amerikanske styresmakter å bevilge midler til iranske opposisjonelle i sin motstand mot det iranske regimet.

I Norge rapporterte NTB (19.02.2006) om 40 000 iranske selvmordsbombere som var under trening i Iran, og Radio P4 (16.7.2006) rapporterte at det iranske regimet hadde levert 11 000 raketter til Hizbollah i Libanon. Norsk utenrikspolitikk kan i stor grad sies å ha vært inspirert av den globale diskursen etter 11. september. Den norske Nobelkomiteen tildelte i 2003 fredsprisen til den iranske advokaten, Shirin Ebadi. Utenriksministeren i den andre Bondevik-regjeringen var rask ute og støttet utdelingen:

Årets fredspris går til en modig og uredd kvinne. Det understreker også hvor viktig det er for hver enkelt å arbeide for demokrati, menneskerettigheter og utvikling av det samfunnet de lever i.³⁰

De nye tilstandene har hatt stor betydning for den iranske diasporaen, som nå opplever en grasrotbevegelse. Dette har vært særlig gjeldende etter presidentvalget i 2009 da Ahmadinejad ble gjenvalgt, men beskyldt for fusk, og for å være en aktør i et stille statskupp mot reformister i landet. Begivenhetene etter presidentvalget førte til utformingen av *Den Grønne Bevegelsen*, en politisk og sosial bevegelse i landet, men også en bevegelse som har vært i stand til å mobilisere betydelige deler av diasporaen til demonstrasjoner og protester mot folkeundertrykkelsen i Iran for første gang siden den iranske revolusjonen. Det bemerkelsesverdige er at det ikke finns direkte relasjoner mellom den tradisjonelle opposisjonen i diaspora, og fremveksten av Den Grønne

³⁰ http://www.regjeringen.no/nb/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ud/Nyheter-og-pressemeldinger/2003/foreign_minister_jan_petersen_congratula.html?id=251332

Bevegelsen.³¹ I denne nye epoken, mens iranere både i Iran og i diaspora støtter den grønne bevegelsen, har vi vært vitne til en interessant og bemerkelsesverdig prosess hvorigjennom MEK har reist seg på nytt.

I 2003, etter Saddams fall, og mens MEK var på det amerikanske UDs terrorliste, ville få gi MEK store overlevelsesmuligheter. Mistanken ble enda sterkere da franske myndigheter arresterte 160 MEK medlemmer i 2003 i deres operative baser i Paris, blant annet organisasjonens leder, Maryam Rajavi ble mistenkt for å koordinere finansiering og planlegging av terroristangrep.³² Men tross alle antydninger, har MEK på mirakuløs fått et nytt liv. Til grunn for dette er at organisasjonen har blitt en viktig brikke i den diplomatiske manøver som foregår mellom Iran og vesten, med USA i spissen.

Siden 2003 har om lag 3 400 MEK medlemmer befunnet seg i Camp Ashraf, organisasjonens hovedkvarter nord for Bagdad i Irak.³³ Ashraf og MEK ble gjenstand for tautrekking mellom tre ulike posisjoner: posisjonen til det Iran-støttede regimet i Irak som ønsket MEK ut av landet. Den andre posisjonen var de som mente at MEK var en terrororganisasjon og måtte behandles deretter. Og en tredje gruppe så MEKs potensialer i kampen mot det iranske regimet. Ny-konservative som Richard Perle³⁴ og Daniel Pipes har vært varme forsvarere av den siste posisjonen. Den sistnevnte sier:

Can the Mojahedin (MEK) be useful? Yes. Western spy agencies are short on 'human intelligence' – meaning spies on the ground in Iran, as distinct from eyes in the sky. Coalition military commanders should seek out the Mujahedin for information on the Iranian mullahs' agents in Iraq. The Mujahedin can also supply key information about developments in Iran where, despite a tendency toward exaggeration, it has had some major scoops. Its information in mid-2002 about Iran's nuclear program, for example, was better than what the International Atomic Energy Agency knew, thereby leading a shocked U.S. government to kick off an investigation that confirmed just how far advanced the Iranians are toward building a nuclear bomb.³⁵

MEK kunne, i følge Pipes, anvendes til samarbeid i Irak og i tilknytning til det iranske atomanlegget. I 2002 "avslørte" Alireza Jafarzadeh, representant for det iranske motstandsrådet, paraplyorganisa-

³¹ Det er imidlertid verdt å bemerke seg at regimet i Iran insisterer på tette bånd mellom den grønne bevegelsen, fremmede makter, MEK, monarkister og Bahá'iene.

³² Flere MEK sympatisører satt brann på seg selv i protest, og til slutt løslatt franske myndigheter Rajavi.

³³ Som en betingelse av 2003-våpenhvileavtalen, MEK tilbakeleverte mer enn 2000 stridsvogner, pansrede personellkjøretøyer og tungt artilleri. Mellom 2003-2006, har et betydelig antall av medlemmene frivillig forlot Ashraf, og ytterligere flere hundre personer har gitt avkall på bånd til MEK og vært frivillig hjemsendt til Iran (US Department of State 2008).

³⁴ <http://antiwar.com/justin/?articleid=1798>

³⁵ [http://www.cnsnews.com/ViewCommentary.asp?Page=%5CCommentary%](http://www.cnsnews.com/ViewCommentary.asp?Page=%5CCommentary%5C)

sjonen til MEK, det hemmelige iranske atomprogrammet. Jafarzadeh “avslørte” også omfattende innblanding av det iranske regimet i Irak i 2007.³⁶ Det iranske motstandsrådet har også en godt utviklet media kommunikasjonsstrategi. Organisasjonen hevder å overleve økonomisk med bidrag fra iransk diaspora, mens det iranske regimet beskylder organisasjonen for å motta støtte fra USA, Israel og Saudi-Arabia. Organisasjonen ble fjernet fra EUs terrorliste, og ganske nylig, i januar 2011, ble det arrangert en konferanse “Camp Ashraf and policy towards Iran”. Konferansen var nok en påminnelse om en form for allianse som er i ferd med å formes mellom MEK og høyrepolitikere i Europa og USA.³⁷ Mange neokonservative figurer som John Bolton, Newt Gingrich, Rudy Giuliani, Michael Mukasey, og tidligere hvite hus “homeland security and counterterrorism coordinator” Fran Townsend var blant deltakerne og talerne på denne konferansen. Et av deres hovedkrav var å fjerne Mojahedin fra USAs terrorliste.

I Norge har også MEK fremstått som en sentral opposisjon som fått mye oppmerksomhet fra norske styresmakter. Under Kongens høytidelige åpning av Stortinget i 2004, var en talsmann for MEK en av FrPs gjester.³⁸ I 2004 skrev flere norske politikere deriblant Carl I. Hagen (Frp), Gunn Karin Gjuul (Ap), Trine Schei Grande (V), Lars Riise (KrF) og Bjørn Jacobsen (SV) under på et opprop for å fjerne MEK fra EUs terrorliste.³⁹ I 2005 besøkte FrPs stortingsrepresentant, Morten Høglund, MEKs baser i Irak.⁴⁰ I desember 2006 vedtok EUDomstolen at MEK ikke var en terroristorganisasjon, og endelig i 2009 ble organisasjonen fjernet fra EUs terrorliste. I november 2009, etter invitasjon fra Stortingets utenrikskomité, reiste organisasjonens leder, Maryam Rajavi til Norge hvor hun blant annet holdt tale for komiteen, og hadde møte med Stortingets vise-president Carl I. Hagen. Slående var det da religionshistoriker Kari Vogt, uttalte seg slik om organisasjonen:

Jeg har møtt eks-medlemmer her som har fått sine ekteskap oppløst på ordre fra lederen. Det er en personkult av dimensjoner og en lydighetskult som for utenforstående virker ganske uforståelig. Det er beklagelig at norske politikere ikke har undersøkt organisasjonen bedre før de har gått inn for å støtte den. – De har ingen troverdighet i Iran. Der er de hatet og sett på som landsforrædere etter at de stod på Saddam Husseins side i krigen mot Iran.⁴¹

³⁶ Det er flere kilder som mener at opplysningene om Irans hemmelige atomprogram var ikke MEKs verk, men israelske etterretning som sendte opplysningene videre til Mujahedin. (<http://www.creative-i.info/?p=7326>, <http://www.persiancarpetguide.com/sw-asia/People/Bio983.htm>)

³⁷ http://mojahedin.ws/article/show_en.php?id=3556

³⁸ Den inviterte gjesten var Parviz Khazai, representant for Motstandsrådet – paraplyorganisasjon for Mojahedin. <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/kapittel.php?artid=249592>

³⁹ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/kapittel.php?artid=268745>

⁴⁰ <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/kapittel.php?artid=268728>

⁴¹ <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/kapittel.php?artid=268745>

Vogts oppfatninger ble nok delt av mange iranere i Norge. Organisasjonen har lite oppslutning og troverdighet blant norsk-iranere. Det er også verdt å merke seg at andre iranske organisasjoner har vært i Norge. Fedaian har for eksempel hatt sine kontakter med Sosialistisk Venstrepartis internasjonale utvalg.⁴² Ganske nylig var leder for *Komal*, en kurdisk-marxistisk organisasjon, invitert til Norge og hadde blant annet møte med Stortingets utenrikskomité. Likevel er det MEK som fremstår som den organisasjonen med mest betydelig lobbymakt i Norge.

Gjennomgang av den iranske diasporaens egenskaper, og de ulike historiske epokene tyder på tilstedeværelse av ganske komplekse strukturer rundt denne diasporiske grupperingen. En tilsvarende gjennomgang av norsk utenrikspolitikk tyder på et slående samsvar mellom politikken Norge utøver overfor Iran, og den globale maktdiskursen. Norge er med i svingene, og det er alltid muligheter for at man ikke overskuer alt i disse svingene. Jeg vil i fortsettelsen komme tilbake til Støres initiativ og debatten om Norges nye “vi”, samt en drøfting av noen av implikasjonene av tingenes tilstand.

Konklusjon: Norsk-iranernes bidrag til det nye norske vi!

Som nevnt i innledningen av dette kapittelet, representerer Støres forslag tidsånden; behovet for revurdering av det etablerte “vi”-et, og betydningen av det nye samspillet mellom det lokale og globale i denne prosessen om den norske dannelsen av “vi”. Følgelig vil en gjennomgang av den iranske diasporaen inkludere vurderinger både med hensyn til den inngående debatten om multikulturalismen, og utformingen av norsk utenrikspolitikk i lys av våre nye forståelser om det nye norske “vi”-et.

Med hensyn til den eksisterende debatten om multikulturalismen i det norske samfunnet, fremstår norsk-iranernes sekulære, og til tider anti-religiøse/anti-islamske posisjonen, som et *Damoklessverd* med to sider, hvor hver side kan være trussel mot en posisjon. Den ene siden representerer et aktivum i å utfordre de statiske og mekaniske ideer om *oss* og *dem*, og vil forhåpentligvis føre oss til nye forståelser av oss selv. Den andre siden kan tjene til og ikke bare reproducere den herskende diskursen i debatten vår om multikulturalisme i Norge, men også forsterke den allerede eksisterende dype splittelsen om hvordan mangfoldet i vårt samfunn bør håndteres.

Som nevnt, et nærmere glimt på iranere utenfor Iran, enten i Norge eller i andre europeiske samfunn, indikerer at de enten befinner seg

⁴² I 2007 hadde organisasjonen offisielt møte med europeiske representanter i EU parlamentet. Og i 2009 og 2010 hadde felles møte med fire andre iranske politiske partier.

langt til venstre eller helt til høyre i det politiske og kulturelle landskapet i de nye landene og samfunnene. Denne posisjonen forsvares ofte ved å peke på tilstandene i Iran. I Norge vil for eksempel den iransk-norske politikeren Mazyar Keshvari, medlem av FrP, eller iransk-norske forfatteren, Lily Bandehy, argumentere for at de rømte fra Iran fordi hjemlandet ble ødelagt og forandret av radikal islam.⁴³ De ser på det som sitt kall å advare sine nye samfunn og nye land mot den religiøse fundamentalistiske makten. De stiller seg skeptiske til islam og dens implikasjoner for sosial kontroll i det norske samfunnet. Ofte, viser denne posisjonen en åpenbar symmetri, en *diskursiv likhet*, med høyresiden i norsk politikk, særlig FrP, og dens spesifikke posisjon med hensyn til debatten om islam, og multikulturalismen. I denne diskursen fremstår migrasjon og “den muslimske invasjonen” som reelle trusler for en harmonisk og lykkelig norsk fremtid. Løsningene i denne diskursen er i noen tilfeller ganske radikale, som for eksempel i Danmark der “integrasjon-statsråden” nylig snakket om assimilering av innvandrere i Danmark som en måte å unngå den ubehagelige fremtiden. At norsk-iranere skal befinne seg som forsvarere av denne posisjonen representerer et paradoks siden de fleste iranere, enten er muslimer eller har muslimsk bakgrunn. De representerer et komplekst land, Iran, som ofte assosieres med vold og terror, godt plassert i den geopolitiske akselen av *djevelske stater*, og de er immigranter. En immigrant/muslimsk/iraner-vennlig regjering vil neppe øke deres inkludering og integrasjon i det norske samfunnet. Tvert om, vil en radikaliserende av norsk innvandringspolitikk slik høyresiden tar til ordet for, vise seg å ha komplekse sosiokulturelle og politiske konsekvenser i deres nye hjemland.

Ved å peke på iranske erfaringer knyttet til islam og fundamentalisme, kan vi også identifisere en helt annen posisjon, den andre siden av Damoklessverdet: Det enkle faktum er at iransk nyere historie i tiden mellom den konstitusjonelle bevegelsen i 1906 og revolusjonen i 1979 indikerer et betydelig press på islamsk / religiøse krefter. For det meste av denne perioden i iransk historie, var de islamske krefter under betydelig kontroll av nasjonalister og frosset ut av den offentlige sfære. Likevel, var det nettopp den islamske ideologien representert ved Khomeini som tok over makten og begynte å omdefinere samfunnet, og den iranske nåtiden og fortiden. Følgelig vil da den iransk-norske erfaringen peke mot en annen posisjon i den pågående debatten om multikulturalismen, likheter og forskjeller. Iranske erfaringer kan da anvendes for å gjøre vurderingen om hvilke implikasjoner en eventuell undertrykkelse av religion vil ha for det norske samfunnet. Denne posisjonen kan faktisk åpne for en annen type diskusjon, en annen type refleksjon enn den første posisjonen beskrevet ovenfor.

⁴³ <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/article3542417.ece>;
<http://www.dagsavisen.no/meninger/article402194.ece>

Med hensyn til utformingen av det nye norske “vi”, vil den første posisjonen innebære en reproduksjon av prosessen med demonisering av islam og Iran i det norske offentlige rom. Det vil skape signifikante hindringer for norsk-iranere som er i Norge, siden til og med deres fortid presenteres på en reduserende måte. Den andre posisjonen derimot vil invitere til å forstå og analysere Iran, islam, og de som representerer disse kategoriene, på en annen måte. Denne posisjonen også vil også muliggjøre bruk av iransk diaspora i kampen mot radikal islam siden norsk-iranere ofte ønsker å gi uttrykk for det gapet de mener eksisterer mellom dem og radikal islam.

Når det gjelder norsk utenrikspolitikk, som beskrevet under de ulike historiske “iranske epokene i Norge” er det tydelige sammenhenger mellom norsk utenrikspolitikk og geopolitiske forhold i måten de forholder seg til det iranske regimet. På den globale politiske scene er vi i dag på mange måter vitne til en demonisering av det iranske regimet. Dette har ført til en meget bemerkelsesverdig relasjon til MEK. MEK er den iranske politiske eksil-organisasjonen som sannsynligvis tjener mest på demonisering av Iran og følgelig organisasjonen posisjonerer seg i det geopolitiske maktspill om og rundt Iran, er det ganske begripelig. Likevel fremstår denne posisjonen som ubegripelig for iransk diaspora siden organisasjonen ikke nyter nevneverdig respekt blant iranere verken i Iran eller i diaspora.

I urolighetene etter det iranske presidentvalget i 2009 har vi vært vitne til fremveksten av “Den Grønne Bevegelsen” i Iran. Denne bevegelsen representerer mange ulike politiske posisjoner, og har sitt opphav i det iranske samfunnet. Selv om det iranske regimet forsøker å koble bevegelsen til “fremmede makter” (og slik bedriver det iranske regimet en egen prosess om demonisering av vesten i det iranske samfunnet, noe de har gjort siden den iranske revolusjonen), og iranske opposisjonelle i eksil (igjen først og fremst MEK – siden organisasjonen i følge kilder i diaspora ikke nytter nevneverdig oppslutning i Iran), er det faktisk lite som tyder på at opposisjonelle har signifikant innflytelse på fremveksten av denne bevegelsen. Med andre ord, det forsøket som vi er vitne til på den internasjonale scene om å støtte MEK fremstår som lite troverdig. Tvert om, vil en eventuell støtte vil føre til en økt skepsis blant iranske diaspora både når det gjelder de vestlige, og norske påstandene om støtte til demokratiske prosesser i Iran. I følge kildene i den iranske diasporaen i Norge, vil en støtte til MEK være forlengelse av den demoniseringsprosessen som ikke bare fører til en feil analyse av de politiske forholdene i Iran, men også med negative implikasjoner i livet deres utenfor Iran.

Norske utenriksmyndigheter burde derfor demonstrere større refleksjon når det gjelder den inngående demoniseringsprosessen mot Iran siden den verken vil tjene den demokratiske prosessen i Iran eller føre til en bedre inkludering av norsk-iranere i det store norske "vi"-et. Folkeprotestene gav ett signifikant signal til iranere i og utenfor Iran ved å bevise at iranere er lei av styresmaktene og at de ønsker radikale endringer. For iranere i diaspora har bevegelsen ført til sterkere samhørighet, og dermed fremveksten av en sterkere kollektiv følelse. Denne kollektive følelsen er etter alle solemerker koblet til Den Grønne Bevegelsen i Iran. Et konkret forslag i dette kapittelet er å oppfordre den norske ambassaden i Teheran til å opprette dialog og utveksling med krefter innen Den Grønne Bevegelsen. Dette forslaget kan godt kombineres med virksomheten rettet mot Iran. Det foreslås også en utredning av forholdene rundt Den Grønne Bevegelsen med temaer som humanitær og menneskerettigheter, og en eventuell vurdering av mulighetene for å styrke kreftene innen denne bevegelsen både i Iran og i diaspora. Og som et siste forslag, vil jeg påpeke den verdien iransk diaspora eventuelt kan ha i bekjempelsen av radikal islam. Disse forslagene vil også ha stor betydning for iransk diaspora og deres selvfølelse, deres selv-identifikasjon, og selv-plassering i det norske "vi"-et som vi alle forsøker å konstruere i det norske samfunnet.

Referanser

- Aalandslid, Vebjørn (2008) Innvandrere og kommunestyrevalget i 2007. *SSB, Rapporter 2008/47*.
- Abrahamian, Arvand. (1989) *Radical Islam: The Iranian Mojahedin*. I.B. Tauris Publishers, London.
- Aksoy, Asu & Robins, Kevin (2006) "Banal Transnationalism: The Difference that Television Makes." In Hipfl, Brigitte & Hug, Theo (ed.) *Media Communities*. Waxmann Verlag GmbH.
- Al-Ali, Nadjie; Black, Richard; Koser, Khalid (2001) The Limits of "transnasjonalism": Bosnian and Eritrean Refugees in Europa as Emerging Transnational Communities. *Ethnic and Racial Studies* 24 (4): 578-600.
- Alghasi, Sharam. (1999) *Slik er de, slik er vi og slik er verden*. En kulturstudie av innvandring i NRK og TV2. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- (2007) *Det norske bilde av Iran*. Kronikk i Aftenposten. <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1754250.ece>
- (2009a) *Iranians in Norway- Media Consumption and Identity Making*. Department of Sociology and Human Geography. Faculty of Social Science. University of Oslo.
- (2009b) Representing of the Other in Norwegian debate programmes 1989-1997. In Alghasi, Sharam; Ghorashi, Halleh ; Eriksen, Thomas Hylland (ed.), *Paradoxes of cultural recognition: Perspectives from Northern Europe*. Ashgate. ISBN 9-780754-674696. Kapittel. s 265 – 282.
- (2011) Understanding Audience in a Multicultural society. In Elisabeth, Eide, Elisabeth & Nikunen, Kaarina (ed.). *Media in Motion: Cultural Complexity and Migration in the Nordic Region*. Kap. 15: 255-273. London: Ashgate.
- Alghasi, Sharam; Ghorashi, Halleh; Eriksen, Thomas Hylland (2009) *Paradoxes of Cultural Recognition. Perspectives from Northern Europe*. London: Ashgate Publishing Limited.
- Anthias, Floya (1998) "Evaluating Diaspora: Beyond Ethnicity?" I: *Sociology* Vol. 32 (3): 557-580.
- Assad Talal (1993) *Genealogies of Religion*. Baltimore, Md. John Hopkins University Press.
- Appadurai, Arjun & Breckenridge, Carol (1989) "On the moving targets." In *Public Culture*, vol. 2 pp.i-iv.
- Bjørklund, Tor ; Kval, Karl Erik (2001) *Innvandrere og lokalvalget 1999*. Rapport 2:2001, Institutt for samfunnsforskning, Oslo. 2001.
- Blom, Svein; Henriksen, Kristin (2008) Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006 *SSB. Rapporter 2008/5*.

- Brah, Avtar (1996) *Cartographies of Diaspora: Contesting Identities*. London: Routledge.
- Brochmann, Grete (2006) *Hva er innvandring*. Universitetsforlaget.
- Cohen, Robin (1997) *Global Diaspora: An Introduction*. London: UCL Press.
- Dabashi, Hamid. (2007) *Iran; A people interrupted*. New York City: The New Press.
- Eide, Elisabeth; Kunelius, Risto (2007) "The Mohammed Cartoons, Journalism, Free Speech and Globalization." *Reading the Mohammed Cartoons Controversy. An International Analysis of Press Discourses on Free Speech and Political Spin*. Eide, E. Risto, K., Hahn, Oliver & Schroeder Roland Freiburg: Projekt Verlag: 9-24.
- Eriksen, Thomas Hylland (2005) "How can the global be local? Islam, the West and the globalization". I: Oscar Hemer & Thomas Tufte eds.: *Media & Glocal Change. Rethinking Communication for Development*. Buenos Aires: CLACSO/Nordicom).
- (2009) "From obsessive egalitarianism to Plural List universalism?". I Alghasi, Sharam,;Ghorashi, Halleh; Eriksen,Thomas Hylland (2009) *Paradoxes of Cultural Recognition. Perspectives from Northern Europe*. London: Ashgate.
- Fuglerud, Øivind; Eriksen, Thomas Hylland (2007) *Grenser for kultur?: perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax.
- Fuglerud, Øivind. (2001) "Time and space in the Sri Lankan Tamil diaspora". *Nations and Nationalism*, 7 (2), 195-213.
- Ghanea Nazila (2002) "Human Rights, the UN & the Bahá'is in Iran", *Kluwer Law International*, The Hague/London/New York, 2002.
- Gillespie, Mari (1995) *Television, ethnicity and cultural change*. London: Routledge.
- (2000): "Transnational Communications and Diaspora communities". In Cottle, S. (ed.) *Ethnic Minorities and the Media*. London: Open University.
- Glick Schiller, Nina; Wimmer, Andreas (2003) "Methodological Nationalism, social sciences and studies of Migration: An Essay in Historical epistemology." *International Migration Review* 37 (3): 576-610.
- Glick Schiller, Nina; Basche, Linda; Blanc-Szanton, Cristina (1992) "Towards a definition of transnationalism". Introductory Remarks and Research Questions. In Glick-Schiller (ed.), *Towards a Trans National perspectives on migration: Race, Class, ethnicity and nationalism reconsidered*. *Annals of the New York Academy of Sciences* 645 (1:IX-XV), New York: New York Academy of Sciences.
- Ghorashi, Halleh (2003) *Ways to survive, battles to win: Iranian women exiles in the Netherlands and United States*. New York: Nova Science Publishers.

- Gullestad, Marianne (2002) *Det norske sett med nye øyne. Kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Universitetsforlaget, 2002.
- Hakimzadeh, Shirin (2006) *Iran: A Vast Diaspora Abroad and Millions of Refugees at Home*. Migration Information Source: September 2006.
- Hall, Stuart (1992) "The Question of Cultural Identity". I Hall, S.; Held, D. & McGrew T. (eds.), *Modernity And the Futures*, pp 273-325. Cambridge: Polity Press & The Open University.
- Henriksen, Kristin (2007) "Fakta om 18 innvandregrupper i Norge". Rapporten 2007/29: SSB 2007.
- (2010) Valgdeltakelsen blant innvandrere ved Stortingsvalget 2009. SSB, rapporter 19/2010.
- Huntington, Samuel P. (1996) *The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order*. New York: Touchstone.
- Kjeldstadli, Knut (red.) (2003) *Norsk Innvandringshistorie*. Oslo: Pax.
- Mostashari, Ali; Khodamhosseini, Ali (2004) "An Overview of Socio-economic Characteristics of the Iranian American Community based on the 2000 U.S. Census". *Iranian Studies Group at MIT*.
- Neumann, Iver. B.; Leira, Halvard (2005) *Aktiv og avventende: Utenrikstjenestens liv 1905-2005*. Oslo: Pax forlag. 567s.. Den 100-årige historien til den norske utenrikstjenesten.
- Pettersen, Silje Vatne (2009) "Innvandrere i norske kommuner: Demografi, levekår og deltakelse i arbeidsstyrken." SSB, Rapporten 2009/36
- Said, Edward (1979) *Orientalism*, New York: Vintage Books.
- Safran, William (1991) "Diaspora's in Modern Societies: Myths of Homeland and Return". *Diaspora* 1 (1): 83-99.
- Shaina, Yossi & Barth, Aharon (2003) "Diaspora and International Relations theory." *International Organization* 57:2003: pp 449-479.
- Shain. Yossi; Bristman, Barry (2002) "Diaspora, Kinship and loyalty: the renewal of Jewish security". *International Affairs*, vol 78: pp 69-96. January 2002.
- SoS-rapport (1999:9) "Social och ekonomisk förankring bland invandrare från Chile, Iran, Polen och Turkiet." Stockholm : *Socialstyr.*, 1999. - 243 s.
- Sreberny, Annabelle (2000) "Media and diasporic consciousness: An Exploration among Iranians in London." In Cottle, Simon (ed.) *Ethnic Minorities and the Media*. London: Open University.
- (2005) "Not only, but also, Mixed Ness and Media". In *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31:3. pp: 443-459.
- Sriskandarajah, Dhananjayan (2002) "The migration-development nexus: Sri Lanka case study". *International Migration*, 40 (5) 283-307.
- Thompson, John. B. (1995) *Media and Modernity. A Social Theory of Media*. Stanford University Press.

- Tsagarousianou, Roza (2004) "Rethinking the concept of diaspora: mobility, connectivity and communication in a globalised world". In *Communication and Culture*, Vol. 1(1). London: Westminster Papers. University of Westminster.
- Vertovec, Steven. (1999) "Three Meaning of 'diaspora', exemplified by South Asian religions". *Diaspora*, Vol, 6, Nr. 3, 1999:277-300).
- (2001) "Trans-nationalism and identity." *The Journal of Ethics and Migration Studies*, 27 (4), pp 573-582.
- Hatcher, William S. & Martin, J. Douglas (2002) *The Baha'i Faith: The Emerging Global Religion Baha'i* Illinois: Wilmette Publishing.
- Woodward, Susan L. (2000) "Diaspora, or the dangers of Disunification? Replacing the 'Serbian Model' into Perspective". In *The New European diasporas: national minorities and conflict in Eastern Europe*, edited by Mandelbaum, M. (159-213) New York: Council of Foreign Relations Press.
- UNHCR (2011) *Information on the People's Mujahedin of Iran (PMOI) including on the three main military operations of National Liberation Army of Iran (NLA), the PMOI military wing, in 1987-1988 during the Iraq-Iran war. The military operations are called: "the Sun", "40 Lanterns/Stars" and "Eternal Light". Information about the military confrontation in 1991 between the Iranian forces and NLA at the Iraq-Iran borders in Khaniqin and Jalawla (Ex-PMOI members call it Marwarid (Pearl) operation).*, 21 September 2009, HCR00008E, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4ac9c2c52.html> [accessed 1 March 2011]
- UNHCR (2011) *Iran: Freedom Movement of Iran (Nehzat-e Azadi-e Iran), including its mandate, organization, activities and status in Iran and abroad*, 12 March 2003, IRN41202.E, available at: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3f7d4db00.html> [accessed 1 March 2011]
- US Department of State (2008) *Country Reports on Terrorism 2008*. Chapter 6: Terrorist Organisations Van Gorder, A. Chistian (2003) *Christianity in Persia and the Status of Non-Muslims in Iran*. Plymouth, UK: Lexington Books.

Polsk diaspora og norsk utenrikspolitikk

Jakub M. Godzimirski

Innledning

Første del av kapittelet gir en kort oversikt over polsk innvandring fra 1830-tallet og fram til i dag med vekt på at innvandringen har gått i bølger. Det kom små bølger av politisk aktive omkring annen verdenskrig og i Solidaritetsperioden (1980-tallet). Polens EU-medlemskap ble fulgt av en stor bølge av arbeidssøkende. Denne gruppen gjorde at polakkene ble den største innvandrergruppen i Norge. Flertallet er unge menn.

Kapittelets annen del presenterer det såkalte Polonia, altså mennesker av polsk avstamning som bor utenlands og som har tilknytning til staten Polen. Polonia er navnet på den polske diaspora. Denne gruppen har tradisjonelt vært svært politisk aktiv. Spesielt spilte den en viktig rolle på 1800-tallet, da den var sentral for gjenopprettelsen av en polsk stat.

Vi ser på organisert politisk virksomhet blant polakker i Norge. Det er relativt lav politisk organisering blant polakker i Norge. Den polske diasporas hovedbetydning for norsk utenrikspolitikk ligger i rollen den spiller i det bilaterale forholdet mellom statene Norge og Polen.

Konklusjonen belyser mulige fremtidige tendenser. Ikke minst i kraft av sine historiske tradisjoner er det imidlertid en mulighet at Polonia kan organiseres og bli en lobby for saker som oppleves som spesielt presserende for denne gruppen. Den mest sannsynlige saken som kan utløse dette er forhold omkring migrasjonspolitikk. Andre saker er norsk EU- og Russlandspolitikk, russiske utspill overfor Polen, Norge og/eller EU. Her vil Polonia kunne forventes å presse, eller å bli presset på, for at Norge skal innta en fast holdning overfor russisk press.

Det er en rekke mer eller mindre opplagte faktorer som gjør polsk innvandring til Norge til et interessant case for et generelt studium av diasporagrupper betydning for norsk utenrikspolitikk. Polakkene er den innvandrergruppen som har vokst raskest og er nå størst i norsk sammenheng. I sin oppsummering av de nyeste migrasjonstrender i Norge skriver SSB at siden 2006 har antall innvandrere bosatt i Norge økt med 141 000 og av disse kommer en av fire fra Polen. Den raske

framveksten av den polske diaspora i Norge er derfor i seg selv en god grunn til å studere dette fenomenet. Men det er også andre momenter som gjør en slik studie både interessant og nødvendig. Et viktig moment i denne sammenheng, er at gruppen er mer sammensatt enn mange andre etniske grupper i Norge.

I tillegg er ikke framveksten av den polske diasporaen i Norge bare resultat av individuelle valg som ble tatt av flere titusen polske statsborgere som har flyttet mer eller mindre permanent til Norge. Polske statsborgere kunne ta sine avgjørelser først og fremst fordi politiske prosesser, som både Polen og Norge kun hadde begrenset kontroll over, ”åpnet” Norge for dem. Historien om polsk innvandring til Norge er i like stor grad en historie om Norges forhold til det europeiske integrasjonsprosjektet. Et prosjekt som Norge to ganger har valgt å takke nei til, men som påvirker Norge i så stor grad at det er i ferd med å forandre ikke bare Norges forhold til omverden, men også Norge selv. Det faktum at 74 000 innvandrere fra nye EU-land kunne komme til Norge etter EUs utvidelse i 2004 er et godt eksempel på det. Og det faktum at polakker er i flertall i denne gruppen gjør dem til et yndet studieobjekt for alle som vil se ikke bare på framveksten av nye diasporaer i Norge men også på hvordan Norge forandres som følge av den store europeiske integrasjonsbølgen.

Polakker i Norge: en kort innføring

Migrasjon fra Polen til Norge er ikke et nytt sosialt fenomen. En av de første etniske polakker som slo seg ned i Norge var Adam Dzwonkowski, en politisk flyktning som kom allerede i 1830-åra, og mange fulgte etter ham. Det som vanskeliggjør en historisk kartlegging av dette fenomenet er at Polen ikke eksisterte som en selvstendig stat før 1918, noe som innebærer at etniske polakker som måtte flytte til Norge før dette ble klassifisert enten som tyske, østerrikske eller russiske undersåtter. Ved folketellingen i 1900 kom det fram at det bodde 2787 personer som var født i Tyskland, 130 som var født i Østerrike/Ungarn og 483 født i Russland i Norge (Kjeldstadli, Brochmann og Tjelmeland 2003a:181). Man må anta at i hvert fall noen av disse var etniske polakker som flyttet til Norge.

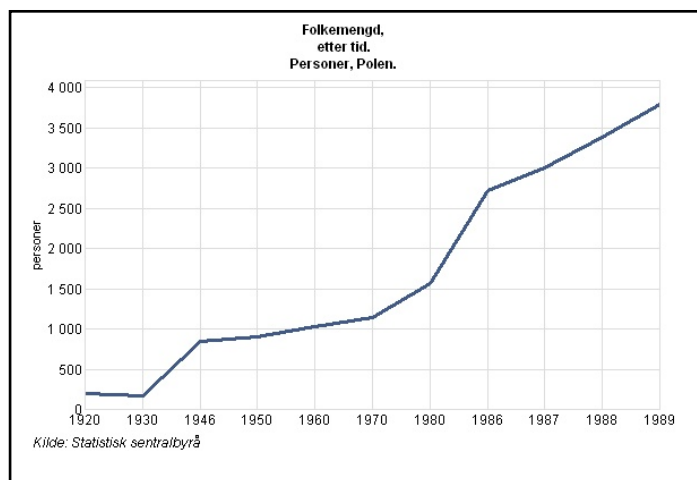
I 1930 var det registrert 133 polske statsborgere i Norge, mens det i følge Folke- og bolig tellingen i 1946 var så mange som 1280 av dem. De var på dette tidspunktet den femte største innvandrerguppen i Norge. Flesteparten av disse polakkene kom til Norge som tvangsarbeidere sendt hit av den tyske okkupasjonsmakten. Det var anslagsvis mellom 1 200 og 7 000 av dem i Norge ved krigens slutt (Kjeldstadli, Brochmann og Tjelmeland 2003b:24–27). 3 000 av dem forlot landet allerede før 8.mai 1945. Noen valgte å bli i Norge fordi de ikke

ville reise tilbake til Polen hvor det kommunistiske systemet ble tvangsinnført, andre reiste til andre europeiske land, og noen valgte etter hvert å dra tilbake til hjemlandet. Polakkenes situasjon i Norge i denne perioden ble i stor grad påvirket av storpolitikk. De som ble igjen i Norge hadde til å begynne med en del problemer med å tilpasse seg nye rammevilkår, men fra 1947 forbedret situasjonen seg for de mellom fem og seks hundre polakker i Norge, og de ble mer og mer integrert i det norske samfunnet.

Den neste bølgen med polakker kom til Norge etter en viss liberalisering av det politiske systemet i Polen i 1956 og før innføringen av innvandringsstoppen i Norge i 1975. Men den svake tilstrømmingen til Norge fortsatte også etter innføringen av innvandringsstoppen. Mens det i perioden mellom 1971 og 1975 var i gjennomsnittet 112 polakker per år som flyttet til Norge (men 68 per år reiste tilbake til Polen), økte antallet av polakker som kom årlig til Norge til 133 i neste femårsperiode (mellom 1976 og 1980). De kom enten som spesialister som det norske arbeidsmarkedet trengte, som politiske flyktninger som bestemte seg for å rømme det kommunistiske Polen og ble hilst velkommen i Vesten som et levende bevis på Vestens overlegenhet overfor Østblokken, eller rett og slett for å prøve lykken i Norge. Det var for eksempel ved å gifte seg med norske menn, noe forholdsvis mange polske kvinner gjorde i denne perioden.

Forverringen av den politiske situasjonen i Polen utløste en ny utvandringssbølge tidlig på 1980-tallet. Noen av disse fant også veien til Norge. Antallet polakker som kom til Norge mellom 1981 og 1990 vokste kraftig sammenliknet med den forrige dekadene. Mens mellom 1971 og 1980 vokste den polske diaspora i Norge med 640 personer, i de neste ti årene vokste den med 3095 personer. Alt i alt kom det i denne perioden 3735 mer polakker til Norge.

Figur 1. Antall personer i Norge født i Polen 1920-1989

1. januar 1989 – det siste året kommunistene hadde makten i Polen – bodde 3790 personer som var født i Polen i Norge. Den store politiske omveltningen som fant sted i Polen i 1989 førte blant annet til liberalisering av regler for reiser til utlandet, noe mange polakker nøt godt av, blant annet for å reise til den så kalte Vesten og skaffe seg arbeidet der. Polen ble et mye mer åpent samfunn og dette hadde også konsekvenser for hvordan polakkene har valgt å takle den krevende politiske, økonomiske og samfunnsmessige overgangen.

På det høypolitiske plan bestemte man seg for å søke et tettere samarbeid – og muligens medlemskap – i de vestlige institusjoner, først og fremst NATO og EU. På det individuelle plan utløste denne overgangen mye energi og oppfinnsomhet, og mange polakker satset på en rekke tilpasnings- og overlevelsestrategier. Noen av disse innebar også økt kontakt med, og av og til mer eller mindre permanent flytting til utlandet (Godzimirski 2005).

1. januar 2003 var det 10 759 personer med bakgrunn fra Polen og hele 62 prosent av dem var norske statsborgere (Østby 2004). Ett år senere, 1. januar 2004 bodde det 11 206 personer med innvandrerbakgrunn fra Polen i Norge – av hvilke 2 741 var polske statsborgere.¹ 1. januar 2005 var det 8 933 personer med bakgrunn fra Polen som ble fanget av norsk statistikk og 53,8 prosent av dem hadde norsk statsborgerskap. 1 januar 2006 steg dette tallet til 11 864 personer og 41,3 prosent av dem hadde norsk statsborgerskap. 1 januar 2007 ble det allerede registrert 18 834 polakker og i løpet det året skulle de bli den aller største innvandrergroupe i Norge.

1. januar 2008 bodde det offisielt 32 069 polakker i Norge, men tallet på polakker på det norske arbeidsmarkedet var sannsynligvis mye høyere. Den polske ambassaden anslo for eksempel at opp til 160 000 polske statsborgere arbeidet i Norge (MSZ RP 2009:186). I følge SSB var det 30 636 polakker som innvandret fra Polen mens 1 433 var født av polske foreldre i Norge. 68 prosent var menn og 32 prosent kvinner. Ved inngangen til 2008 hadde nesten åtte av ti polske innvandrere kun bodd i Norge i to år eller kortere. Polske innvandrere skilte seg på det tidspunktet ut ved at de aller fleste var arbeidsinnvandrere og menn. En viktig grunn til det var at det hadde vært stort behov for arbeidskraft i bygg- og industrinæringen, noe som gjorde at det først og fremst var relativt unge menn som kom. Forfatterne av rapporten mente også at behovet for arbeidskraft i den norske helsesektoren kunne få flere kvinner, ikke minst fra Polen, til å komme (Pettersen 2009).

Innvandrere fra Polen var den gruppen som var mest aktiv på arbeidsmarkedet med hele 82 prosent i aldersgruppen 25-54 år i arbeid.

¹ <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/arkiv/tab-2004-05-26-03.html>

Sammenliknet med andre innvandrergupper jobbet relativt mange innenfor sekundærnæringene, ofte i meget konjunkturutsatte bransjer som bygg og anlegg. I fjerde kvartal 2007 var 81 prosent av alle polakker i alderen 25-54 i arbeid og kun 1 prosent av dem var arbeidsledig. Dette var tall som viste at polakker var like yrkesaktive som resten av befolkningen og mer aktive enn mange av de store innvandrergupper i Norge.

Polakkene bodde på det tidspunktet – og bor fortsatt – spredt over det hele Norges land. I 2008 fantes det minst en polakk i 381 av 430 norske kommuner, men i 67 av disse fantes det ikke mer enn tre polakker. I 2008 utgjorde polakker 0,7 prosent av befolkningen i Norge. Blant kommuner med et stort innslag av polakker på dette tidspunktet var de viktigste Haugesund (2 prosent av befolkningen), Fredrikstad, Asker, Bærum, Lier og Oslo (mellom 1.2 og 1.5 prosent). I flere kommuner – Bergen, Asker og Bærum – var polakker den største innvandrerguppen. Tallmessig bodde de fleste polakker i store byer og bynære kommuner – i Oslo bodde det 6 580 polakker, og både Bergen, Bærum og Stavanger hadde mer en 1 000 innbyggere med bakgrunn fra Polen. Som en kuriositet kan nevnes at i Verran kommune i Nord-Trøndelag representerte de hele 14 prosent av befolkningen. Dette skyldtes prekær mangel på arbeidskraft i lokale bedrifter. Problemet ble forsøkt løst ved rekruttering av utenlandsk arbeidskraft og resultatet var at før sommerferien 2008 var det omtrent 700 polske arbeidere tilknyttet Fosdalen Industrier AS.² De var formelt bosatt i kommunen, men egentlig jobbet de på oppdrag for bedriften i forskjellige deler av Norge.

Per 1. januar 2009 bodde det 44 482 personer med bakgrunn fra Polen (enten født i Polen eller født i Norge med foreldre født i Polen). 39 168 av dem – eller 88 prosent – var polske statsborgere. Året etter, 1. januar 2010 steg tallet til 52 125 innvandrere med bakgrunn fra Polen – av disse var 49 309 født i Polen, mens resten 2 816 var født i Norge med innvandrereforeldre (Ellingsen, Henriksen, Østby 2010). 46 707 – eller 89,6 prosent – hadde polsk statsborgerskap.³ I løpet av 2009 utvandret mer enn 3 600 polakker fra Norge, mens 10 511 valgte å komme hit. Den polske diaspora i Norge fikk med andre ord 7 651 nye medlemmer.

I følge de siste tilgjengelige offisielle tall bodde det ved inngangen av 2011, 55 172 polske statsborgere i Norge.⁴ Et stort flertall av dem var forholdsvis unge – 55 prosent var mellom 20 og 39 år gamle, mens 17 prosent var mellom 40 og 49 år. Ungdom og barn, yngre enn 19 år,

² <http://www.verran.kommune.no/bakgrunn.124021.no.html>

³ <http://www.ssb.no/folkemengde/tab-2011-03-11-33.html>

⁴ <http://www.ssb.no/folkemengde/tab-2011-03-11-32.html>

utgjorde 19 prosent av denne gruppen. Det var en stor overvekt av menn – alt i alt utgjorde de nesten 67 prosent av denne gruppen, mens i aldersgruppene – mellom 40 og 49, og mellom 50 og 59, utgjorde de henholdsvis 80,5 prosent og 83,3 prosent. Polske statsborgere utgjorde nesten 15 prosent av alle utenlandske statsborgere som bodde i Norge på dette tidspunktet og var den største gruppen blant utlendinger.

Hvem er da disse polakkene som bor i Norge i dag? Denne gruppen er kanskje mer sammensatt enn mange andre innvandregrupper i Norge fordi den består av ikke mindre enn fire eller til og med fem undergrupper:

- polakker som ble sendt til Norge for å jobbe som tvangsarbeidere under annen verdenskrig og som bestemte seg for å bli i Norge etter at deres hjemland ble underlagt et kommunistisk regime – av helt naturlige årsaker er denne gruppen den som er best integrert i det norske samfunnet men i ferd med å bli færre;
- polakker, stort sett polske spesialister (leger, arkitekter, ingeniører etc.) som så en mulighet for å bosette seg i Norge etter å ha utvandret fra det kommunistiske Polen før innvandringsstoppen ble innført i Norge i 1975, men også etter det, ved å bruke de mulighetene for spesialistinnvandring som fantes i det norske regelverket;
- polske kvinner som giftet seg med norske menn og som på denne måten hadde en direkte familietilknytning til det norske flertallet;
- polske politiske flyktninger som valgte å flytte til Norge både før, under og etter Solidaritetsperioden i Polen og særlig etter innføringen av unntakstilstanden i Polen i 1981 og fram til det kommunistiske systemets fall i 1989;
- polske arbeidsinnvandrere som begynte å komme til Norge både gjennom den spesielle ordningen for innvandring av spesialister (5 000 kvoten innført i 2002), som sesongarbeidere og så *en masse* etter åpningen av det norske arbeidsmarkedet som følge av Polens inntreden i EU / EØS fra 1. mai 2004.

Hva var det som har fått polakker til å komme?

For å forstå hvordan den polske diaspora i Norge ble til, hvilke politiske interesser denne diaspora kan ha og hva dette kan ha å si for norsk utenrikspolitikk, er det viktig å se på hva som har fått så mange polakker til å flytte på seg. Det er flere mulige tilnærminger til en slik formulert problemstilling. For det første kan man se på hvorvidt det som har skjedd med polakker i Norge passer med forskjellige teoretiske forklaringsmodeller som brukes i studier av migrasjonsstrømmer. Man kan også prøve å intervju alle polakker i Norge og spørre dem

om hva var det som fikk dem til å flytte til Norge og så bruke disse dataene for å se hvorvidt det passer med teoribaserte forklaringer. En annen mulighet er å intervjuet et representativt utvalg av polakker i Norge, stille det samme spørsmålet og regne med at deres svar er representative for hele gruppen. Neste mulighet er å få noen av dem til å fortelle sin historie og se på dem som individer og ikke kun som medlemmer av en større etnisk gruppe. Man kan da risikere å gå glipp av noen forklaringer, men får et mer utfyllende bilde av enkeltkjebner. Det siste alternativet er å stole på norsk offisiell statistikk og se på hvordan denne problematikken er fremstilt i norske offisielle beretninger.

Den første tilnærmingen er teknisk mulig å gjennomføre men ikke nødvendig i denne sammenhengen. Den andre er umulig å få gjennomført og heller ikke tvingende nødvendig. Den tredje veien ble prøvd to ganger av FAFO, som har gjennomført sine to *Polonia i Oslo*-undersøkelser basert på dybdeintervjuer med mer enn 500 polske arbeidsinnvandrere i Oslo-regionen (Friberg og Tyldum 2007, Eldring og Friberg 2010). Den fjerde resulterte nylig i en bok med fokus på nye polakker i Norge basert på intervjuer med personer som tilhører denne gruppen og spesialister som har forsket på dette fenomenet (Czapka, Kawecka, Meisingset 2011). Både FAFOs rapporter og dybdeintervjuer med polakker fra sistnevnte bok gir nyttige innsikter i hva som har vært motivasjon for å komme til Norge. Også SSBs statistikk gir en god forståelse av hva som har motivert polakker til å komme hit. Det er denne siste statistiske oversikten som skal brukes i denne sammenheng for belyse hva denne utviklingen kan ha å si for norsk politikk, inkludert norsk utenrikspolitikk.

Et stort flertall av polakker som bodde i Norge per 1. januar 2010 hadde flyttet hit til lands mellom 2005 og 2009 og mesteparten av dem kom for å arbeide. Denne gruppen utgjorde faktisk hele 84,7 prosent av alle polakker som bodde på dette tidspunktet i Norge.⁵

Tabell 1. Polakker i Norge 2009– botid og tilflyttingsår

Land	Innvandrere	Botid i Norge (flyttet i perioden)					
		25 før 1984-	20-24 (1985- 89)	15-19 (1990- 94)	10-14 (1995- 99)	5-9 (2000- 04)	0-4 2005- 09
Polen	49 309	1 603	1 361	1 141	847	2 558	41 799

I følge SSB var det 54 315 personer fra Polen som mellom 1990 og 2009 innvandret til Norge. 38 021 (70 prosent) av disse kom til Norge på grunn av arbeid, 13 329 (24.5 prosent) på grunn av familiegjenfor-

⁵ <http://www.ssb.no/emner/02/01/10/innvbef/tab-2010-04-29-13.html>

ening, 214 (0.4 prosent) som flyktninger, 1 330 (2.4 prosent) for å ta utdanning, mens 1 379 oppga ingen grunn (Ellingsen, Kristiansen, Østby 2010:42).

Det er mange forklaringer på hvorfor folk velger å flytte på seg. I 2008 presenterte Arbeids- og inkluderingsdepartementet en statistisk oversikt over hvilke grunner til innvandring til Norge folk fra ikke-nordiske land valgte å oppgi i perioden mellom 1989 og 2007. I følge denne oversikten flyttet folk på seg først og fremst på grunn av familierelaterte forhold (47 prosent), for å flykte fra forfølgelse (33 prosent), for å arbeide (14 prosent) og for å skaffe seg utdanning (6 prosent) (AID 2008). For å forstå det som er spesifikt for polakkene er det viktig å se hvorvidt de grunnene polakkene oppgir når de flytter til Norge er i samsvar med de mer generelle trendene.

Hvis man sammenlikner de generelle trendene med de tallene som gjelder for polakker i perioden 1990-2009 ser man med en gang at det er til dels store forskjeller. 70 prosent av polakkene har kommet for å arbeide og det er fem ganger flere enn øvrige innvandrere; 24,5 prosent kom på grunn av familierelaterte forhold – og det er betydelig færre, omlag halvparten, av de øvrige innvandrerne; relativt få polakker har kommet for å ta utdanning (2.4 prosent polakker og 6 prosent for innvandrerbefolkning); og den største forskjellen mellom polakker og innvandrere generelt er i gruppen som har kommet for å søke beskyttelse – dette gjelder for hver tredje innvandrer generelt og bare for 0,4 prosent innvandrere fra Polen.

I tråd med den foreliggende statistikken kan man derfor si at det er to hovedgrunner – arbeide og familiegjenforening – som får polakker til å flytte til Norge, mens behovet for å ta utdanning og søke beskyttelse er mindre viktig. Men denne situasjonen har forandret seg over de siste tjue årene, særlig når det gjelder den gruppen som søkte beskyttelse.

Per 1. januar 2000 var det for eksempel 970 polakker som hadde status som flyktninger i Norge. De utgjorde da 15,4 prosent av hele den polske diaspora på 6 282. Et overveldende flertall – 892 av 970 polske flyktninger bodde på det tidspunktet mellom 10 og 19 år i Norge – det vil si at de hadde innvandret til Norge mellom 1981 og 1990. Bare syv personer hadde en botid som var lengre enn 20 år, mens kun 69 personer flyttet til Norge mellom 1991 og 2000 (Lie 2002:45). 826 (eller 85 prosent) av dem hadde på det tidspunktet norsk statsborgerskap, mens 144 fortsatt var polske statsborgere, sannsynligvis fordi de ennå ikke var berettiget til å søke om norsk statsborgerskap. Oversikten over polakker i Norge med flyktning-bakgrunn per 1. januar 2002 gir en bedre forståelse av hvordan denne gruppen kom til Norge (Østby 2004:95). På dette tidspunktet var det 954 flyktninger med bakgrunn fra Polen –

261 av dem ble overført til Norge fra UNHCR leire, mens 512 fikk innvilget asyl i Norge. Til tross for de politiske omveltningene fortsatte asylsøkere fra Polen å komme til Norge også på 1990- og 2000-tallet. Mellom 1988 og 2009 ble ikke mindre enn 899 asylsøknader levert av polske statsborgere i Norge. Mesteparten av dem som søkte beskyttelse i Norge var polske statsborgere av romopprinnelse og kun et fåtall av dem fikk medhold for sine krav i Norge – og ingen etter 2004.

Fram til den formelle åpningen av det norske arbeidsmarkedet for arbeidskraft fra nye EØS-land var det begrensede muligheter for polske statsborgere som ville slå seg ned i Norge, og som verken hadde behov for beskyttelse eller spesielle kvalifikasjoner som var ettertraktet på det norske markedet. Da måtte man velge en annen type strategi for å komme til Norge. Den strategien som ble valgt av mange polske kvinner var å gifte seg med norske menn. I perioden mellom 1990 og 2001 var polske kvinner blant de mest populære utenlandske ektefeller i Norge – 619 av dem giftet seg i Norge og hele 66 prosent valgte seg en norsk ektemann. Det som var spesielt her var at veldig få polske menn klarte å finne seg en norsk kone; de var etter alt å dømme mye mindre attraktive på det norske ekteskapsmarkedet enn deres landskvinner. Per 1. januar 2002 var situasjonen slik at 1483 polske kvinner ble gift med norske menn uten innvandringsbakgrunn (det var bare syv land som stod høyere på denne listen), mens bare 273 polske menn var gift med norske kvinner uten innvandringsbakgrunn og de måtte nøye seg dermed med 16. plass på denne kjærlighetsstatistikken (Lie 2004).

Det var imidlertid de polske arbeidsmigranter som virkelig har satt sitt preg på Norge. Allerede før Polen kom med i EØS den 1. mai 2004 var det mange polakker som kom til Norge som sesongarbeidere, særlig innenfor jordbruket. Det var kanskje under disse omstendighetene at en av de første norske stereotyper om polakker oppstod – nemlig den om polakken den perfekte jordbærplukkeren. De hadde som oftest arbeidstillatelse for tre måneder, men noen oppholdt seg lengre. Mange av dem spilte en viktig rolle og hjalp til med å holde liv i det norske landbruket (Jørgensen 2005).

I tillegg var polakker de mest aktive blant de som søkte om arbeidstillatelse gjennom den nye spesialistordningen som ble innført 1. januar 2002 og som åpnet for innvandring av personer med spesielle kvalifikasjoner. Både i 2002, 2003 og 2004 toppet polakker denne statistikken med flere tusen søknader om arbeidsinnvandring. I følge tall presentert i UDIs årsrapporter ble det utstedt følgende antall arbeidstillatelser til polske statsborgere i denne overgangsperioden.

Tabell 2. Arbeidstillatelser til polske statsborgere (UDI data 1997-2004)

År	Arbeidstillatelser med bosettingsrett	Fornybare arbeidstillatelser uten rett til bosetting	Ikke fornybare arbeidstillatelser
1997	10	254	5273
1998	16	247	6041
1999	19	431	6366
2000	26	316	7193
2001	183	464 (+34 studenter)	8006
2002	516	107(+304 (praktikanter))	9724 (+ 3 gjestearbeidere)
2003	332	51	10639+764
2004	91	16035 derav 13156 EØS	1691

Man bør heller ikke glemme at mange polakker valgte å komme til Norge for å skaffe seg en jobb på det svarte arbeidsmarkedet, og på denne måten stiftet også noen av dem nærmere bekjentskap med det norske arbeidslivet.

Ved innføringen av EØS-regelverket fra 1. mai 2004 hadde flere tusen polakker personlig erfaring fra det norske arbeidsmarkedet, noe som gjorde at det å velge Norge som innvandringsland kanskje ikke føltes så unaturlig (for mer om den polske forståelse av EU regelverket se Szydłowska 2002). Det var allikevel få som hadde regnet med en så rask og omfattende tilstrømning av polske arbeidsinnvandrere til Norge.

Året før det norske arbeidsmarkedet ble mer eller mindre åpnet for arbeidsinnvandring fra EØS-landene var situasjonen for innvandrere fra Polen forholdsvis gunstig når det gjelder sysselsetting på det norske arbeidsmarkedet. De var plassert midt på treet når det gjaldt sysselsettingsnivå, da rundt 60 prosent av dem var yrkesaktive. Flere andre grupper av innvandrere hadde høyere sysselsettingsnivå (blant annet innvandrere fra Nederland, nordiske land, Filippinene, Kroatia, Storbritannia og Danmark), men det var også flere grupper med mye lavere aktivitetsnivå.

Det norske arbeidsmarkedets etterspørsel etter arbeidskraft var en av viktigste årsaker til at antallet polakker i Norge økte så kraftig – fra 11 206 i 2004 til 52 125 i 2010. I 2009 ble situasjon påvirket av tiltagende økonomiske krise og mange polakker fikk problemer med ansettelse, ikke minst fordi de fleste jobbet i den mest utsatte bransjen – bygg og anlegg (Napierala 2008). Men i følge offisielle tall var situasjon fortsatt god – andelen av polakker sysselsatt på det norske arbeidsmarkedet økte til nesten 70 prosent av personer mellom 15 og 74 år, og var blant de høyeste i Norge. Kun innvandrere fra Sverige, Li-

tauen, Nederland, Tyskland og Storbritannia hadde en høyere andel av gruppen sysselsatt.

Familiegjenforening er en annen viktig grunn til at polakker flytter til Norge. Det var allerede et viktig motiv før den offisielle åpningen av det norske arbeidsmarkedet for polsk arbeidskraft, men trenden ble betydelig forsterket av den store tilflyttingen av arbeidsinnvandrere fra Polen. I 2002 fikk 289 polakker tillatelse til å flytte til Norge på grunn av familiegjenforening – og den største gruppen blant dem var polske kvinner over 18 år (156) (Østby 2004:94). Åtte år senere var polakene den største gruppen blant de som søkte og fikk innvilget familiegjenforening i Norge. I perioden mellom 2004 og 2009 kom det 13 328 polakker til Norge som følge av familiegjenforening, men det ser ut at denne trenden snudde brått i 2010 da det kun ble innvilget 58 familieinnvandringstillatelser og polakkenes andel falt kraftig fra 15,31 prosent i 2009 til skarve 0,5 prosent i 2010. En mulig forklaring på det er at den usikkerheten som den økonomiske krisen hadde skapt har ført til at lysten til å flytte til Norge har blitt dempet.

Tabell 3. Innvilgede familieinnvandringstillatelser for polske statsborgere 2001-2010⁶

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Totalt	12142	14484	10469	12750	13035	13981	17913	20766	18111	9988
Polen	232	289	247	390	748	1702	3292	4423	2773	58
Andel polske (prosent)	1,91	2,00	2,36	3,06	5,74	12,17	18,38	21,30	15,31	0,5

Det store og fortsatt ubesvarte spørsmålet er hvor mange av de nyankomne polakkene som planlegger å søke om norsk statsborgerskap. Under den kalde krigen var det norske statsborgerskapet et ettertraktet gode, særlig blant de som søkte politisk beskyttelse i Norge. Blant polakker med flyktningstatus som bodde i Norge ved inngangen til 2000 hadde hele 85 prosent norsk statsborgerskap, mens andelen var lavere for resten av polakkene (ca.75 prosent) (Lie 2002). Norsk statsborgerskap ga på det tidspunktet mange praktiske fordeler – man trengte for eksempel ikke visum for å reise til andre land og kunne reise til Polen uten å måtte frykte for represalier og søke om polsk pass. Med Polens demokratisering og inntreden inn i EU har mange av disse fordelene forsvunnet og kostnaden ved å søke om norsk statsborgerskap er blitt høyere.

Det har vært en klar tendens til at mange av polakkene som hadde kommet til Norge valgte å søke om norsk statsborgerskap. Inntil nylig

⁶ <http://www.udi.no/Oversiktsider/Statistikk-og-analyse/Statistikk-/Familieinnvandring/Innvilgede-familieinnvandringstillatelser/Innvilgede-familieinnvandringstillatelser-2001-2009/>

var det imidlertid mulig å beholde det polske statsborgerskapet når man søkte om norsk statsborgerskap, men for fire år siden ble reglene innskjerpet og man må si fra seg det polske statsborgerskapet, noe som er både mer tid- og ressurskrevende. Det gjenstår derfor å se hvordan dette kommer til å påvirke denne prosessen. I et historisk perspektiv er situasjonen slik at flere tusen polakker har fått norsk statsborgerskap. I perioden mellom 1977 og 1999 fikk til sammen 3 071 tidligere polske statsborgere norsk statsborgerskap. Mellom 1999 og 2009 fikk ytterligere to tusen det innvilget, mens i de senere årene gikk tallet på polakker som har fått norsk statsborgerskap betydelig ned.

Tabell 4. Overgang fra polsk til norsk statsborgerskap

1977-2009	Årsgjennomsnitt					Per år								
	1977-80	1981-85	1986-90	1991-95	1996-2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
4979	44	75	168	273	229	159	165	167	171	126	112	31	74	77

Det faktum at et stort flertall polakker har flyttet til Norge i løpet av de siste fem år er også en viktig årsak til at kun et fåtall av dem har søkt om og fått det norske statsborgerskapet. Per 1. januar 2010 var bare ca 10 prosent av alle polakker som var bosatt i Norge norske statsborgere.⁷

Tabell 5. Andelen polakker i Norge med norsk statsborgerskap (i prosent)

2003 ⁸	2004 ⁹	2005	2006	2007 ¹⁰	2008 ¹¹	2009	2010
75,7	75,6	53,8	41,3	26,4	15,5	12	10,4 (9,7)

Den polske diaspora i Norge synes derfor å ha fortsatt sterke institusjonelle bånd til det gamle hjemlandet. Når nesten 90 prosent av polakkene i Norge har beholdt polsk statsborgerskap betyr det at den polske staten har også en viss innflytelse på hvordan deres situasjon kommer til å utvikle seg. For å forstå hva det kan ha å si for norsk politikk overfor denne gruppen er det viktig å belyse hva den polske offisielle holdningen til diasporaproblematikken er, og hvorvidt den polske diaspora i Norge er i stand til sette seg selv på den norske politiske dagsorden.

⁷ <http://www.ssb.no/innvbef/tab-2010-04-29-07.html>

⁸ <http://www.ssb.no/innvbef/arkiv/tab-2003-06-05-03.html>

⁹ <http://www.ssb.no/innvbef/arkiv/tab-2004-05-26-03.html>

¹⁰ <http://www.ssb.no/innvbef/arkiv/tab-2007-05-24-08.html>

¹¹ <http://www.ssb.no/innvbef/arkiv/tab-2008-04-29-08.html>

Polsk diaspora og norsk politikk

At det er et samspill mellom framveksten av etniske diasporaer og politikk er hevet over enhver tvil. De politiske omveltningene i verden har hatt store konsekvenser ikke bare for politiske prosesser; de tvang også forskjellige yrkesgrupper til å tegne om sine mentale kart. Et godt eksempel på det er måten det norske sentrale statistikkbyrå måtte revidere sin gruppering av forskjellige innvandrer-kategorier på. I 2008 gikk SSB bort fra å bruke begrepene vestlig og ikke-vestlig bakgrunn, fordi landene i den tidligere Warszawapakten som ble medlemmer i EU i 2004 ikke lenger var underlagt de samme innvandringsrestriksjoner som tidligere. Løsningen var at man nå bruker geografiske betegnelser – Europa, Nord-Amerika og Oseania, Asia med Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika – og ikke andre kategoriseringer i defineringen av innvandrere i Norge.

Et annet godt eksempel på endret tanke-sett er Jonas Gahr Støre som framhever at Sentral-Europa må betraktes som Norges nye nærområde og at Norge er ferdig med å oppdage, og må satse på å fordype og utvikle denne nye viktige relasjon (Gahr Støre 2011). Denne konstateringen skyldes til en viss grad utviklingen ikke bare på det høypolitiske plan, men også på bakken i Norge hvor titusener av polske arbeidere har hjulpet norske forbrukere til å takle den økonomiske krisen ved å holde byggekostnadene og renten nede.

Det er faktisk en interessant forbindelse mellom de polske arbeidere som har holdt norske byggekostnadene i sjakk og Støres konstatering av at Sentral-Europa bør få en mer sentral plass i norsk utenrikspolitikk. Den polske diaspora i Norge er bare en del av en større global polsk diaspora ofte omtalt som *Polonia*, dvs. alle personer av polsk avstamning – og ikke bare med polsk statsborgerskap – som av forskjellige grunner bor i utlandet. *Polonia* er en sammensatt gruppe (MSZ RP 2007). Dette skyldes både historiske, politiske og økonomiske forhold. I følge polske anslag består denne gruppen av i overkant av 15 millioner personer med røtter fra Polen spredt over hele verden. Polen var inntil annen verdenskrig et multi-etnisk samfunn og det var ikke bare etniske polakker som utvandret fra Polen i mellomkrigsperioden og etter annen verdenskrig. Dette er en faktor som gjør det mer komplisert å skaffe seg oversikten over denne gruppen. For eksempel var mange i den israelske politiske eliten enten utvandrere fra Polen eller deres etterkommere. Mange polske jøder var godt assimilerte og integrerte i det polske samfunn, og en del av dem har fortsatt kontakt med Polen selv om de befinner seg i utlandet. Andre valgte å forlate Polen på grunn av traumatiske erfaringer under og etter krigen; men det var også mange av dem som ble tvunget til å forlate Polen etter den antisemitiske kampanjen i 1968. Noen av disse betrak-

ter seg selv som en del av *Polonia* – det globale polske felleskap – mens andre har valgt å kutte alle bånd til landet som tvang dem i eksil.

Når det gjelder sammensetningen av den globale *Polonia* så er den nokså komplisert (Pacyga 2004). For det første finner man flere millioner etterkommere etter polske arbeidsmigranter til både Nord- og Sør-Amerika og til land i Vest-Europa. For det andre finnes det flere hundre tusen politiske migranter og deres etterkommere, folk som for eksempel tjenestegjorde i de polske væpnede styrker i Vest-Europa under annen verdenskrig og valgte å bli i Vesten. I tillegg er det også flere titusen politiske migranter fra Polen som klarte å flykte, eller som man sa under den kalde krigen, valgte frihet fra det polske kommunistiske regimet. Man bør heller ikke glemme flere hundre tusen polakker som bor i det tidligere Sovjetunionen og som valgte eller ble tvunget til å bli der etter at Polens grenser ble tvangsflyttet vestover etter annen verdenskrig. Disse utgjør i dag den polske etniske minoriteten i land som Litauen, Latvia, Hvitrussland, Ukraina, Russland og Kasakhstan (MSZ RP 2007, MSZ RP 2009, Iglicka 1997).

Polakker i utlendighet har tradisjonelt samarbeidet på tvers av grenser for å fremme Polens interesser. Den polske diaspora spilte en viktig rolle i Polens kamp for uavhengighet under landets deling på 1800-tallet. Det var takket være den polske diaspora i USA at president Wilson stilte krav om Polens gjenreisning i 1918. Den polske diaspora, med den polske regjering i eksil, spilte også en viktig rolle i kampen mot nazismen og prøvde å stoppe, uten å lykkes, kommunismens fremmarsj i Polen (Iwanska 1981). Under kommunismen og etter dens fall ga den polske diaspora i Vesten en uvurderlig støtte til opposisjonen i Polen, til Solidaritets-bevegelsen og ikke minst til Polens bestrebelser på å oppnå medlemskap i både NATO og EU (Garret 1978, Micgiel 2004). Sett fra et norsk utenrikspolitisk perspektiv var det siste det viktigste. Den viktigste politiske beslutningen som ble fattet blant annet på grunn av presset fra den polske globale diaspora – og mer generelt fra den østeuropeiske og også faktisk den Polenvennlige delen av den jødiske diaspora i USA – på amerikanske myndigheter tidlig på 1990-tallet, var beslutningen om NATO-utvidelse tatt formelt i Madrid i 1997 – en beslutning som åpnet for at Norge fikk nye allierte først i 1999 og så i 2004.

Også beslutningen om EU utvidelse var delvis et resultat av et tett samarbeid mellom polske myndigheter og deler av den polske diaspora i Vesten, særlig i Brussel, Paris, London og Washington. Den tidligere generalsekretær i World Confederation of Labour den polsk-ættede Jan Kulakowski ledet for eksempel polske forhandlinger om medlemskap i EU fra 1998 til 2001. Man bør heller ikke undervurdere den rollen som ble spilt i disse prosessene av de mest markante repre-

sentanter av den polske globale diaspora, med den polske paven Johannes Paul II i spissen, etterfulgt av den tidligere høytstående amerikanske embetsmann og effektiv lobbyist Zbigniew Brzezinski, den tidligere sjefen for den polske avdelingen av *Radio Free Europe* Jan Nowak Jezioranski eller det så kalte *Kultura*-miljøet med veldig gode forbindelser til mange uformelle og formelle europeiske og internasjonale nettverk. Man bør heller ikke glemme at en av EUs “*founding fathers*” var den polske diasporas grå eminense, Joseph Retinger, som var med på å stifte Europabevegelsen og var dens første generalsekretær.

Da Polen ble en del av EU i 2004 ekspanderte *Polonia*. Dette skyldtes at flere hundre tusen polakker valgte å søke lykken i Vest-Europa (Ryan et alia 2008; Grabowska-Lusinska og Okólski 2009, MSZ RP 2009). I de fire årene mellom åpningen av det europeiske arbeidsmarkedet i 2004 og opptakten til finanskrisen i 2008 regner man med at bortimot 2 millioner polakker valgte å bosette seg i andre europeiske land.¹² De viktigste sentra for den nye og gamle *Polonia* var Storbritannia (med 650 000 polakker i 2008), Tyskland (490 000), Irland (180 000), Nederland (108 000) og Italia (88 000). I følge samme kilden vokste antallet polakker i Europa fra 770 000 i 2004 til 1 887 000 i 2008. I tillegg er det også flere millioner personer med røtter fra Polen i USA, Canada, Brasil, Argentina, Australia og i det postsovjetiske området.¹³

Organisering

Mange av polakkene kom også, som kjent, til Norge. Men i og med at det dreier seg om forholdsvis nye innvandrere som ikke har en klar politisk agenda vil man sannsynligvis måtte vente før denne nye diaspora skal gjøre seg gjeldende i den norske konteksten på samme måte som for eksempel den pakistanske eller den iranske (se Alghasis bidrag her). Dette har også konsekvenser for måten denne gruppen opererer på i den norske konteksten (MSZ RP 2009:186-191). Det var mye politisk aktivitet i den polske diaspora i Norge i perioden mellom 1980 og 1989, men så avtok denne aktiviteten med demokratisering og normalisering av situasjon i det gamle hjemlandet. Det som bar preg av å være den polske politiske diaspora som oppfylte formelle krav for å bli betraktet som diaspora – en diaspora som blant annet samarbeidet forholdsvis tett med andre polske diasporaer både i Europa og i USA og var aktiv politisk i Norge (Solidaritet Norge-Polen) – er blitt deaktivert etter de store politiske og økonomiske omveltningene i Polen (Strękowski 2010)..

¹² <http://www.migrationinformation.org/Profiles/display.cfm?ID=800>

¹³ <http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=pwko00>

De nyankomne polakker har sannsynligvis en annen, mindre politisk og mer økonomisk agenda, noe som betyr at de knapt kan betegnes som en godt organisert politisk diaspora. Mye tyder likevel på at denne arbeidsdiaspora på et tidspunkt vil få en viss politisk tyngde, om ikke annet på grunn av dens størrelse (Weiner 1986). Denne manglende organiseringen avspeiles blant annet i det at det bare finnes én polsk organisasjon som er registrert i det mest omfattende registret over innvandrersorganisasjoner som føres av Oslo kommune, mens det er for eksempel flust av pakistanske (48), somaliske (37), indiske (18), tyrkiske (17), iranske (15), tamilske (13), eritreiske (11), kurdiske (10), etiopiske (7) og kinesiske (6) organisasjoner på denne listen som består av i overkant 280 innvandrersorganisasjoner.¹⁴ Det finnes riktignok flere polske organisasjoner i Norge som ikke står på denne listen, i hvert fall hvis man skal tro nettstedet til Wspolnota Polska,¹⁵ men mange av dem synes å være lite aktive, bortsett fra polske skoler som driver med undervisning i polsk språk, historie og geografi (for en oversikt over disse se MSZ RP 2009:187).

Den polske diaspora har per dags dato forskjellige muligheter til å påvirke utviklingen i Norge ved å være til stede på forskjellige arenaer hvor saker drøftes og politikken utformes. Dette kan oppnås for eksempel gjennom politisk deltakelse i Norge. Fordi den polske diasporaen i Norge – i hvert fall i et slikt omfang – er et nytt fenomen, er det vanskelig å si noe om den politiske aktiviteten i den. Man har allikevel noen antagelser om det.

Politisk aktivitet

Ved kommune- og fylkestingsvalget i 2003 hadde man registrert at 39 prosent av innvandrere med bakgrunn fra Polen og med norsk statsborgerskap deltok (45 prosent menn og 39 prosent kvinner). Det var om lag på gjennomsnittsnivå for alle tilhørende denne kategori, men mye lavere enn for folk med bakgrunn fra Danmark (73 prosent) og USA (64 prosent) som toppet denne listen. Andelen av de som deltok var mye lavere hos innvandrere med bakgrunn fra Polen men uten norsk statsborgerskap – 25 prosent for hele gruppen, og 13 prosent for menn og 30 prosent for kvinner, som var godt over gjennomsnittet for hele befolkningen tilhørende denne kategori (34 prosent) og mye lavere enn de beste i klassen, dvs. nederlendere (47 prosent) og amerikanske statsborgere (46 prosent) (Tronstad 2004:108).

Ved stortingsvalget i 2009 kunne bare et fåtall polakker delta – kun de med norsk statsborgerskap og stemmerett. I følge offisielle tall var det

¹⁴ http://www.bydel-runerlokka.oslo.kommune.no/enhet_for_mangfold_og_integrering/innvandrersorganisasjoner/organisasjoner_i_oslo/

¹⁵ http://www.wspolnota-polska.org.pl/index.php?id=w_pbd3&typ=1&strona=0&kraj=Norwegia

4518 norske statsborgere med bakgrunn fra Polen som var stemmeberettigede ved dette valget og 62 prosent av dem (56 prosent menn og 64 prosent kvinner) avga stemme (Henriksen 2010:47). De som stemte ved 2009-valget tilhører imidlertid den gamle garden i den polske diaspora – med minst syvårs botid i Norge. Dette bekreftes blant annet av kjønns sammensetning i denne gruppen som består av 67,4 prosent kvinner og kun 32,6 prosent menn – en fordeling som er typisk for den “gamle polske diaspora” (Henriksen 2010:49). Den sisterte studien sier ikke noe om politiske preferanser polske velgere i Norge kan ha. For å forstå hvor deres politiske hjerter ligger kan man se på tidligere valg avholdt i Norge og som avslørte politiske preferanser.

Politiske preferanser

For å få en bedre oversikt over politisk aktivitet og politiske preferanser blant polske innvandrere i Norge, kan man se på flere kilder. Fordi et fåtall av dem har norsk statsborgerskap er det vanskelig å måle hvor stor støtte for norske partier man finner i denne gruppen. På grunn av den norske valgfrekvensen har det også vært få muligheter for de nyankomne polakker å delta i lokale valg hvor de kan stemme. En god pekepinn på hvor deres politiske preferanser ligger, finner vi i resultater av det siste presidentvalget i Polen. Valget ble avholdt i to runder i juni og juli 2010 i etterkant av den tragiske flyulykken i Smolensk hvor landets president og hans følge på 95 mistet livet. På grunn av ulykken ble valget framskyndet og det var to leire som stod mot hverandre: på den ene siden støttespillere til den avdøde presidenten Lech Kaczynskis bror, Jaroslaw Kaczynski som var leder i Lov og rettferdighet partiet; på den andre siden fungerende president Bronislaw Komorowski, støttet av partiet Borgerplattform ledet av landets statsminister Donald Tusk. Polske statsborgere i Norge kunne avgi stemme i fire valgkommisjoner: i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger.¹⁶

Hva var det som kjennetegnet stemmegivningen blant polakkene i Norge i 2010? For det første – og på samme måte som ved alle tidligere valg i Polen – var det få som valgte å delta aktivt i valget. Av nesten 47 000 polske statsborgere som befant seg i Norge 1. januar 2010 var det i underkant av 11 prosent (5 023) som valgte å registrere seg for å avgi stemme i den første runden, og kun 84 prosent av de registrerte avga gyldig stemme. Situasjonen var noe bedre når det gjelder registrering i den andre runden – 6 843 hadde registrert seg – men samtidig var det kun 67 prosent av dem som avga gyldig stemme. Resultatet både i første og i andre valgomgang avslørte samme prefe-

¹⁶ Resultater av valget er tilgjengelige her: <http://www.oslo.polemb.net/?document=211&PHPSESSID=3aca98d1997caf00c9d4e1487cfa87b7> og her <http://www.oslo.polemb.net/?document=214>

ranser som i hjemlandet – i begge runder gikk Komorowski med seieren og Kaczynski kom som nummer to. Den tredje plassen i første valgomgang gikk både i Norge og i Polen til Grzegorz Napieralski, lederen for polske postkommunister SLD.

Men valgresultatet avslørte allikevel en del interessante fakta. Komorowski fikk prosentvis flere stemmer i Norge, enn i Polen som helhet både i første og i den andre runden. I Polen fikk han støtte av henholdsvis 41,54 og 53,01 prosent av aktive velgere, i Norge ble han støttet av 53,4 prosent i første og 65,3 prosent i den andre runden. Oppslutningen om hans viktigste motkandidater – Kaczynski og Napieralski – var lavere i Norge enn i Polen. Kaczynski ble støttet av henholdsvis 28,7 og 34,7 prosent av polakker som stemte i Norge og av 36,46 og 46,99 prosent av stemmene i Polen. Napieralski som representerte venstrefløyen i polsk politikk ble støttet av kun 9 prosent av polakkene i Norge og av 13,68 prosent av de som avga stemme i Polen. Det var også regionale forskjeller i Norge – Kaczynski fikk størst støtte i Trondheim – 33.7 prosent i første og 40.2 prosent i den andre runden, mens Komorowski stod sterkest i Oslo hvor han fikk 55 prosent av stemmene i første og 65 prosent i den andre runden.

Hva forteller disse resultatene om de norske polakkenes politiske preferanser? For det første støtter et overveldende flertall av dem partier som ligger til høyre for sentrum (*Borgerplattform* og *Lov og rettferdighet*), mens venstresiden (SLD) er forholdsvis svak. Overført til norske politiske forhold, er det stor sannsynlighet for at “de polske stemmene” skal gå til Høyre, KrF og kanskje Venstre, mens verken AP og SV kan regne med å få så mye oppslutning.¹⁷ Dette kan ha en viss politisk betydning først og fremst ved det kommende kommunevalget i 2011 i kommuner med stort innslag av den polske diasporaen. Det kan imidlertid være utfordring å få polakker til å stemme i norske lokalvalg når de ser ut til å forholde seg relativt passivt til politikken i en polsk sammenheng.

Andre arenaer

I og med at flertallet av polakker i Norge er katolikker, forholder de seg ikke bare til den polske og den norske staten men også til en annen transnasjonal gruppe – verdens katolske felleskap og dets kirkelig hierarki. Den katolske kirken i Norge fikk definitivt styrket sin posisjon i det norske samfunnet som følge av en massiv innvandring fra Polen. Kirken spiller også en viktig rolle som samlingssted for polakker i

¹⁷ Mye tyder på at denne diagnosen er riktig – en grundig gjennomgang av lister med partikandidater ved bystyrevalget i Oslo i 2011 avslører at kun to partier har valgt kandidater med polske aner – Venstre har den tidligere Aftenposten journalist Natasza P. Sandbu på 55 plass på sin liste mens hos Høyre finner man Aga Sadlowska. Verken AP, FrP, Sentrepartiet, KrF eller SV har “polske” kandidater på sine lister selv om de har mange andre kandidater med innvandrerbakgrunn.

Norge.¹⁸ Dette tydeliggjøres ukentlig når polakkene samles til katolske messer flere steder i landet, og enda mer tydelig under markeringen av den dramatiske flyulykken i Smolensk i april 2010. Det var nettopp i det kirkelige rommet at de viktigste markeringene fant sted med mange medlemmer av den polske diaspora til stede, sammen med representanter fra den norske politiske makteliten, som på denne måten viste sin medfølelse overfor sine nye "landsmenn".

Polsk diaspora i Norge og norsk utenrikspolitikk

Den norske utenrikstjenesten kan stå overfor flere utfordringer i forbindelse med den eksplosive veksten av den polske diaspora i Norge. Tradisjonelt sett involverer en diasporasituasjon tre aktører – diasporagruppen, det nye vertslandet og det gamle opprinnelseslandet. For den norske utenrikstjenesten kan det bety at den polske diaspora i Norge etter hvert kan bli et viktig punkt på det bilaterale norsk-polske agenda. For å forstå hvilke konsekvenser dette kan få for norsk utenrikspolitikk er det viktig å se på de norsk-polske bilaterale relasjoner i dag, og se hvordan og hvorvidt det faktum at mer enn 50 000 polske statsborgere har valgt Norge som sitt nye hjemland kan påvirke disse relasjoner.

Polen er en viktig partner for Norge og samarbeidet foregår både på det bilaterale og multilaterale planet. Sett fra Polen er Norge en viktig energinasjon som man har prøvd å bygge en energirelasjon med, uten foreløpig å lykkes. Norge er også en NATO-alliert og viktig økonomisk samarbeidspartner, ikke minst på grunn av Norges deltagelse i EØS. Polen er også den største mottageren av det norske bidraget til utjevning av forskjeller i Europa, så kalte EØS-penger og et av de viktigste markeder for norske sjøprodukter.

Sett fra Norge er Polen en viktig økonomisk samarbeidspartner med en total omsetning – eksport fra Norge og import fra Polen til Norge – på i overkant 3 milliarder dollar i 2009. Det finnes også en liten norsk diaspora i Polen, bestående av i overkant av 1200 norske studenter innen medisinske studier ved flere polske utdanningsinstitusjoner.

På det utenrikspolitiske plan spiller Polen en sentral rolle som NATO-alliert og EU-medlem. I den offisielle beretningen om norsk utenrikspolitikk – St. Melding 15 fra 2009 (UD 2009) – nevnes Polen fem ganger, men som en del av en større politisk kontekst: som et av Norges interessemessig viktigste europeiske naboland, sammen med Sverige, Danmark, Tyskland og Storbritannia som alle er medlemmer av EU (s.51); som et viktig EØS-land og sammen med Frankrike og Danmark et av de største enkeltmarkedene for eksport av norsk fisk;

¹⁸ <http://www.katolicki.no/>

som et land som inngår i Østersjøregionen og har derfor betydning for Norges nordiske engasjement (s.57); og som et av 19 fokuslandene hvor det norske omdømmeprojektet gjennomføres (sammen med Sverige, Danmark, Finland, Island, Tyskland, Nederland, Frankrike, Spania, Storbritannia, Italia, Tyrkia, Russland, USA, Canada, Brasil, Japan, Kina og India).

Det oppsiktsvekkende er at dette dokumentet – som ellers fokuserer mye på innvandrings- og arbeidsinnvandringsrelaterte spørsmål, hvor arbeidsmigrasjon nevnes 1 gang, arbeidskraft 31 ganger, innvandring 33 ganger og arbeidsinnvandring 13 ganger – unnlater å nevne Polen i denne viktige sammenhengen. Man kan regne med at de som utarbeidet dette dokumentet kanskje ble – som mange andre – tatt litt på senga av den raske utviklingen, men man bør se nærmere på disse problemstillingene ved neste korsvei, ikke minst for å forstå alle kort- og langsiktige konsekvenser av denne utviklingen. Disse temaene er en del av et større politikkfelt og mange problemer vil måtte løses ikke bare gjennom bilaterale forhandlinger men også innenfor EØS rammeverket som har bidratt til å åpne Norge for polakker og som kommer til å regulere forholdet mellom den polske diasporaen i Norge og norske myndigheter. Det betyr at det ikke bare er snakk om et triangulært forhold, men snarere om en firkant som består av Norge, Polen, den polske diaspora og det supranasjonale EØS-regelverket som i samspill kommer til å styre utviklingen på dette feltet (Mindrehoud 2009, Jesse 2009).

En så rask og omfattende tilstrømning av innvandrere mer generelt, og arbeidsinnvandrere mer spesifikt, byr alltid på utfordringer. Dette gjelder først og fremst klassiske innvandringsrelaterte problemstillinger, som for eksempel utformingen av landets innvandrings- og integreringspolitikk, men berører også andre politikkfelt, som for eksempel økonomisk politikk, demografisk politikk og ikke minst utenrikspolitikk.

Hva er da de utenrikspolitiske utfordringene som kan knyttes til den raske framveksten av den polske diaspora i Norge og hvordan kan den norske utenrikstjenesten takle dem?

I følge Shain og Barth (2003) kan diasporagrupper være både passive objekter for politiske handlinger og aktive deltagere i politiske prosesser som kan ha betydning for deres situasjon. Vi kan identifisere tre eksempler som belyser situasjoner der diasporaer er passive, mens de aktive spillere er hjemlandet og vertslandet. For det første kan en diasporagruppe som befinner seg i det nye vertslandet ha behov for hjelp utenfra. En diasporagruppe i et vertsland kan også bli betraktet som en del en større etniske globale diaspora av opprinnelseslandets

myndigheter uten å bli spurt om det, og en diasporagruppe i utlandet kan også bli påvirket av sitt hjemlands utenrikspolitiske valg uten å delta aktivt i utformingen av dette landets utenrikspolitikk, slik det var for eksempel tilfellet med amerikanere av japansk avstamning under annen verdenskrig. Men diasporaer kan også være aktive i utformingen av utenrikspolitikk, både i hjemlandet og i vertslandet. Særlig i demokratiske land kan diasporagrupper organisere seg og prøve å påvirke utenrikspolitiske valg i sitt vertsland. Disse diasporagrupper kan også spille en aktiv rolle i utformingen av sitt hjemlands utenrikspolitikk.

I følge Esman (2009) bør man snakke om ni momenter som gjør at det å ha diaspora-grupper innenfor landets grenser kan by på utenrikspolitiske utfordringer. For det første har diasporagruppene en transnasjonal karakter og de opererer på tvers av grenser. I tillegg velger mange av diasporaens medlemmer å reise tilbake til hjemlandet slik at båndet mellom det nye og det gamle land blir forsterket. For det andre gjør medlemmer av diasporagrupper ofte forsøk på å påvirke utviklingen i sine opprinnelsesland ved å støtte forskjellige politiske krefter i dette landet, og ved å samle støtte for en eller annen politisk gruppe i dette landets, noe som kan føre til økt spenning mellom deres opprinnelsesland og deres nye hjemland. For det tredje, prøver diasporaer også å påvirke regjeringer i sine nye hjemland slik at de støtter eller motarbeider regjeringer og makthavere i deres opprinnelsesland. For det fjerde, kan regjeringer i opprinnelsesland bruke sine diasporaer for å skaffe seg støtte til sine strategiske, politiske eller økonomiske interesser i utlandet, blant annet ved å bruke sin diaspora i utlandet til å påvirke vertslandets utenrikspolitiske valg. For det femte, kan diasporagrupper i utlandet søke støtte og beskyttelse mot reel eller ikke reel forfølgelse i sine nye vertsland i sine opprinnelsesland, og deres opprinnelsesland kan bruke diplomatiske og andre kanaler for å påvirke beslutninger i diasporaers nye hjemland. Dette var for eksempel situasjon i forkant annen verdenskrig da det tyske naziregimet brukte den tyske diaspora i Tsjekkoslovakia for å okkupere store deler av landet. For det sjette kan regjeringer i nye hjemland bruke diasporaer for å oppnå politiske, strategiske eller økonomiske fordeler i diasporas opprinnelsesland. For det syvende, kan diasporaer bidra til politisk, utdanningsmessig eller økonomisk utvikling av sine opprinnelsesland. For det åttende, kan regjeringer i diasporaers opprinnelsesland forsøke påvirke regjeringer i nye hjemland for å stoppe diasporaers fiendtlige handlinger rettet mot opprinnelsesland. For det niende, kan forskjellige typer voldshandlinger bidra til å mistenkeliggjøre mange diasporagrupper.

Hvilke av disse problemstillingene kan være aktuelle i den polsk-norske diasporiske konteksten? For å svare på dette spørsmålet bør

man operere med tre tidsperspektiver og se på hva som kan være aktuelle problemstillinger i et kort-, mellom- og langsiktig perspektiv.

I et kortsiktig perspektiv ser det ut at den polske diaspora i Norge forholder seg passivt både til sitt vertsland og til sitt hjemland. Dette skyldes først og fremst manglende organisering av denne gruppen og det faktum at den stort sett positive økonomiske utviklingen i Norge gjør at gruppen oppfattes som velfungerende i den norske konteksten av både norske og polske beslutningstakere. Man bør derfor betrakte denne gruppen mer som en brobygger mellom Polen og Norge, og ikke som en problemskaper.

Dette henger også sammen med det faktum at både Norge og Polen har demokratiske styresett og at begge landene samarbeider tett med hverandre, ikke bare bilateralt men også i multilaterale fora. Det faktum at Polen og Norge er nære allierte i NATO gjør også at polske og norske strategiske utenrikspolitiske interesser som oftest sammenfaller og ikke kolliderer. Det betyr at det ikke er behov for å bruke diasporagrupper til å påvirke utenrikspolitiske valg verken i vertslandet eller i hjemlandet, noe som bidrar til at diasporamedlemmers lojalitet ikke blir satt på prøve.

Valgresultater viser også at flertallet av polakker i Norge støtter den offisielle politiske linjen i landet. Man bør derfor regne med at den polske diaspora i Norge ikke vil prøve "å sette" norske myndigheter opp mot den sittende polske regjering og at den polske regjering støttes av den polsk-norske diaspora i sine bestrebelser på å styrke båndene mellom de to landene, og ei heller bruker den polske diaspora i Norge til å fremme sine interesser (for mer om den polske migrasjonspolitik se Kicing 2008).

I dagens situasjon har begge landene snarere utfyllende enn motstridende strategiske interesser – Norge trenger fortsatt arbeidskraft mens i Polen ser det ut at arbeidsledigheten er i ferd med å øke og arbeidsmigrasjon er et av tiltakene som kan bidra til å avhjelpe dette store sosiale problemet. Man bør heller ikke glemme at polske arbeidsinnvandrere sender store pengebeløp til Polen, noe som bidrar til å dempe økonomiske problemer i Polen.

Norge må også bestemme seg for hvorvidt denne trenden med omfattende arbeidsinnvandring fra Polen skal fortsette eller ei. Hvis man på norsk hold oppfatter det som noe positivt bør man styrke innsatsen i Polen og bruke den norske utenrikstjenesten på en enda mer aktiv må-

te for å få flere polakker til å komme til Norge.¹⁹ Man kan for eksempel satse på å organisere arbeidsmesser i Polen rettet mot grupper man vil tiltrekke til Norge. Dette blir mer og mer viktig nå når flere EU land – først og fremst Tyskland – åpner sine arbeidsmarkeder for polske statsborgere, noe som betyr at konkurransen om “polske hender” kan bli mer tilspisset. Man bør kanskje vurdere å innføre en ny stilling ved ambassaden – arbeidsmarkedsattache, dvs. en person som skal arbeide først og fremst med arbeidsinnvandringsrelaterte spørsmål og som kan opparbeide seg kompetanse på dette området.

I og med at kampen om menneskelige ressurser allerede i dag betraktes som en viktig oppgave for den norske utenrikstjenesten – ordet “utenriksstasjonen” nevnes for eksempel hele 36 ganger i Arbeids- og inkluderingsdepartementets utredning om arbeidsinnvandring (AID 2008) – bør man kanskje vurdere å allokere og øremerke en del av EØS-midlene til forskning på arbeidsmigrasjon i både norsk og europeisk sammenheng og oppmuntre til et tettere polsk-norsk forsknings-samarbeid.

I et femårsperspektiv ser det ut at situasjonen kommer til å utvikle seg på samme måte. Man vil se de samme trender sette sitt preg på det bilaterale polsk-norske samarbeidet og man vil fortsatt ha samme formelle rammer for polsk diaspora i Norge. Man bør imidlertid ta høyde for at den nye diaspora kommer til å organisere seg på en bedre måte og at dette kan gjøre denne diasporaen mer synlig i den norske offentlige debatten. Man bør også regne med at den polske diasporaen kan fremme noen krav overfor norske myndigheter – som for eksempel kravet om gratis norsk språkundervisning og gjeninnføring av polsk som morsmål for elever med polsk bakgrunn i det norske skolesystemet.

Disse kravene kan ikke bare settes på den norske integreringspolitiske dagsorden, men også på den polske utenrikspolitiske dagsorden hvor saker som har med den polske diasporaens situasjon å gjøre ofte havner høyt på lista (for den offisielle polske diasporapolitikken se MSZ RP 2007). Det polske forholdet til Litauen, Hviterussland og Tyskland er et godt eksempel på hvor viktig disse diasporarelaterte spørsmål kan bli og mange av dem dreier seg blant annet om adgang til undervisning på polsk.

Et godt eksempel på hvordan diasporarelaterte problemstillinger kan slå ut i en utenrikspolitisk kontekst kan være polsk-litauiske relasjoner. Begge to land er medlemmer i både NATO og EU, har mange fel-

¹⁹ Hvis man går på Warszawa ambassades hjemmeside ser man at det allerede er veldig mye som er gjort for å gi riktig informasjon til potensielle og aktuelle polske arbeidsinnvandrere - <http://www.amb-norwegia.pl/studywork/praca/Local-theme/Praktyczne-informacje/>

les interesser, felles historisk fortid og egne etniske diasporaer hos hverandre, noe som skulle tilsi at de burde betrakte hverandre som strategiske partnere. Men det som forsurer forholdet mellom disse to er måten litauiske styresmakter behandler den polske diaspora i Litauen – for eksempel ved å begrense dens muligheter til å ha skoler med polsk undervisning, tospråklige veiskilt eller navn skrevet i pass på polsk og ikke på litauisk.²⁰

Dette kan ha en enda større betydning hvis man skulle se en dreining mot høyre i polsk politikk etter valget høsten 2011. En slik dreining ville sannsynligvis bety en tøffere polsk linje overfor EU og man kan også forvente en forverring av forholdet til Russland. Dette kan bidra til at norsk og polsk Russlandspolitikk kan gå i forskjellige retninger. Dette igjen kan ha konsekvenser for både det bilaterale og det multilaterale forholdet mellom Norge og Polen og kan sette en polsk diaspora i Norge under et visst press for å gi støtte til den nye polske linjen.

En annen faktor som kan ha betydning er den økonomiske utviklingen i både Norge og Polen. Med gode økonomiske konjunkturer i Norge kan man forvente at de polakkene som har kommet til Norge etter 2004 kommer til å gli lett i det norske samfunnet, at de integreres og at deres bånd til Polen naturlig svekkes. Hvis mange av dem i tillegg søker om norsk statsborgerskap og frasier seg det polske statsborgerskapet, vil det ytterligere svekke deres formelle bånd til Polen og vil gi polske myndigheter mindre insentiver og muligheter til å “blande seg” i polsk-norske diasporarelaterte spørsmål.

Hvis den økonomiske konjunkturen skulle forverres i Norge og forbedres i Polen bør man regne med at noen av polske arbeidsinnvandrere vil reise tilbake til Polen, selv om mange av dem kan velge å bli i Norge på grunn av mer gunstige velferdsordninger. En annen mulighet er at noen av de polske arbeidsinnvandrere velger å reise til andre europeiske land – særlig Tyskland – som kan gi bedre vilkår for arbeidsinnvandrere fra Polen og som ligger geografisk nærmere Polen enn Norge.

Det er derfor en viktig oppgave for den norske utenriktjenesten å bidra til en bedre og riktig tolkning av den politiske og økonomiske utviklingen i Polen. Dette kan kreve ytterligere styrking av Polenkompetansen i UD og i det norske fagmiljøet. Dette kan gjøres ved å rekruttere flere av den polsk-norske diasporaens medlemmer til utenriktjenesten og ved at en del midler fra EØS-fondet øremerkes forskning på polsk utenriks-, økonomisk og sosialpolitikk, og ved at man

²⁰ <http://www.president.pl/en/news/news/art,178,president-bronislav-komorowski-visits-lithuania.html>

oppmuntrer polske og norske forsknings- og ekspertmiljøer til et tettere samarbeid på dette feltet.

I et langsiktig perspektiv (10-15 år) vil det viktigste spørsmålet være knyttet til det europeiske integrasjonsprosjektet, og hva slags tilknytning til dette prosjektet Norge og Polen kommer til å få. Vil EØS-avtalen overleve i dagens form, eller vil Norge søke om EU-medlemskap – er noen av spørsmål som kan ha betydning i dette tidsperspektivet.

Et annet rent praktisk spørsmål er hvor mange av de polske statsborgere bosatt i Norge som kommer til å søke om norsk statsborgerskap for deretter å flytte tilbake til Polen som norske statsborgere. Dette er forhold som kan komme til å utfordre den institusjonelle kapasiteten til den norske utenrikstjenesten i Polen, hvor man i dag har en mellomstor utenriksstasjon og tre honorære konsulater som kan ha problemer med å takle den type utfordringer. En slik utvikling krever årvåkenhet fra den norske utenrikstjenesten i Polen.

Literatur:

- AID (2008) *St.meld. nr. 18 (2007–2008) Arbeidsinnvandring*. Oslo: Arbeids- og inkluderingsdepartementet.
- Czapka, Elzbieta, Kristian Meisingset og Aleksandra Kawecka og. (2011). *Polakk. De er kommet for å bli. Hvordan vil det gå?* Oslo: Frekk Forlag.
- Eldring, Line og Jon Horgen Friberg (2010) *Polonia i Oslo 2010 - underveisrapportering*. Oslo:FAFO, 26. oktober.
- Ellingsen, Dag, Kristin Henriksen og Lars Østby (red.) (2010) *Innvandring og innvandrere 2010*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Esman, Milton J. (2009) *Diasporas in the Contemporary World*. Malden, M.A.: Polity.
- Friberg, Jon Horgen og Guri Tyldum (red) (2007) *Polonia i Oslo. En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet, Fafo-rapport nr 27*, Oslo: FAFO.
- Gahr Støre, Jonas (2011) Vårt nye nærområde, *Aftenposten*, 13. februar.
- Galasinska, Aleksandra (2010) Gossiping in the Polish Club: An Emotional Coexistence of “Old” and “New” Migrants. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 (6):939-951.
- Garret, Stephen A. (1978) Eastern European Ethnic Groups and American Foreign Policy, *Political Science Quarterly* 93 (2):301-323.
- Godzimirski, Jakub M. (2005) Tackling Welfare Gaps. The Eastern European Transition and New Patterns of Migration to Norway, *NUPI report 284*, Oslo: NUPI.
- Grabowska, Izabela (2003) Irish Labour Migration of Polish Nationals. Economic, Social and Political Aspects in the Light of the EU Enlargement, *ISS Working Papers on migration* no.51, Warsaw: Center of Migration Research, Institute for Social Studies, Warsaw University.
- Grabowska-Lusińska, Izabela and Marek Okólski (2009) *Emigracja ostatnia? (The Last Emigration?)* Warszawa: Scholar.
- Henriksen, Kristin (2010) *Valgdeltakelsen blant innvandrere ved Stortingsvalget 2009*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Iglicka, Krystyna (1997) Are they fellow-countrymen or not? The migration of Kazakhs of Polish origin from Kazakhstan to Poland, *ISS Working Papers on migration* no.13. Warsaw: Center of Migration Research, Institute for Social Studies, Warsaw University.
- Iglicka, Krystyna (2009) „Powroty Polaków w okresie kryzysu gospodarczego. W pętli pułapki migracyjnej. Raport z badań (Returns of Poles during the Current Crisis. In the Migratory Trap. Report)”, Warszawa: CSM.

- Iwanska, Alicja (1981) *Exiled Governments: Spanish and Polish*, Cambridge MA: Schenkman Publishing Co.
- Jesse, Moritz (2009) Missing in Action: Effective Protection for Third-Country Nationals from Discrimination under Community Law, i Elspeth Guild, Kees Groenendijk og Sergio Carrera (red.) *Illiberal liberal states: immigration, citizenship and integration in the EU*, edited by Farnham, Burlington VT: Ashgate:187–204.
- Jørgensen, Sten Inge (2005) Den store bondebløffen, *Morgenbladet*, 9. desember.
- Kepinska, Ewa (2003) Recent trends in international migration - Poland 2003, *ISS Working Papers on migration no.52*, Warsaw: Center of Migration Research, Institute for Social Studies, Warsaw University.
- Kicing, Anna (2008) Beyond the Focus on Europeanisation: Polish Migration Policy 1989–2004. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (1):79-95.
- Kirchmann, Anna D. Jaroszynska (2004) *The Exile Mission: The Polish Political Diaspora and Polish Americans, 1939-1956*. Athens, Ohio: Ohio State University.
- Kjeldstadli, Knut, Grete Brochmann og Halvard Tjelmeland, (red.) (2003a) *Norsk innvandringshistorie. I nasjonalstatens tid 1814-1940*. Bind 2. Oslo: Pax Forlag.
- Kjeldstadli, Knut, Grete Brochmann og Halvard Tjelmeland, (red.).(2003b) *Norsk innvandringshistorie. I globaliseringens tid*. Bind 3 Oslo: Pax Forlag.
- Lie, Benedicte (2002) Innvandring og innvandrere 2002, Oslo-Kongsvinger: Statistisk Sentralbyrå på http://193.160.165.34/emner/02/sa_innvand/arkiv/sa50/sa50.pdf
- Lie, Benedicte (2004) Ekteskapsmønstre i det flerkulturelle Norge, *SSB Rapport*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå tilgjengelig på http://www.ssb.no/emner/02/02/30/rapp_200401/rapp_200401.pdf.
- Micgiel, John (2004) The Impact of Diasporas – the Poles in the USA. Paper fremlagt på konferanse *Transatlantic Tensions. From Conflict of Interests to Conflict of Values*, CERI/GMF, 2–3. februar på <http://www.ceri-sciencespo.com/archive/march04/artjm.pdf>
- Minderhoud, Paul (2009) Access to Social Assistance Benefits and Directive 2004/38, i Elspeth Guild, Kees Groenendijk og Sergio Carrera (red.) *Illiberal liberal states: immigration, citizenship and integration in the EU*, edited by Farnham, Burlington VT: Ashgate:221–238.
- MSZ RP (2007) Rządowy program współpracy z Polonią i Polakami za granicą (Regjerings program for samarbeide med Polonia og polakker i utlandet), Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP på www.msz.gov.pl/files/docs/polonia2007.pdf

- MSZ RP (2009) Raport o sytuacji Polonii i Polaków za granicą 2009 (Rapport om Polonias og polakkenes situasjon i utlandet 2009), Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, på www.msz.gov.pl/files/docs/polonia/Raport_PPG.pdf.
- Napierała, Joanna (2008) Imigranci na norweskim rynku pracy (Immigrants at the Norwegian labour market), Warszawa: Centre of Migration Research, *CMR Working Paper* 31/89
- Pacyga, Dominic A. (2004) Polish Diaspora, i Melvin Ember, Carol R. Ember and Ian Skoggard (red.) *Encyclopedia of Diasporas: Immigrant and Refugee Cultures Around the World*, New York, NY : Springer: 254-263.
- Pettersen, Silje Vatne, (red) (2009) Innvandrere i norske kommuner. Demografi, levekår, og deltagelse i arbeidsstyrken, *SSB Rapporter* Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Ryan, Louise, Rosemary Sales, Mary Tilki, and Bernadetta Siara (2008) Family Strategies and Transnational Migration: Recent Polish Migrants in London. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35 (1):61-77.
- Shain, Yossi og Aharon Barth (2003) Diasporas in International Relations Theory. *International Organization* 57 (2):449-479.
- Strękowski, Jan (2010) *Norge og Polen. En historie om Solidaritet*, Oslo:Press.
- Szydłowska, Aneta (2002) Free Movement of Workers in the European Union and Employment Prospects for Polish Citizens. *The Polish Quarterly of International Affairs* 11 (2):99-115.
- Tronstad, Kristian Rose (red.) (2004) *Innvandring og innvandrere 2004*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- UD (2009) *St.melding nr 15 (2008-2009) Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk*, Oslo: Utenriksdepartement på [www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM 2008 2009 00 15000 DDDPDFS.pdf](http://www.regjeringen.no/pages/2162302/PDFS/STM_2008_2009_00_15000_DDDPDFS.pdf)
- Weiner, Myron (1986) Labor Migrants as Incipient Diasporas, i Gabriel Sheffer (eds). *Modern Diasporas in International Politics*. Beckenham: Croom Helm, 47-74.
- Østby, Lars (red) (2004) *Innvandrere i Norge – hvem er de og hvordan går det med dem? Del 1 Demografi*, Oslo: SSB.

Bionoter

Iver B. Neumann er forskningssjef ved NUPI og professor i Russlandsstudier ved Universitetet i Oslo. Han har publisert bredt på områdene norsk utenrikspolitikk og global politikk, bl.a. (med Halvard Leira, 2005) UDs historie og (red. med Birgitte Kjos Fonn & Ole Jacob Sending, 2006) Norsk utenrikspolitisk praksis: Aktører og prosesser.

Sharam Alghasi har vært doktorgradsstipendiat ved CULCOM ved UiO siden 2005. Han har nettopp levert sin avhandling *Iranians in Norway - Media Consumption and Identity Making*. I 2009 var han, sammen med Thomas Hylland Eriksen (UiO) og Halleh Ghorashi (Frei University-Amsterdam), medredaktør for boka *Paradoxes of Cultural Recognition. Perspectives from Northern Europe* (Ashgate Publishing Limited).

Jakub M. Godzimirski er seniorforsker ved Avdeling for Russland og Eurasia, NUPI (Norsk Utenrikspolitisk Institutt). Godzimirski har gjennomført en rekke prosjekter for OED, FD, UD, UDI, Statoil, Hydro og NFR. I 2002–2004 gjennomførte Godzimirski et NFR/IMER-finansiert forskningsprosjekt *Tackling Welfare Gaps: The Eastern European Transition and New Patterns of Migration to Norway* (Godzimirski 2005) og i 2003 et oppdrag for UDI om ukrainsk migrasjon til Norge.